

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

**KUŞAKLARARASI AİLE DAYANIŞMASI BİÇİMLERİ VE CİNSİYETE
DAYALI İŞBÖLÜMÜ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ**

Mine ÇAPKUR

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Mina FURAT

MANİSA-2022

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

**KUŞAKLARARASI AİLE DAYANIŞMASI BİÇİMLERİ VE CİNSİYETE
DAYALI İŞBÖLÜMÜ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ**

Mine ÇAPKUR

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Mina FURAT

MANİSA-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kuşaklararası Aile Dayanışması Biçimleri ve Cinsiyete Dayalı İşbölümü: Gaziantep Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../04/2022

Mine ÇAPKUR

İmza

ÖZET

KUŞAKLARARASI AİLE DAYANIŞMASI BİÇİMLERİ VE CİNSİYETE DAYALI İŞBÖLÜMÜ: GAZİANTEP ÖRNEĞİ

Günümüzde değişen nüfus yapısının kuşak çeşitliliğine sebebiyet verdiği son yıllarda kuşaklararası dayanışma kavramı önem kazanan konulardan biridir. Bu tezde kuşaklararası dayanışma içerisinde olan ailelerdeki cinsiyete dayalı işbölümü irdelenerek, kuşaklararası dayanışma kavramı feminist metodoloji çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağlamda nitel şekilde tasarlanan araştırmada amaca yönelik örneklem tekniği kullanılarak Gaziantep’te dört dikey kuşak yaşayan yedi aileye ulaşılmıştır. Bu aile üyelerinden üst kuşak yaşlı ebeveyn; orta kuşak yetişkin çocuk ve eşi; alt kuşaktan artık kendisi de ebeveyn olan torun ve eşi olmak üzere beşer kişi ile görüşülmüştür. Aynı ailenin üyesi olan üç farklı kuşak bireylerin bu dayanışmadan nasıl etkilendiği ve dayanışmayı nasıl sürdürdükleri tartışılmıştır. Özellikle nüfus yaşlanmasına bağlı olarak birden çok kuşağı desteklemek zorunda kalan panini sandviç kuşak kadınların durumları incelenmiştir. Sonuç olarak cinsiyete dayalı işbölümü neticesinde kuşaklararası dayanışmada kadınların ve erkeklerin üstlendikleri rollerin farklılaştığı görülmüştür. Erkekler genel anlamda aile içi duygusal ilişkilerle ilgilenmeden, dışarıya yönelik işlerde sorumluluk üstlenirken; aile içi ilişkileri kurgulamak ve yürütmek kadınların görevidir. Dolayısıyla aile dayanışmasının görünmez işçileri kadınlardır. Ayrıca örneklem dahilinde görüşülen ailelerde yatay kuşak akrabalıkların varlığına bağlı olarak panini sandviç kuşak olma durumu görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: kuşaklararası dayanışma, cinsiyete dayalı işbölümü, bakım emeği, panini sandviç kuşak

ABSTRACT

THE FORMS OF INTERGENERATIONAL FAMILY SOLIDARITY AND GENDER-SENSITIVE DIVISION OF LABOR: A CASE FROM GAZIANTEP

The concept of intergenerational solidarity is one of the issues that has gained importance in recent years, when the changing population structure has led to generational diversity. In this thesis, the gender-based division of labor in families is examined in intergenerational solidarity, and the concept of intergenerational solidarity is examined within the framework of feminist methodology. In this context, seven families with four vertical generations living in Gaziantep were reached by using the purposive sampling technique in the research designed with qualitative techniques. Five members of these families were interviewed: from the upper generation with elders, from the middle generation with two individuals as husband and wife, and from the lower generation with two members as husband and wife who are grandchildren and parents as well. It has been discussed how individuals of the three different generations, who are members of the same family, are affected by this solidarity and how they maintain this solidarity. In particular, the situation of panini women who have to support more than one generation due to population aging has been examined. Consequently, as a result of the gender-based division of labor, the roles of women and men vary with the intergenerational solidarity. While men are generally responsible for external affairs that are not related to domestic emotional relations, it is the duty of women to construct and conduct inner-family relations. Therefore, the invisible labourer of the family solidarity are women. In addition, depending on the presence of the horizontal line kinship, there was no panini sandwich generation in the families interviewed in this sample.

Keywords: intergenerational solidarity, gender division of labor, care labor, panini sandwich generation

TEŞEKKÜRLER

Öncelikle, yollarımız kesiştiği için şükran duyduğum, tez yazım sürecimde ve sonrasında ilgisini, bilgisini ve sevgisini benden esirgemeyen sevgili tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Mina FURAT'a;

Tez savunmam sırasında öneri ve destekleri ile çalışmanın gerçekleşmesine katkı sağlayan jüri üyelerim Doç. Dr. Özlem ALTUNSU SÖNMEZ ve Dr. Öğretim Üyesi Derya ALİMANOĞLU YEMİŞÇİ'ye; lisans eğitimimin başlangıcından itibaren ihtiyaç duyduğum durumlarda desteğini hissettiğim değerli hocam Doç. Dr. Özgür ARUN'a, ayrıca tez yazım süresince akademik çalışmalarından yüksek oranda fayda sağladığım Prof. Dr. İsmet KOÇ ve sevgili hocam Dr. Jason K. HOLDSWORTH'e;

Tezimin her aşamasında akademik kaygılarıma birlikte göğüs gerdiğim sevgili arkadaşlarım, Doğukan Durmuş ÇOBANOĞLU, Hatice Ece KARAKAŞ, Seda KOCABIYIK, Zahide YUVAKGİL, Hande KIRIŞIK, Şenkal KİLECİ, Özlem MEN, İbrahim CANDAN ve Nurgül Dilan KORKMAZ'a; ayrıca örnekleme erişim noktasında sıkıntı çektiğim sıralarda bana içtenlikle destek olan ve vakit ayıran arkadaşlarım, Cihan KURT, Figen KURT, Murat MERTYÜREK, Elif AYKAN, Eda GÜLLÜOĞLU, Nurcihan KATAN BAŞKAYA, Eda BAŞAR, Sedef NECİLİ, Seçil ÖZBEY, Ahu ŞAHAN, Selin DEMİREL ve tüm farkındalık grubuma;

Kaç yaşında olursam olayım her zaman arkamda dayanağım olacaklarını bildiğim canım annem, babam ve kardeşlerime; ayrıca beni maddi manevi destekleyen biricik amcam Mustafa ÇAPKUR'a;

Ve son olarak araştırmanın konusu olan, yaşam deneyimlerini bana açan, beni kendilerinden biriymişçesine güler yüz ve sıcaklıkla karşılayan ve kıymetli zamanlarını benimle paylaşan görüşme yaptığım tüm ailelere kucak dolusu sevgi ve teşekkürlerimle.

Mine ÇAPKUR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
TEŞEKKÜRLER	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
EKLER LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar.....	6
1.1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	6
1.1.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Üretim Biriminin Belirleyiciliği	9
1.2. Ataerkillik ve Kapitalizm	14
1.2.1. Görünmeyen Emek.....	19
1.2.1.1. Yeniden Üretim Emeği ve Ev İçi Emek	21
1.2.1.2. Duygusal Emek ve Sevgi Karşılığı Çalışma.....	27
1.2.1.3. Bakım Emeği	29
1.3. Kuşaklararası Dayanışmaya Yönelik Kavramlar	36
1.3.1. Nüfus Yaşlanması ve Kuşaklararası Dayanışmaya Etkisi	36

1.3.2.	Kuşaklararası Aile Dayanışması	38
1.3.2.1.	İlişkisel Dayanışma	41
1.3.2.2.	Duygusal Dayanışma	42
1.3.2.3.	Uzlaşmaya Dayalı Dayanışma	42
1.3.2.4.	İşlevsel Dayanışma	43
1.3.2.5.	Normlara Dayalı Dayanışma	44
1.3.2.6.	Yapısal Dayanışma	44
1.3.3.	Arada Kalan Nesil ‘Sandviç Kuşaktan Panini Sandviç Kuşağı’	46
1.3.4.	Kuşaklararası Dayanışmada Kadınların Rolü	49
1.3.4.1.	Çocukluk Dönemi	49
1.3.4.2.	Gençlik ve Yetişkinlik Dönemi	50
1.3.4.3.	Yaşlılık Dönemi	51

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1.	Metodolojik Yaklaşım	53
2.2.	Araştırmanın Kapsamı	55
2.2.1.	Araştırma Probleminin Tanımlanması	55
2.2.2.	Araştırmanın Amacı	56
2.2.3.	Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	57
2.2.4.	Etik Boyut	58
2.3.	Araştırmanın Metodu	58
2.3.1.	Evren ve Örneklem	60
2.3.2.	Veri Toplama Tekniği	61
2.3.3.	Veri Değerlendirme Tekniği	61
2.3.4.	Saha Süreci ve Gözlemler	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAHA ARAŞTIRMASI VE ANALİZLER

3.1.	İlişkisel Dayanışma	68
3.1.1.	İlişkisel Dayanışma: İletişim Sıklığı	68
3.1.2.	İlişkisel Dayanışma: Gelenek ve Görenekler	71
3.1.3.	İlişkisel Dayanışma: Aktiviteler ve İşbölümü.....	73
3.2.	Duygusal Dayanışma.....	75
3.2.1.	Duygusal Dayanışma: Büyükanne-Büyükbaba ve Torun İlişkisi	75
3.2.2.	Duygusal Dayanışma: Üst Kuşak ve Orta Kuşak İlişkisi.....	77
3.2.3.	Duygusal Dayanışma: Orta Kuşak ve Alt Kuşak İlişkisi	80
3.3.	Uzlaşmaya Dayalı Dayanışma.....	82
3.3.1.	Uzlaşmaya Dayalı Dayanışma: Kayınvalideler ve Gelinleri	82
3.3.2.	Uzlaşmaya Dayalı Dayanışma: Babalar ve Oğulları.....	83
3.4.	İşlevsel Dayanışma.....	85
3.4.1.	İşlevsel Dayanışma: Maddi Destek.....	85
3.4.2.	İşlevsel Dayanışma: Pratik Destek.....	89
3.4.3.	İşlevsel Dayanışma: Bakım Desteği.....	92
3.5.	Normlara Dayalı Dayanışma	95
3.5.1.	Normlara Dayalı Dayanışma: Maddi Destek	96
3.5.1.1.	Yetişkin Çocuklardan Ebeveynlere	96
3.5.1.2.	Ebeveynlerden Yetişkin Çocuklara	97
3.5.2.	Normlara Dayalı Dayanışma: Ev İşlerine Yönelik Destek	98
3.5.2.1.	Yetişkin Çocuklardan Ebeveynlere	98
3.5.2.2.	Ebeveynlerden Yetişkin Çocuklara	99
3.5.3.	Normlara Dayalı Dayanışma: Bakım	100
3.5.3.1.	Yetişkin Çocuklardan Ebeveynlere	100
3.5.3.2.	Büyük Ebeveynlerden Torunlara	102

3.5.3.3.	Devlet Sorumlulukları.....	104
3.5.4.	Normlara Dayalı Dayanışma: Cinsiyete Dayalı İşbölümü.....	106
3.5.4.1.	Bakım İşlerinde İşbölümü.....	106
3.5.4.2.	Ücretli-Ücretsiz Yapılan İşlerin Değeri.....	108
3.5.4.3.	Ev İçi İşlerin Yürütülmesi.....	110
3.5.4.4.	Aile İçinde Kadının En Önemli Rolü	113
3.6.	Yapısal Dayanışma.....	114
3.6.1.	Fiziksel Yakınlık	114
3.6.2.	Sağlık Durumu	119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	135
EKLER.....	147
Ek 1: Etik Kurul İzni.....	148
Ek 2: Aydınlatılmış Onam Formu.....	150
Ek 3: Soru Kağıdı.....	151
Ek 4: Araştırmacının Özgeçmişi	156

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

BM: Birleşmiş Milletler

KAAD: Karşılaştırmalı Aile Araştırması

TAYA: Türkiye Aile Yapısı Araştırması

TKDD: Türkiye’de Kuşaklararası Dayanışmanın Değerlendirilmesi Projesi

TNSA: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

Bkz: bakınız

Vb: Ve benzeri

Vd: Ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 55-64 Yaş Grubu Ebeveyn ve Kayınvalide-Kayınpeder Sahipliği (%)	48
Tablo 2: Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri	64
Tablo 3: Katılımcıların Hanehalkı Yapısı	66
Tablo 4: Yaşlı Bakım İşlerinde Yetişkin Çocukların Rolüne Yönelik Öznel Görüşler	101
Tablo 5: Çocuk Bakımında Büyük Ebeveynlerin Rolüne Yönelik Öznel Görüşler	102
Tablo 6: Yaşlı Bakım İşlerindeki İşbölümüne Yönelik Öznel Görüşler	106
Tablo 7: Ücretli-Ücretsiz Yapılan İşlerin Değerine Yönelik Öznel Görüşler	108
Tablo 8: Ev İçi İşlerde İşbölümü	110
Tablo 9: Kadının Aile İçindeki En Önemli Rolüne Yönelik Öznel Görüşler	113

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kuşaklararası Dayanışma Temel Boyutları 41

Şekil 2: Tematik Analiz Şeması 62

Şekil 3: Katılımcıların Aile Ağacı 67

Grafik 1: KAAD 2016 Verilerine Göre İşlevsel Dayanışma Bulguları 43

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Etik Kurul İzni	148
Ek 2: Aydınlatılmış Onam Formu	150
Ek 3: Soru Kağıdı	151
Ek 4: Araştırmacının Özgeçmişi	156

GİRİŞ

“-Buyur Yaşar Bey(kahveyi uzatarak)

-Eline sağlık. Yıllardır kendi kahvemi kendim pişirirdim, garipsedim.

-Ben de yıllardır ilk defa bir erkeğe kahve pişiriyorum.

-Bulaşık da pek çokmuş, yardım edeyim mi sana?

-E aşk olsun Yaşar Bey. Sen biraz da kadın işlerinden kurtulmak için evlenmedin mi?”

Saadet Hanım ve Yaşar Bey arasındaki bu diyalog hemen herkesin aşına olduğu Yeşilçam filmlerinden ‘Bizim Aile’ adlı yapıtta geçmektedir. Yetişkin ve yetişkin olmayan çocuklara sahip iki dulun evlenmeye karar vermesini konu alan film, her ne kadar sonradan kurulmuş olsa da birbirlerine bağlılıkları ve dayanışmalarıyla norm olan aile yapısını gözler önüne serer. Filmde Yaşar Usta ailenin babasıdır, ailenin tüm üyelerini dışarıdan gelen zararlara karşı korumaktadır. Eşi Saadet Hanım ise ev işlerini düzenlemekte, okul çağındaki çocukların eğitimi ile ilgilenmekte ve diğer evlatlarına karşı sonsuz sevgi göstermektedir. Anne-baba-çocuk eksenindeki dayanışmayı anlatan bu film, ülkemizdeki durumun ve cinsiyetler arasındaki aile içi işbölümünün yansımasıdır.

Tarihin başlangıcından itibaren, tek eşli, heteroseksüel evliliklere dayalı aileler, toplumun temel örgütlenme biçimidir. Aile, ataerkil toplumdaki diğer kurumlarla ilişkili, toplumsal değişmeye yön verebilen egemen ideolojidir. Toplumdaki diğer kurumların arasındaki ilişkileri belirleyebilecek güçte ve yapıdadır, insanlığın bir arada yaşayabilmelerinin normal ve değiştirilemez hali olarak görülmektedir. Aile hem üretim birimi hem de tüketim birimidir. Hane içindeki üretim, yeniden üretim olarak nitelendirilen şekli ile insan türünün üretimini, çalışmaya hazır emek gücü haline getirilmesi dolayısıyla büyütme işlerini, var olan emek gücünün bir sonraki gün çalışmaya hazırlanmasını ve kendi kişisel bakımını yaşlılık, hastalık, yetişkin olmama gibi nedenlerle sağlayamayan üyelerinin bakım sorumluluklarını içerir.

Aile kurumu yalnızca nesil yetiştirmek ve emek gücünü ertesi güne hazırlamak işlevlerine sahip değildir. Aynı zamanda her türlü maddi manevi sorunlara rağmen, üyelerinin hayatlarının devamlılığını sağlar. Günümüzde aile, üyeleri için toplumsal hayatta ayakta kalabilmelerine olanak sağlaması açısından önemli bir dayanışma mekanizmasıdır. Aile içindeki dayanışma biçimi gençler ve yaşlılar için maddi-manevi destek birimi olarak ortaya çıkar. Kağıtçıbaşı ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmada görülmektedir ki Türkiye gibi geleneksel aile bağlarının sürdüğü toplumlarda, aile maddi destek bakımından dayanışma içinde olmasa dahi karşılıklı manevi desteğin ve duygusal bağımlılığın varlığı bulgulanmıştır (aktaran Özbay, 2014: 6). Aile dayanışmasının, yaşlılar için bakıma muhtaçlık durumunda öne çıkan bir faktör olduğu görülmektedir. Özellikle dünya nüfusunun giderek yaşlandığı göz önüne alındığında, genç kuşakların yaşlıların tüketim ve bakım hizmetlerine yönelik sorumlulukları da artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bakıma yönelik işler daha çok sosyal devlet tarafından karşılanırsa da ülkemizde yetişkin çocukların yaşlı bakımını üstlenmeleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur (Duben, 2018: 69).

Dünya nüfusunun giderek yaşlanıyor oluşu kuşaklararası ilişkileri ve dengeleri de dönüştürmektedir. Son yıllarda, yaşlanma süreci ve yaşlılık dönemine ilişkin olarak ‘kuşaklararası dayanışma’ kavramı önem kazanan konulardan biridir. Türk toplum ve kültüründe, kuşaklararası çalışmalar, toplumda yaşlı sayısı arttıkça önem kazanmaktadır. Anne-baba, çocuk, büyükanne-büyükbabalar gibi farklı kuşakların bir arada yaşaması Türk toplumunun aileye ilişkin en önemli değerlerinden biridir. Aile, yaş grubu fark etmeksizin üyesi olan her birey için en önemli sosyal destek ağıdır. Aile içerisinde kuşaklararası dayanışmanın varlığı ve sürdürülmesi her kuşaktan birey için ayrı öneme sahiptir. Farklı kuşakların bir arada yaşaması yeni kuşakların geleneksel bilgiye erişimi, kültürel aktarım, yaşlıların sosyal hayata katılımı gibi toplumsal gelişimi olumlu şekillerde etkileyeceği görülmektedir. Ancak olumlu bir etkiye sahip olması sadece kuşaklararasıdaki bağların korunabilmesiyle gerçekleşir ve bu bağların korunabilmesi de kadının görünmeyen hane içi emeği ile doğrudan bağlantılıdır (Duben, 2018: 72-73). Ferhunde Özbay, 1980 sonrasında aile içi dayanışmanın öneminden ve bu dayanışmanın sağlanmasında kadınların rolünden bahseder. Kadınlar, akrabalarla olan ilişkilerin düzenlenmesinde kilit rol alan karakterlerdir. Genç kuşağın evlilikle

ilgili sorunlarının düzenlenmesinde, diğer akrabalarla ilişkilerin sıcak tutulmasında, kadın akrabaların ev içi işlerle ilgili sıkışıklıklarında yardım mekanizması olarak rol almaktadır (Özbay, 2015: 136). Aile üyelerinin bakımının yanı sıra kadın, aile üyeleri arasında köprü görevi görmek ve aile içindeki sıcak ilişkilerin devamlılığını sağlamak zorundadır.

Kadınlar, toplumsal cinsiyet düzenindeki dengesiz yapı nedeniyle, kuşaklararası dayanışmanın sürdürülmesinde başat role sahiptir. Kadınlar, ev içinde harcadıkları görünmeyen emek güçleri sayesinde kuşaklararası bağların oluşmasına, korunmasına ve sürekliliğine neden olmaktadır. Kadın emeğinin aile içinde, tüketim nesnesi haline getirilmesi ailenin cinsiyetçi sistemin temel direği olarak görülmesine neden olmuştur (Hartmann, 2020: 159). Kadınlar hem eşlerine hem çocuklarına hem de ebeveynlerine bakım sağlayıcı olarak rol almakta ve ev içi işlerin sorumluluğunu almaktadır aynı zamanda kendi gündelik yaşam aktivitelerini de sağlamaya çalışmaktadır.

Tarih boyunca yaşayan tüm kadınlar benzer bir yaşam çizgisine sahiptir. Genellikle tüm toplumlarda biyolojik farklılıklar baz alınarak bir takım kültürel normlar cinsiyete dayalı bir şekilde oluşmaktadır. Toplum, cinsiyetler üzerine belirli roller ve beklentiler yüklemektedir. Bu beklentiler cinsiyetler arası eşitsizliği doğurmaktadır. Kadınlar yüzyıllardır birçok alanda bu eşitsizliklerle mücadele etmektedir. Günümüz demografik verilerine göre, uzayan yaşam süresi ile birlikte kadınlar katmerlenmiş bir ezilmişlik durumu ile karşı karşıyadır. Özbay (2014) Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2011 verilerinden faydalananak yapmış olduğu çalışmasında 45-64 yaş grubunda bulunan kadınlar genel nüfus içinde en şanssız olan grup olarak adlandırmaktadır. Bunun nedeni 45-64 yaş aralığındaki kadınların hem altsoyunun büyüme ile ilgili sorumluluklarında hem de yaşlanan ebeveynlerinin yaşlılığa ilişkin değişen hayat koşullarıyla ilgili sorunlarında rol oynamalarıdır (Özbay, 2014: 17).

Hızla yaşlanan toplumumuzda son yıllarda hem alt hem üst kuşak arasında sıkıştırılan nesil kadınları için bir başka sorun daha öne çıkmaktadır. 2011 yılında 45-64 yaş aralığında olan kadınlar günümüzde 10 yıl daha yaşlanmış ve torun sahibi olmuştur. Böylelikle sorumluluğunu alacakları bir başka nesil ortaya çıkmıştır. Torun sahibi de olan şanssız grup kadınların, hem anne babalarının bakım yükü, hem

çocuklarının gündelik yaşamlarına ilişkin kaygıları hem de torunlarının bakım yükü arasında ezildiği görülmektedir. Ayrıca, kendileri de yaşlılığın getirmiş olduğu değişimleri deneyimlemeye başlamışlardır (Abramson, 2015: 253, Vlachantoni, 2019: 1). Kendi yaşlanma süreçlerinin baskısını yaşamakta ancak yine de çocuklarının ve torunlarının günlük sorumluluklarını sürdürmektedirler. İlişkide olduğu tüm alt soy ve üst soylarının sorumluluğunu taşıyan kadınlar, kuşaklararası bir köprü görevi görmektedir. Bu özgün grup kadınlar ve aileleri çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiştir.

Feminist literatürde; aile içindeki işbölümünün, cinsiyet eşitsizliğinin ana nedeni olarak kurgulanması, bu çalışmanın temel teorik altyapısını oluşturmaktadır. Kuşaklararası aile dayanışması, kültürün devamlılığı ve bir sonraki kuşaklara aktarılması için gerekli görülürken, kadınların bu döngüde çoğunlukla ezilen tarafta bulunması, ancak dayanışmanın sürekliliği için de kadınlara ihtiyaç duyulması bu çalışmayı şekillendiren sorunlardır. Bu bağlamda bu çalışmada, kuşaklararası dayanışmanın kime fayda sağladığı, kadının gücünün ne için, ne şekilde ve kim için kullanıldığı, bu döngüyü sürdüren kadınların aile içindeki konumu ve bunun kadınlara olası etkileri irdelenmiştir.

Beş bölümden oluşan araştırmanın ilk bölümünde konu olarak kuşaklararası dayanışma ve kadın emeğine dair genel bilgiler aktarılırken, araştırmanın teorik altyapısını oluşturan kavramlar açıklanmaktadır. Öncelikle toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlardan toplumsal cinsiyet, cinsiyete dayalı işbölümü, ataerkillik, yeniden üretim, ev içi emek, duygusal emek ve bakım emeği kavramları açıklanmaktadır. Ardından kuşaklararası dayanışmaya yönelik kavramlardan ve bu dayanışmada kadınların üstlendikleri rollerden bahsedilmektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde feminist metodolojinin uygunluğu tartışılmıştır. Ayrıca araştırma modeli olarak kullanılan nitel teknikten bahsedilmiştir ve araştırmanın örnekleme olarak seçilmesi planlanan ailelerin özellikleri aktarılmıştır. Araştırmada amaca yönelik örneklem tekniği kullanılmıştır. Sorular yarı yapılandırılmış form üzerinden toplanarak betimsel teknikle analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise toplanan bulgular, kuşaklararası dayanışma yaklaşımının alt boyutları olan ilişkiel dayanışma, duygusal dayanışma, uzlaşmaya dayalı dayanışma, işlevsel dayanışma, normlara dayalı dayanışma ve yapısal

dayanışma temalarında cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde analiz edilmiştir. Tüm dayanışma türlerinde kadınların erkeklere göre daha işlevsel oldukları bulgulanmıştır.

Beşinci bölümde de saha araştırması sonucunda edinilen bulgular literatür ile ilişkilendirilerek tartışılmaktadır. Geçmişte yapılmış olan kuşaklararası dayanışmayı inceleyen çalışmalarda feminist perspektif kullanılmamış olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma bu bakımdan özgün niteliklere sahiptir.

Sonuç bölümünde ise araştırma sonucunda edinilen bilgiler ve öneriler yer almaktadır. Bu bağlamda kuşaklararası dayanışmanın cinsiyete dayalı işbölümü neticesinde kadınların ve erkeklerin üstlendikleri roller farklılaşmaktadır. Erkekler genel anlamda dışarıya yönelik olan işleri üstlenirken, aile içi ilişkileri kurgulamak ve yürütmek kadınların görevidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ilk olarak toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlardan toplumsal cinsiyet ve cinsiyete dayalı işbölümü ile üretim biriminin bu işbölümündeki belirleyiciliği açıklanacak daha sonra ataerkillik ve kapitalizm kavramlarının işbirliğine yer verilecektir. Bu başlık altında, kadının görünmeyen emeği ve alt boyutlarıyla ilgili temel kavramlar açıklanacaktır. Daha sonra kuşaklararası dayanışmaya yönelik literatür bilgilerine ve nüfus yaşlanması ile ilişkisine yer verilecektir. Ardından kuşaklararası dayanışmanın alt boyutları ve bu boyutlardaki kadın rolleri feminist literatürden faydalanarak açıklanacaktır. Kuşaklararası aile dayanışmasının kadınlara biçtiği cinsiyet rollerinin anlaşılır kılınması ve saha çalışmasının teorik ve kuramsal altyapısını oluşturmak amaçlanmaktadır.

1.1. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

1.1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Feminist tartışmalarda anlaşılması oldukça büyük bir öneme sahip olan toplumsal cinsiyet (gender), doğumda atanmış olan cinsiyetin üzerine toplumsal ve kültürel atmosferden gelen etkilerin eklemlendiği bir tanım üzerine kurgulanır. Gündelik yaşamda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbirlerinin yerine kullanılsalar da, cinsiyet biyoloji temelli, toplumsal cinsiyet ise toplumsal roller temellidir. İnsan ırkı bilindiği üzere cinsiyetli üreme özelliğine sahiptir (Mathieu, 2015: 76) bu gerçekten hareketle, cinsiyet sözcüğü erkek ve kadını üreme işlevindeki rollerine dayanarak ayırt etmeye yarayan bir temsiliyete sahiptir. Toplumsal cinsiyet kavramı ise kadınların toplumsal yaşamda neden erkeklerin ardında kaldığını, cinsiyetler arasındaki iktidar ilişkilerini çözümlemeye yarayan bir kullanıma sahiptir (Giddens, 2012: 505). İki kavramı birbirinden bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Çünkü kültürün her iki cinsiyetten beklentileri, fiziksel bedenlere referans verilerek kurgulanır (Lips, 2001'den aktaran Yaşın Dökmen, 2021: 20) Bu bağlamda toplumsal cinsiyete yönelik kalıplaşan yargılar biyolojik cinsiyeti de içinde barındırır.

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin verdiği özelliklerin yanı sıra, toplumda o cinsiyetin nasıl algılandığını “tercüme eder” (Mathieu, 2015: 78). Doğuştan getirilen cinsiyet özelliklerinin toplum içerisinde nasıl algılandığı ile ilgilidir. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin yalnızca biyolojik temelden hareketle çözümlenemeyeceğini, cinsiyetlerin biyolojik özellikleriyle bir şekilde ilişkili olarak, toplumsal norm ve kültürün etkisini ifade etmek için kullanılmaktadır. Çünkü kadın ve erkek olmanın ötesinde, içinde yaşanılan toplumun cinsiyetlere yüklediğı kimlikleri vurgulamaktadır.

Söz konusu kavramların feminizm açısından önemi, açıklanmaları üzerindeki tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı ilk olarak feminist çalışmalardan bağımsız şekilde Amerikalı bir psikolog tarafından cinsel ve biyolojik kimlik araştırmalarında kullanılmıştır (Ehrhardt, 2007: 223) Bu kavramın kullanılması cinsiyetin kapsamının biyolojik kısıtlamalardan kurtulmasına katkı sağlamıştır. Feminist araştırmacılar toplumsal cinsiyet kavramını biyolojik cinsiyetin karşısında, kadınların ve erkeklerin ataerkil sistemden kurtuluşu amacıyla kullanılan bir terim haline getirmiştir.

Toplumsal cinsiyet kavramsallaştırılmasından evvel Simon de Beauvoir kendi çalışmalarında cinsiyetin toplumsal bir kurgudan ibaret olduğunu dile getirmiştir. “*kadın doğulmaz, kadın olunur*” sözcüklerini kullanarak, cinsiyetin toplumsal bir kategorize biçimi olduğunu, kadın bedeni ile toplumsal konumunun farklı olarak algılanması gerektiğini belirtmiştir (Bora, 2016: 37). Bu tanım, dönemi içerisinde kadınlık ve erkeklik üzerine düşündürmüş ve ilerleyen yıllarda toplumsal cinsiyet kavramsallaştırması açısından ufuk açıcı olmuştur. 1970’lerin başında; cinsiyetler arasındaki farklılıkların dönüştürülmesi, işlevselci biçimde kurgulanan cinsiyet rollerinin açıklanmasının yolları aranmış ve toplumsal olanın değiştirilip dönüştürülebileceğı fikri ortaya atılarak, toplumsal cinsiyet kavramı feminist literatüre dahil edilmiştir (Acar Savran, 2019: 246).

Ann Oakley (1972), toplumsal cinsiyet kavramının feminist literatürde ilk defa *Sex, Gender and Society* adlı yapıtında kullanmıştır. Oakley bu çalışmasında cinsiyet rolleri ve biyolojik cinsiyet arasındaki bağlamı inceleyerek toplumsal cinsiyetin rollerle ilişkisini açıklar, daha sonra toplumsal cinsiyet ve cinsiyet

arasındaki ayrımı ortaya koyarak, cinsiyetin biyolojik toplumsal cinsiyetin ise kültürel atmosferde şekillendiğini belirtir (Oakley, 1985: 158).

Rubin ise geleneksel cinsiyet ilişkilerinin toplumsal olarak kurgulandığını, erkekler ve kadınlar arasındaki farkların biyolojik cinsiyetten bağımsız olduğunu belirtir (Rubin, 1978: 179). Oakley ve Rubin'in ortak ekseninde hareket ettiği toplumsal cinsiyet tanımı biyolojik özelliklere bağımlı kalmadan ancak ondan bir şekilde etkilenecek oluşan bir sosyal kategoridir (Acar Savran, 2019: 247).

Toplumsal cinsiyet kavramı irdelendiğinde, kadınlar ve erkeklerin özel bir tür otorite ilişkisinde ayrıştırılmış ve bu şekilde örgütlenmiş olduğuyla karşılaşmaktadır (Jackson, 1999: 124). Kadınların lehine gerçekleşen bu toplumsal örgütlenme, kültürel ve tarihsel bir bakışı gerektirir. Ataerkil kapitalizmin cinsiyetler arasındaki kompleks problemlere ve asimetrik ilişkilere nasıl neden olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Çünkü mevcut ekonomik üretim biçiminin, insanlığın gelişimini sürdürebilmesi için sömürülebileceği özgün bir gruba ihtiyaç duyduğu görülür. Bu sebeple dualiteye dayalı toplumsal bir sistem yaratmalı ve ezilen-ezen ilişkisi kurgulamak zorundadır. Cinsiyetler arasındaki hiyerarşinin özü buna dayanmaktadır.

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, toplumsal cinsiyetin görünür bir şekilde ortaya çıkmış halidir. Connel (2003: 139-140) toplumsal normların ve gündelik hayattaki ilişkilerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarınca şekillendiğini, eril toplumsal düzenin kadınlar üzerinde bilhassa doğum ve annelik rolleri bağlamında kurumsallaştığını belirtmektedir. Cinsiyete dayalı işbölümü toplumsal cinsiyet rollerince şekillenmektedir. Bu kavram geleneksel olarak doğal, doğuştan getirilen özelliklerin ardına saklanarak cinsiyetler arasındaki farklı rolleri açıklamaya çalışmaktadır. Kadınların üretim ve yeniden üretime katkıları doğal cinsiyet rollerinin bir sonucu olarak görülür (Mies vd., 2008: 103-104). Bu durum sermayenin ihtiyacı olan beşeri sermayenin üretilmesi, büyütülüp piyasaya katkı sağlayabilecek duruma getirilmeleri, ertesi gün tekrar işe hazır hale getirilmeleri kadınların davranışının doğal olarak kadın etkinliği şeklinde görülmesine yol açmıştır. Bu çerçevede sermaye, emek gücünü ve yetiştirilmesini, ertesi gün işe hazır hale getirilmesini hiçbir maliyet üstlenmeden gerçekleştirmiş olur. Toplumsal cinsiyetin temsil ettiği anlamlardan ziyade, gündelik yaşamdaki işlevleri feminist

tahlil açısından oldukça önemlidir. Kapitalist sistemin en önemli aktörü olan sermayenin kadınların yeniden üretim emeğine bağımlılığı, onların ikincil konumlarını anlamakta önemli rol oynar.

1.1.2. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Üretim Biriminin Belirleyiciliği

Her toplumda toplumsal yaşam biçimlerinin sürekliliği için, kadınlık ve erkeklik rollerinin birbirlerini tamamladıkları düşüncesine dayanan cinsiyetli bir işbölümünden söz etmek mümkündür. Toplumsal cinsiyetin hissedilir bir şekilde ortaya çıktığı iki temel alan bulunmaktadır. İlki, toplumsal cinsiyetin getirisi olarak toplumsal roller ve üretim araçları cinsiyetli bir şekilde ayrılmıştır. İkincisi ise kadının üreme pratiğinin toplumsal müdahalelerle örgütlenmesidir (Mathieu, 2015: 77). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımın görünürlüğünü biraz daha irdelemek gerekirse; bireylerin yaşam döngüsü içinde biyolojik cinsiyetlerine, toplumsal normlar ve değerler, kültürel kabuller eklenir ve bu durum farklı cinsiyetten bireylere belirgin davranış kalıpları yüklenir. Bu davranış kalıpları bireylere kadınsılık ve erkeksilik olacak şekilde ikiye ayrılmaktadır. Toplumsal olarak bu ayrım son derece önem arz etmektedir, cinsiyetlerin ayrışması net bir şekilde toplumsal olarak belirlenmiştir. Toplum, bireyden lağvedilmeyecek şekilde sınırları çizilen davranışlar sergilemesini talep eder. Bireyler toplumsal hayatta bu davranış kalıplarının kabulü ve uygulanması için zorlanmaktadır. Bireylere atfedilen bu davranış kalıpları cinsiyetler arasında fiziksel görünüm, profesyonel meslek seçimi, aile içinde alınan sorumluluklar, yaşayış tarzı gibi birçok alanda ayrıma neden olur. Dolayısıyla doğuştan getirilen cinsiyet özelliklerine geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargıları eklenilerek kadınlara ve erkeklere toplumsal roller yüklenir.

İnsan toplulukları genellikle hiyerarşik olacak şekilde, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkları baz alarak onlara belirli işlevler atfeder (Mathieu, 2015: 77). Kadınlık ve erkeklik rolleri bireylerin içinde yaşadıkları toplum tarafından keskin sınırlarla belirlenmiştir. “Uygun cinsiyet rolleri” birey doğduğu andan itibaren; eğitim kurumları, çizgi filmler, hikaye kitapları veya aileler tarafından çocuklara aktarımı sağlanır (Yağan Güder vd., 2017: 95). Bu durum; kadınlık ve erkeklik rollerinin, bir kadının ya da erkeğin nasıl davranması gerektiğinin,

cinsiyetinin getirdiği toplumsal sorumluluklarının ne olduğunun toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı olarak öğrenilmesine neden olmaktadır. Örneğin, pek çok anasınıfında, oyun alanında mutfak malzemeleri, pişirme setleri olur ve renkleri genellikle pembe ya da mordur. Erkek çocuk şayet renklerin cinsiyetini öğrenmişse bu oyuncaklara elini sürmemektedir (Yağan Güder vd., 2017: 96). Bu durum erkek çocuklarının ilerleyen yaşlarda ‘ev işine direnmesi’ ile sonuçlanabilmektedir. Kadınlık ve erkeklik kimliklerinin inşası bu şekilde gerçekleşmektedir.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal yaşam içinde ekonomik sistemin işleyişi için cinsiyet kimliklerinin belirttiği hiyerarşik pozisyonlara göre bir işbölümü yaratır (Mies vd., 2008: 104). Kadın ve erkek cinsiyetleri karşılıklı etkileşim halinde olan ve bu etkileşime göre tanımlanan toplumsal bir gruptur. Toplumda etkileşim halinde bulunan diğer gruplarda olduğu gibi bu etkileşimin temeli maddidir ve emek ekseninde bir ilişki ortaya çıkar. Bu duruma toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü denir. Erkeklerin ve kadınların hayatları bu işbölümüne göre şekillenmektedir. Erkekler daha çok üretim alanında, kadınlarsa yeniden üretim alanında konumlanmıştır (Kergoat, 2015: 87-88).

Kergoat (2015), cinsiyetler arasındaki geleneksel işbölümünü “*işbölümünün toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklanan biçimi*” şeklinde betimler ve işbölümünün zaman ve mekana dayalı değişebileceğini belirtir. Kergoat’a göre cinsiyete dayalı işbölümünün 2 prensibi bulunur. Bunlar ayrılma ve hiyerarşi prensibidir. Ayrılma prensibi toplumsal işbölümünün erkek ve kadınların doğallaştırılmış yeteneklerine göre ayrılmasını belirtir. Hiyerarşi prensibi ise kadınlar tarafından gerçekleştirilen işlerin erkeklerinkine göre daha aşağı ve önemsiz olduğunu belirtir (Kergoat, 2007: 87-96). “*Kadın açısından cinsiyetçi işbölümü, kendi emeği üzerindeki denetimin, eril erkin eline geçmesi anlamına gelmektedir.*” Cinsiyetler arasındaki işbölümünün, evrensel eril düzence belirlenmesi, kadınların hane içi ve bakıma yönelik uygulamalardan sorumlu tutulması, sarf ettikleri emeğin değersiz, önemsiz olarak kurumsallaşmasına neden olmaktadır (Özateş, 2015: 24-26). Erkek egemenliğinin gündelik hayattaki somut biçimi olarak ortaya çıkan cinsiyete dayalı işbölümü, kadınları özel alan merkezli işlere, erkekleri ise kamusal alana yönlendirir. Erkeklerin kadınlara göre ‘daha değerli’ işlere yönelmesine neden olur.

Mies vd. (2008)'nin söylemine göre, cinsiyetler arasındaki hiyerarşik işbölümünün nerede, ne zaman, hangi toplumda doğduğundan ziyade, cinsiyete dayalı işbölümünün ne şekillerde emek sömürsü haline geldiği ve nasıl kadınlarla erkekler arasında hiyerarşik bir şekilde yapılandırıldığına odaklanılmalıdır. Üretim biçimi, toplumsal cinsiyete dayalı rollerin benimsenmesinde ve cinsiyete ya da yaşa dayalı işbölümünün şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü kapitalist üretim biçiminin getirisi olan toplumdaki sınıf katmanları, kadınları bu sınıfların en altına itmiş bazen de üretimden dışlayarak sınıfsız bırakmıştır. Coontz ve Henderson, cinsiyetler arasındaki işbölümünün kendiliğinden bir eşitsizliğe neden olmayacağını öne sürerek doğurganlık faktörünün işbölümünde etken rol oynadığı inancını reddetmektedir. Bu bakış açısından cinsiyete dayalı işbölümünde dezavantajlı konumda olmasının nedeni toplumsal üretimdeki rollerine dayanmaktadır (Acar Savran, 2020: 21-23).

Cinsiyetlere yönelik işbölümünün geçmişine bakıldığında, kapitalist üretim biçiminden önceki dönemlerde de, kadın ve erkeklerin belirli roller üstlendikleri görülmektedir. Yine de cinsiyetler arasındaki ilişkiler her zaman erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu şekilde düzenlenmemiştir. Cinsiyete dayalı işbölümü, en erken insan topluluklarında, günümüze göre daha eşitlikçi, daha gevşek sınırlara sahip bir şekilde düzenlendiği görülmektedir (Coontz ve Henderson, 2020: 34-56).

Yine de cinsiyetçi işbölümünün çok keskin olmamakla birlikte avcı toplayıcı dönemden günümüze değin geldiği bilinmektedir (Bora, 2012: 4). Basit toplayıcı ve bahçeciliğe dayalı toplumlarda cinsiyetlerin doğası gereği bir ayrım bulunmaktadır. Kadınlar av etkinliklerine katılmadıklarından dolayı genellikle yaşadıkları yerin çevresindedir. Erkeklerin av aktivitesi sonrasında pişirme işleminin kadınlar tarafından yapılması, onları su götürmez şekilde kadınların toplumsal rolünün yuva/ev/hane çevresinde konumlanmasına neden olmuştur (Erbil, 2015: 28, Coontz ve Henderson, 2020: 34). Erken dönem toplumlarda kadınların rolü doğası gereği doğumla, emzirmeyle ve yavrunun bakımıyla ilişkilendirilmektedir. Ancak bu cinsiyet rollerindeki ayrım bir alt üst ilişkisi yaratacak şekilde değil, herkesin yaptığı işin değerli olduğunu ve komünal yaşamın bu şekilde sürdürülebileceğini anlatmaktadır.

İnsanlık tarihi açısından en önemli gelişme olarak görülen tarımın icadı ve bunun sonucunda yaşanan dönüşüm süreçlerinin bugünkü eril tahakküme dayalı toplumsal yapıya zemin hazırladığı söylenebilir. Cinsiyetler arasındaki işbölümünün tahakküme dayalı bir biçimde ayrışması özel mülkiyet, artı ürün ve devletin doğuşu ile gerçekleşmiştir (Coontz ve Henderson, 2020, s. 29). İnsan topluluklarının tarımsal üretim ve artı ürünü ortaya çıkarması ile birlikte değişen/dönüşen toplumsal ilişkiler evrensel eril düzenin kendi aktörlerini oluşturmuştur. Detaylı bir şekilde incelenecek olursa:

Kadınların gerçekleştirdiği toplayıcılık etkinlikleri ve yabani hayvanların evcilleştirilmesi dolayısıyla tarım gelişmiş, kadın emeği sebebiyle artı ürünü ortaya çıkarmıştır. Artı ürünle birlikte toplumsal yapıyı değiştirecek olan ekonomik yapı dönüşerek tarım toplumuna geçiş sağlanmıştır. Tarım toplumunda kadın bedeni ve emeği üzerine geçmiş dönemin aksine eril bir tahakküm oluşmuştur (Mies vd., 2008: 83; Özateş, 2015: 38; Sacks, 2014: 235).

Tarım toplumlarında daha önceki dönemlerde cinsiyete dayalı ayrımın aslında değişmediği, kadının erkeğe tabi kılınmış bir toplumsal grup olduğu ve ev eksenli işlerinin değişiklik göstermediği görülmektedir. Doğallaştırılmış işbölümü neticesinde, kadın temel geçim kaynağı olan tarlaları ekip biçerken, erkeğin sadece ikincil geçim kaynağı olan avcılıkla ilgilenmesi, kadını ev ve aile çevresinde konumlamaktadır (Engels, 2011/ 1884). Bu şekilde, kadın ve erkek arasında uzun yıllar geri dönüşü olmayacak bir şekilde ayrım oluşmuş, kadınlar ev içine hapsedilmiş, erkeklerse ev dışında hüküm sürmeye başlamıştır. Bu şekilde erkek egemenliğinde bir toplum yapısı gelişmiştir, cinsiyetler arasında eşitsizliğe dayalı bir iktidar ilişkisi oluşmuştur (Özateş, 2015: 19).

Sanayi devrimi sonrası oluşan yeni toplumsal sınıf sistemi kadın emeği sömürüsünün önemli bir sosyal problem şeklinde görülmesine olanak sağlamıştır. Bu yeni toplumsal dinamik, kapitalist üretim biçimiyle birlikte daha önceki toplumlarda aile içinde ya da üreticinin elinde kalan kârın artık sermayedara aktarılması ile oluşmuştur. Üretim biriminin farklılaştırdığı ilişkiler ağı, özel mülkiyetin gelişmesi ve devletin doğuşu kadının konumunun, emeği bağlamında ikincilleştirilmesine ortam hazırlamaktadır (Çınar Köysüren, 2013: 13).

Kapitalistleşme ile birlikte dönüşen aile yapısı, erkeklerin kamusal alanda görünür olması ve emek karşılığında ücret alması; kadınlarınsa ev işleri ve gayri resmi bakım gibi değersiz, karşılıksız işlere eğilim göstermesi özel ve kamusal alanı cinsiyete dayalı bir şekilde ayırtmıştır. *“Fabrikaların makinalaşması ve küçük ev sanayiinin çöküşü ile birlikte işin kamusal dünyasıyla evin özel dünyası daha önce hiç olmadığı kadar birbirinden ayırmıştır”* Bu zamandan sonra *“kamusal alan akılla; özel alan ve kadın ise akıl dışı-ahlaki olan ile anılmaya başlanmıştır”* (Donovan, 2016: 25). Kamusal alan ve özel alanın keskin sınırlarla ayrılması kadınları özel alana kısıtlamıştır, erkeklerin sahip olduğu hakların (mülkiyet, miras, oy vb) çoğunluğuna sahip olmadıkları bir toplumsal düzen içerisinde yaşayan kadınların ikincil konumları giderek pekiştirmiştir.

Modern çağ ile birlikte ev ve işyeri toplumsal işbölümü çerçevesinde ayırt edici niteliğe sahip olmuş, erkekler üretimin içinde yer alırken, kadınların üretimin dışında kalmasına ve bakımı üstlenmesine etki etmiştir (Bora, 2012 :4). Kapitalistleşmenin işbölümü dolayında istenilen neticelere ulaşmadığı, bunun aksine cinsiyetler arasındaki ayrılıkları daha da hararetlendirdiği ve üstelik kapitalistleşme sürecinde kadınların eski zamanlarda sahip oldukları güç ve ayrıcalıklarından uzaklaştırıldığı bilinmekte (Bütün, 2010: 15-16) ve çağlar boyunca kadının değişmeyen tek konumunun ev içi işlerde üstlendiği rol olduğu görülmektedir. Kapitalist üretim biçimi ile bireyler arası işbölümü keskin hatlarla ayrılmış, erkekler iş dünyasında gelir elde etmek adına çalışırken, kadınlar ev içi –değer atfedilmeyen- işlerde çalışmaktadırlar. (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 27). Başta bakım sağlayıcılığı olmak üzere kadınların Marksist anlamdaki üretim alanına da katılmaması adına birçok engel bulunmaktadır. Kadınların; çocuklarına, kocalarına ve akrabalarına, kendi ihtiyaçları pahasına bakmaları gerektiği yönünde geleneksel bir görüş bulunmaktadır (Gilligan, 1982’den aktaran; Stone, 2016: 36).

Toplumsal ilişkilerin eril tahakküme dayalı şekilde geliştirilmesi, ortaya çıktığı şekli ile günümüze kadar geçen süreçte değişmeyen tek özelliğinin dönemin egemen üretim biçimine uyumlanarak kendisini pek az değiştirmesi ve bu şekilde varlığını sürdürmesidir (Özer, 2016: 7). Patriyaka, artı ürün ortaya çıktığı andan itibaren evrensel bir düzen şeklinde yerini almıştır. Toplumların ilişki ağları ve toplumsal cinsiyet davranışları ataeril yapının oluşturduğu kurallar çerçevesinde şekillenmiştir.

İşbölümü, toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde; özel alan, ev işleri, doğurganlık, bakım işleri, duygusal zeka ve duygusal güdü ile hareket edilen işlerin hemen hemen hepsinin kadınlara atfedildiği görülür. Kadınların cinsiyete dayalı rolleri günümüz sınıflı toplumlarında kadınların hem istihdam alanında hem de aile içinde emeklerinin sömürülmesinin müsebbibidir. Cinsiyete dayalı oluşan işbölümü, kadınları ve erkekleri birbirinden farklılaştırdığı gibi, kaynaklara erişimi ve kullanımı etkileyerek bu bağlamda eşitsizlikleri de doğurmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği, eğitim, istihdam, çalışma yaşamı, sağlık boyutu gibi yaşamda ciddi boyutta yer almaktadır (Özaydınlık, 2014 :94). Kapitalist sistemin sınıflı toplumsal yapının sürdürülebilirliği için kadınlara biçilen roller oldukça önemlidir. Bu roller mikro ölçekte moda, reklamlar, diziler, filmler, romanlar, hikayeler, oyuncaklar ve yetiştirilme biçimlerinden; makro ölçekte hukuksal düzenlemeler ve sosyal politikalara kadar tüm ideolojik aygıtlarla gündelik pratiklerde pekiştirilmektedir (Erdoğan, 2008: 10).

Kadınlar üretici ve yeniden üretici süreçte yer alırken aynı zamanda biyolojik yeniden üretim rollerinden kaynaklı ömür boyu ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmektedirler. Ancak bu rol dağılımında kadınların ev içi işlerde, erkeklerin ise gelir getirici işlerde rol alması biyolojik temelli değil, toplumsal cinsiyet temelli bir işbölümünün sonucudur (Toksöz, 2012: 64). Bu süreçte kadın toplumda belirli kalıplara sığdırılır ve bu şekilde cinsiyetçi bir işbölümü ortaya çıkar. Geleneksel işbölümü, kadınların toplumsal rolünü ev ve aile ekseninde şekillendirirken, erkeğin kamusal alanda kendine yer bulmasına neden olur. Kadınların geleneksel rolü çocuk doğurup onu yetiştirme, hanenin ve hane halkının koruyucusu olmaktır (Kırıışık, 2019: 44). Cinsiyete dayalı işbölümünün sonucunda kadına biçilen en önemli rol eş ve anne olmaktır.

1.2. Ataerkillik ve Kapitalizm

Tarihsel süreçte, zamana ya da mekana göre değişkenlik gösterse de, erkekler ve kadınlar arasında toplumsal bir hiyerarşi olduğu görülmektedir. Kadınlar, tarih boyunca gücü elinde bulunduran erkekler tarafından denetim altında tutulmuştur. Toplumsal yaşamın her alanına nüfuz etmiş olan erkek egemenliğine dayalı cinsiyetçi ideolojiye ataerkillik denilmektedir. Ataerkillik genel anlamda erkeklerin

iktidarı elinde tuttukları, diğer cinsiyetlerin toplumsal dokuda erkeklerden daha aşağıda olduğu bir sistem anlamına gelmektedir. Dolayısıyla erkek egemenliği, kadınların ezilmesi ve patriyarka sözcükleri ile aynı anlamı taşımaktadır (Delphy, 2015: 247). Kadınların emek sömürüsü tahlilinde ana sorun olarak karşılaşılan ataerkillik kavramı tarih boyunca sürekliliğini korumuş, evrensel bir kabul şeklinde ideoloji, din, dil, kültür, toplumsal kurumlar, cinsel pratiklerde etken rol oynamaktadır (Acar Savran, 2020: 18).

Ataerkil sisteme karşı kadın özgürleşmesi, tarih boyunca farklı feminist yaklaşımlar açısından birçok şekilde ele alınmıştır. Örneğin kökenleri 18. yy'a kadar uzanan erken dalga/kuşak¹ feministler(aydınlanmacı liberal) eril önyargılı toplum yapısını kamusal alan özel alan ayırımına dayandırarak; kadınların hane içinde kaldıkları kamusal alandaki hak ve özgürlüklere dahil olmadıkları için toplumsal hayatta ikincil konumda oldukları, bundan özgürleşmenin ise ancak ve ancak kadınların kamusal alanda güçlenmesi ile gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Ancak bu yaklaşım ev içinin özel dünyasına inmeyip kamusal alandaki hak, özgürlük ve yasalar karşısında fırsat eşitliği için mücadele etmişlerdir. Bu sebeple kadınların yaşamının en önemli deneyimi olan hane içini ve hane içindeki konumlarının nedenlerini açıklamak konusunda yetersiz kalmışlardır (Donovan, 2016: 71,265-266). Ataerkillik kavramı genel olarak erken dalga/kuşak feministler tarafından ayrıntılı bir şekilde çözümlenememiş, ikinci dalga/kuşak feminist hareket ile çözümlemesi ve anlamı geliştirilmiştir (Delphy, 2015: 245).

İkinci dalga/kuşak feminist hareket ise 1. dalga/kuşak feminist hareketin kazanımları ile kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil konumlarını direkt ataerkil sistemin kendisi olarak görmüş, üretim ilişkilerinin ya da toplumsal kurumların sadece ataerkillikle bir şekilde bağlanarak hangi kültürde ve hangi zamanda

¹ Feminist hareketin tarihsel olarak dalgalar şeklinde ele alınması feminist tarihin tek boyutlu ve eksik algılanmasına yol açmaktadır. Metaforik olarak bakıldığında da Feminizm dalga dalga ilerleyen ve ardından geri çekilip tekrar yükselen bir harekettir. Ancak bu durum daha önceki dalgalar ile diğer dalgalar arasındaki sürekliliğin ve aynı tarihsel dönemlerdeki çatışmaların görülmesini güçleştirmektedir. Dalga terimi eleştirisine karşı olarak kuşak kelimesi önerilmiştir. Bu sebeple bu çalışmada feminist hareketin tarihsel dalgalarına dalga/kuşak denilecektir.

Ayrıntılı bilgi için, Bora, A. (2020). "Feminizmin "Dalgaları"ı" içinde: Saygılıgil, F. ve Berber, N. (ed). Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt:10: Feminizm: 506-510.

Görgün Baran, A. (2021). *Feminizmin Gelişim Serüveni: Dalga Yerine Kuşak Diyelim mi?* <https://kockam.ku.edu.tr/feminizmin-gelisim-seruveni-dalga-yerine-kusak-diyelim-mi-aylin-gorgun-baran/> (erişim tarihi: 02/02/2022)

olduğuna bakılmaksızın daimi bir kadın ezilmişliği olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu yaklaşıma göre ataerkil yapı bir tür ideolojik sistemdir, kapitalist sistemden ayrı olarak özgül bir eril egemenlik anlayışıdır. Radikal feministlerce yapılan ataerkil sistem çözümlemelerin hepsi kadınların yeniden üretim kapasitesine dayandırılarak yapılmıştır (Güneş, 2017: 249-251)

Radikal feministler Freud'un "biyolojinin kader olduğu" tezinden yola çıkarak kadınların ikincil konumlarını biyolojik temellere dayandırır (Ecevit, 2011: 14). Üremenin ve ailenin kadın ezilmişliğinde başat rol oynadığını dile getirirler. Ataerkil sistem çözümlemelerini teknolojik gelişmelerle birlikte yeni bir üreme biçiminin geliştirilmesinde aramışlardır. Radikal feministlere göre; eril çıkarlar için kullanılmadığında teknoloji, cinsiyet eşitliği için bir araç olacaktır. Ancak Einstein teknolojinin de erkek egemenliğinde olduğu ve bunun kadınlar için bir kurtuluş amacıyla kullanılmasının bir hayal olduğunu dile getirir (Donovan, 2016: 283)

Kendilerini sosyalist feminist olarak tanımlayan kadınlar radikal feminizmin yükselişe geçtiği yıllarda kadın ezilmişliğini Marksist kuramın kavramları ve çözümlemesi ile birlikte ele almıştır. Marksist gelenekten gelen birçok feminist ise kadın özgürleşmesinin önündeki engeli ev içi emek çözümlemesi üzerinden tartışmaktadır. Kadınların ev içi emeği ile kapitalist üretim biçimi arasındaki bağımlı ilişki açıklanarak kadının ikincilleştirilmesinin maddi temeli ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, kapitalist sistem eril şekilde düzenlenen özellikleri sebebiyle kadının ezilmesinden sorumludur. Kadınların özgürleşmesi ancak ve ancak ev emeği sorunun çözülmesi ile gerçekleşir. Bunun için de çözüm önerisi olarak ev işlerinin tümüyle toplumsallaştırılması gerektiğini savunmuşlardır (Düzkan, 1998:13, aktaran Acar Savran, 2019: 32).

Sosyalist feministler, kapitalizm ve ataerkiyi ayrı ayrı ele alıp çözüm sunmak yerine, iki sistemin varlığını tanıyıp toplumsal cinsiyet ilişkilerinin analizinde ikisinin de önemli olduğunu kabul etmek gerektiğini savunmaktadır (Walby, 2016: 18). Çünkü ataerkillik ve kapitalizm uzun yıllar uyum içinde varlıklarını sürdürmekteledir. Bunun nasıl gerçekleştiği konusunda ve ataerkil sistem tanımı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Örneğin Mitchell (1974) ataerkilliği ve kapitalist sistemi birbirinden ayrıarak analiz eder. Buna göre ataerkil sistem ve kapitalist üretim biçimi birbirine bağımlı bir

ilişkiye sahiptir. Birbirleri arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmamaktadır. Cinslerarası eşitsizliğin çözümlenmesi için ataerkil düzen ve kapitalist sistem ayrı ayrı ele alınarak açıklanmalıdır. (aktaran Walby, 2016: 19). Buradan hareketle kadınların ikincil konumlarını birbiri ile ilişkili olan dört tema altında inceler bunlar; üretim, yeniden üretim, çocukların toplumsallaşması ve cinselliktir. Marksist iktisattaki anlamıyla üretim dışındaki temalar aile içine derinlemesine bakışla anlaşılabilir. Kadınların neden ve nasıl ikincil konumda olduklarını açıklamak için Freud'un psikanalizini kullanır, "bilinçdışının"(ideoloji ve bilinçaltı) ataerkil sistemle; ekonomik ilişkilerinse kapitalist sistemle düzenlendiğini savunur. Ona göre kadın özgürleşmesi kapitalist sistemin ortadan kalkmasıyla birlikte değişen ekonomik düzene ve ataerkil düzenin ortadan kalkmasıyla olacaktır (aktaran Güneş, 2017: 251).

Delphy (2020/1970), yaptığı ataerkil sistem çözümlemesinde onu kapitalizmden ayırır. Delphy'e göre paralel işleyen 2 tür üretim biçimi vardır. İlki mübadele değeri taşıyan üretim tarzı, diğeri ise kadınların aile içindeki erkekler tarafından sömürüldüğü üretim tarzıdır. Kadınlar toplumsal hayatın devamlılığı için görünmez ve metalaşmış emek harcamak zorundadırlar. Ataerkil aile bir üretim birimidir ve erkeklere kadınlar üzerinde tahakküm alanı sağlar. Erkekler kadınların müdahale alanından dışlanan ve geleneksel iktisadi anlamda değer taşımayan emeklerini el koyma yoluyla sömürürler. Erkeklerin kadın emeğini kontrol altında tutması evrensel bir kadın deneyimidir. Dolayısıyla kadının sömürülmesinin asıl kaynağı ataerkil sisteme dayalı düzenlemelerdir (Delphy, 2020: 89-113).

Eisenstein (1981), iki sistemin birleşerek tek bir sistem olarak varlığını sürdürdüğünü ve sistematik olarak birbirlerinin dönüşümünden etkilendiklerini savunurken (aktaran Walby, 2016: 19), Hartmann(2020), Delphy gibi sadece birbirleriyle etkileşim içinde olan iki sistem olarak tanımlamaktadır. Ona göre toplum çözümlemesi ancak ataerkillik ve kapitalist örgütlenmenin anlaşılmasıyla yapılabilir. Sermaye birikiminin ataerkil topluma uyum sağladığını ve bu yapının devamlılığı için yardımlaşma içinde olduklarını belirtir. Ataerkil sistemin kapitalist sistemi desteklediği ve bu üretim biçimine yönelik olarak kendisini yeniden şekillendirdiğini öne sürmektedir (Hartmann, 2020, 159). Özetle ataerkilliği, maddi temeli olan, erkeklerin kadınlar üzerinde güçlü bir sınıf olmalarını sağlayan, insanlar arası bağımlılık ve dayanışmaya ilişkileri kuran erkekler arası toplumsal ilişkiler

şeklinde tanımlamaktadır. Erkekler, farklı sınıf ve ırktan olsalar da kadınlar üzerinde tahakküm kurmak için aynı konumda ve aynı yetkide olmamakla birlikte bir tür anlaşma içerisindedir. Toplumda egemen olan sınıf ya da ırktan olan erkekler, ezilen sınıf ya da ırktaki erkeklerin ve de kadınların üzerlerine iktidar kurarlar. Bu durum erkekler arasında kadınlar üzerindeki denetimi sürdürebilmeleri açısından bir tür bağımlılık ilişkisi geliştirmelerine sebep olmaktadır (Hartmann, 2020: 177-178).

Cinsiyet eşitsizliğine dayalı toplumsal hiyerarşide tüm erkekler, hangi konumda oldukları fark etmeksizin, kadınlar üzerine özel bir tür otorite ilişkisi kurmakta ve onları denetim altında tutmaktadır. Erkekler bu denetimi evlilik ve aile olma yoluyla, kadınların kaynaklara ulaşımını engelleyerek ve cinselliklerini kısıtlayarak sürdürürler. Denetim süreci şu şekilde işler, erkeklerin kişisel bakım ihtiyacı, ev işlerinin sürdürülmesi, bir sonraki neslin yaratımı ve yetiştirilmesi kadınlar tarafından sağlanır. Ve Hartmann'a göre ataerkil ilişkiler, erkeklerin kadın emeğine el koymasının ana nedenidir (Hartmann, 2020: 179).

Kadınların yeniden üretim emeklerine erkekler tarafından el konulması aile içinde erkeklerin doğrudan yararına olmasa da çocuk yetiştirmek ataerkilliğin bir sistem olarak sürekliliğinin sağlanması bakımından önemlidir. Kapitalist toplumun her gün yeniden insanlar tarafından kurumlar aracılığıyla üretilmesine benzer olarak ataerkil ilişkiler de bir sonraki nesli yetiştirirken yeniden üretilmelidir. Çocuklar ataerkilliğin yeniden üretim sürecinde cinsiyete dayalı örgütlenmiş sosyal yapıdaki yerlerini öğrenirler ve bu şekilde bu yapıyı tekrar üretirler.

Ataerkillik, bazı feminist akımlarca kapitalizmden farklı bir üretim birimi olarak kabul edilmiş bazılarınca kapitalizme eklemlenen bir yeniden üretim birimi şeklinde tahlil edilmiştir. Bunlardan ayrı olarak ataerkillik ve kapitalizm ikili sisteminin sorunlarından kurtulmak için cinsiyete dayalı işbölümünün ve Marksist iktisat anlayışının gözden geçirilmesi gerektiğini savunan feministler de bulunmaktadır. Yine de ataerkil sistem analizlerindeki farklı görüşlere rağmen hemen hepsinin ortak sorun etrafında konumlandığı görülmektedir; kadınların harcadıkları emek gücü, erkekler tarafından ezilmelerinin maddi temelini oluşturmaktadır (Acar Savran, 2020: 18).

Cinsiyetler arası eşitsizliğin ana nedeni olarak kurgulanan kavram, feminist teoriye yönelik eleştirel tartışmaları geliştirmiş ve özgürleşme mücadelesine büyük

katkı sağlamıştır. Toplum içinde, erkeklerin kadınlara yönelik tahakküm mekanizması olan ataerkilliğin ne olduğu, tanımları, aktörleri, kapsadığı alan, sosyal meseleleri ele alış şekli gibi konular feminist alanyazının güçlenmesi açısından önemlidir (Güneş, 2017: 245). Bir sonraki bölümlerde ataerkil analizin ev içi emek kategorisine katkıları derinlemesine incelenecektir.

1.2.1. Görünmeyen Emek

Emek, toplumsal yaşamın sürekliliği için gerekli olan eylemler bütünüdür. İnsan toplulukları bir araya gelerek, toplumsal hayatın maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatlarını devam ettirebilmek için emek gücünü kullanırlar (Hirata ve Zarifian, 2015: 121). Emek bir yaratıcı güçtür ve hayatın devamı için gereken mal ve hizmetlerin üretilmesi, insan türünün yeniden üretilmesi dolayısıyla toplumsallığın devam etmesi sebebiyle gereklidir.

Kadın emeği ise emek kavramının genel tanımından farklılaşarak insan türünün üretilmesi (biyolojik yeniden üretim), toplumsal ve ailevi ilişkilerin dolaşıma girmesi ve yeniden üretmesi sebebiyle toplumun temel yaratıcı gücüdür. Bir yandan toplumun ve kültürün yeniden üretimi sürecinde başat rolde olan kadınların emek gücünü kim için kullandıkları ve bunu kullanma biçimleri tahakküm altında kalmalarına neden olmaktadır (Güneş, 2015: 9). Kaçınılmaz olarak kadının özgürleşme mücadelesi içinde kadın emeği analizi gereklidir. Kadın emeğinin 2 türünden bahsetmek mümkündür. İlki, mübadele alanında ücret karşılığı sarf edilen emektir. İkinci tür kadın emeği ise ev içinde; hane halkı ya da kocalar için sarf edilen, herhangi bir ücret karşılığı bulunmayan görünmeyen emek diye nitelendirilen türüdür. Kadın emeğinin görünmezliğinin en büyük nedeni, geleneksel iktisat anlayışına göre üretim yapılmamasından kaynaklanmaktadır.

Toplumsal yaşamda kadınların erkeklerden geride kalmalarının nedeni yeniden üretim emekleri ile doğrudan bağlantılıdır. Kadınların karşılıksız olarak harcadıkları bu emek türü, aile içinde kocaları için harcanır. Her kadın, ücretli işte çalışsın ya da çalışmasın tüm hayatları boyunca kocaları için ev işi yapar, onların beslenme ve giyinme ihtiyaçlarını giderir, çocuklarını büyütüp, hasta ya da yaşlı aile bireylerine bakım verir ve bu işlerin hepsini ücret karşılığı olmadan yaparlar. Bu karşılıksız emek türünün özgül bir biçimde ayrışmasının nedeni sevgi karşılığı,

sevilen insanlar için yapılmasıyla ilintilidir ve kadınların doğaları gereği bu emeği sarf etmeleri beklenir. (Acar Savran, 2020: 9-10).

Kadın emeğinin görünmezliği bir kaç nedene dayanır, ilk nedeni cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde gerçekleştiğinden doğallaştırılmış emektir. Özel alandaki cinsiyetçi işbölümü kadınların doğal olarak gerçekleştirdiği etkinlikler olarak değerlendirilir. Bunlar kadınlar için iş değil, sadece kadınlıklarından getirdikleri yetenekleri dolayısıyla gerçekleştirdikleri davranışlardır. İkinci nedeni ise mesai saati olmamasından kaynaklanır. Ev içindeki uğraşlar genellikle boş zaman aktivitelerine bağdaştırılır (Acar Savran, 2020: 11). Örneğin kadınlar boş vakitlerinde televizyon izlerken aynı zamanda yemek yapabilir ya da çamaşır katlayabilir. Boş zaman aktiviteleri sırasında yine de ev işini organize ederek tamamlanmasını sağlarlar. Kadınların boş zaman olarak değerlendirdikleri aktiviteler sırasında harcadıkları emek gücü görünmez olmasının nedenlerinden biridir. Ev işleri düzensizdir ve ne miktarda yapıldıkları ya da belirli saatleri olmadığından görünmezdir. 3. nedeni ise karşılıksız olmasıdır. Kadınlar ücretli bir işte çalışsalar da tam zamanlı ev kadını olsalar da çocukları, kocaları veya aileleri için harcadıkları emek türü karşılıksızdır. Tam zamanlı bir işte çalışan kadınlar mesai sonunda ev içindeki işlerinin sorumluluğunu da almak zorundadır. Ev kadınları ise tüm güçleri ile bu işleri yapmak zorundadır, ancak kocalarının kazancı ile yaşamlarını devam ettirdikleri sürece bu emek türünün karşılıksız olmadığı savunulmaktadır. Yine de bu karşılık yaşamı idame ettirecek kadar olduğunda kölelik olarak görülebilir (Acar Savran, 2020: 11-12).

Karşılıksız emeğin en temel faktörü bu emek türünün kimin lehine gerçekleştiği ve kimler tarafından bölüşüldüğüdür. Erkekler kendi özel isteklerine ve tüketimlerine kadınlardan daha fazla para harcar. Bununla birlikte erkekler, kadınların harcadıkları emek sayesinde mesailerinin dışındaki zamanlarını istekleri dahilinde kullanabilirler. Ve bu durum kadınların emeklerine erkekler tarafından el konulduğu tahlilini verir. Kadınların emek gücü sayesinde erkekler sosyal hayatta ve işlerinde güçlenirler, ev işleri ile ilgili herhangi bir durumda sorumluluk almayan erkekler istihdam alanında da kadınlardan çabuk yükselerek daha iyi işlerde çalışırlar (Acar Savran, 2020:12). “Her başarılı erkeğin ardında bir kadın vardır”sa bunun sebebi kadınlar tarafından erkeklerin hizmeti için harcanan emektir.

Görünmez emeğin erkeklerin aksine kadınların yaşamlarına etkisi ise şöyledir, kadınlar ev içinde ücretsiz mesai harcadıkları için esnek çalışma saatlerine sahip işleri tercih edebilirler. Ve istihdam alanında erkekler tarafından tercih edilmeyen daha düşük ücretli, çalışma şartları zor işlere yönelebilirler. Bu durum kadınlar karşılıksız emek harcadıkları sürece kamusal alandan ve getirilerinden dışlanmalarına neden olmaktadır. Karşılıksız emek, kadınların ekonomik özgürlükleri önünde engel oluşturur ve onları evlilik ilişkisine yani yeniden karşılıksız emeğe mahkum eder (Acar Savran, 2020: 12). Düşük ücretli ve statülü ya da esnek işlerde istihdam edilmek zorunda bırakılan kadınlar, kocalarına ekonomik olarak bağımlı kalmayı sürdürürler.

Görünmeyen kadın emeği ev içi emek, duygusal emek ve bakım emeği başlıkları altında tahlil edilebilir. Kadın emeği ilk olarak ev içinde harcanan emek dolayısıyla görünmez addedilirken bu niteliklere bağlı olarak kamusal alanda ya da özel alanda duygusal emek ve bakım emeği şekillerinde de ortaya çıkar. Görünmeyen emeğin bu biçimleri bir sonraki bölümlerde irdelenecektir.

1.2.1.1. Yeniden Üretim Emeği ve Ev İçi Emek

“Yeniden üretim üç başlık altında irdelenir: işgücünün yeniden üretimi, mevcut yaşamın sürdürülmesi için harcanan emek anlamında toplumsal yeniden üretim ve bir sonraki kuşağın yetiştirilmesi için harcanan emek olarak insanların yeniden üretimi; hepsi görünmeyen kadın emeğidir.” (Özkaplan 2010:38).

Günümüzde ekonomik ve toplumsal kalkınmanın en önemli faktörü olan beşeri sermayenin üretilip, büyütülmesinde rol oynayan en önemli bireyler kadınlardır. Kadınlar yeniden üretim faaliyetlerini karşılıksız bir şekilde gerçekleştirmektedir. Kadınların kamusal alanda çalışıyor olmalarının bir etken olmamasıyla birlikte ev içi yeniden üretimi sürdürmeleri beklenmektedir. Yeniden üretim emeği, herhangi bir ücret karşılığı olmadan yapılan, her gün her dakika tekrarlanan ve en önemlisi de görünür olmayan işleri kapsamaktadır. Engels, Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni adlı yapıtında:

“Maddeci anlayışa göre, tarihteki egemen faktör, son tahlilde, maddi hayatın üretimi ve yeniden üretimidir. Ama bu üretim ikili bir tabiata sahiptir. Bir yandan, yaşam araçlarının, beslenmeye, giyinmeye, barınmaya yarayan şeylerle bunların gerektirdiği aletlerin üretimi; öbür yandan bizzat insanların üretimi, türün üremesi”

Diyerek üretim ve yeniden üretim emeğinin toplumsal atmosferde sınıf ve cinsiyet açısından öneminden bahsetmektedir. Maddi olarak beşeri sermayenin geçiminin sağlanmasında ve yaşamın devamlılığı için ihtiyaç duyulan metaların üretilmesine neden olan aletlerin üretilmesinde erkek emeği kullanılır. Yeniden üretimin alanı ise beşeri sermayenin üretildiği yer olan ailedir ve bu alan da kadınların ezilmişliğinin başladığı ve kültürel olarak yeniden üretildiği yerdir (Vogel, 1990: 141).

Engels kadınların erkeklerden hiyerarşik bir şekilde daha aşağı konumda olduklarını ve bunun nedeninin özel mülkiyetle doğrudan ilişkili olduğunu savunmaktadır. Engels'e göre burjuva ailelerinde kadınlar, kocalarına hizmet etmek, soylarının ve mülkiyetlerinin devamlılığını sağlamak için yeni nesli üretmek(üremek) ve tek eşli olmak zorundadır. Ancak aynı tahlil proletarya ailelerini kapsamamaktadır. Çünkü Marksist anlayışta proletaryanın koruyacağı ya da devam ettireceği bir özel mülkiyeti bulunmamaktadır. Bu bağlamda proletaryanın üremek için ya da kadın emeğini sömürmek için bir nedeni bulunmamaktadır. Engels'e göre proletarya içinde kadınlar ezilmemektedir. Ancak kadın emeği sömürüsü her toplumsal sınıfta var olan bir olgudur. Bu sebeple bu konuyu açıklamakta yetersiz kalmıştır (Hartmann, 2020: 161).

Ayrıca Engels kadın kurtuluşunun en önemli faktörünün iş gücüne katılımı olduğunu dile getirmektedir, ona göre, kapitalizm cinsiyet ve sınıf farklılıklarını yok edecek ve toplumsal hiyerarşi ortadan kalkacaktır. Devrim ile birlikte özel mülkiyet kavramı ortadan kalktığı için kadınlar hem erkeklerden hem de sermayenin sömürsünden kurtulacaklardır. Kadının iş gücüne katılımıyla birlikte kadınların hem ev içi faaliyetleri hem de ücretli işe sahip olmaları nedeniyle iki yükü bulunmaktadır. Buna getirilen çözüm ise ev işlerinin topyekün toplumsallaştırılmasıdır. Çamaşırhaneler, lokantalar, kreşler gibi (Acar Savran, 2019: 34). Bu sayede kadınların kurtuluşu sağlanacaktır. Ancak sermaye ve özel mülkiyet kavramları kadınların ezilmişliğinin temel nedeni olmadıklarından ortadan kaldırıldıklarında da kadınların özgürleşmesi söz konusu değildir (Hartmann, 2020: 162).

Marxist analizde üretim ve yeniden üretim kavramları bir tür yeniden üretim biçimidir. Süreklilikle devam eden yeniden üretim, üretim biriminin ve ilişkilerinin yeniden üretilmesini sağlar. Kapitalist sistemde sermayenin ayakta kalması ve

üretimin sürekli olarak artması ile birlikte emek ve sermaye ilişkisinin devamlılığının sağlanması yeniden üretimle gerçekleşir, Marx bu durumu yeniden üretim olarak adlandırır. Yeniden üretimin iki önemli çerçevesi bulunur; ilki, üretim alanının mekanını ve çevresini de kapsayacak biçimde üretim araçlarının bakımı, tamiri ve muhafaza edilmesidir. İkincisi ise emek gücünün bir sonraki gün çalışmaya hazır olabilmesi için yenilenmesi ve gelecek nesillerin yeniden üretimi yani üretilmesidir (Comeron, 2006: 29). Genel olarak üretim araçlarının sürekliliği için yenilenmesi ve bakımı sermayenin sorumluluğundadır. Sermaye için çalışacak beşeri sermayenin üretimi(neslin devamlılığı), ertesi güne hazırlanması, bedensel ve psikolojik olarak yenilenmesi yeniden üretim gücü bakımından ailenin sorumluluğundadır. Dolayısıyla kadın emeği bu sistemde önemli bir yaratıcı güçtür.

Yeniden üretimin sorumluluğu tüm zamanlarda ve toplumlarda kadınlar tarafından üstlenilmiştir. Kapitalist sistem yeniden üretimin ücretsiz bir şekilde gerçekleşmesinden yanadır. Bu bağlamda kadınların öncelikle evlenme yoluyla çocuk sahibi olması; kocasının ve çocuklarının ev içindeki yemek, temizlik gibi gereksinimlerini karşılamasına yönelik yargılar çeşitli kurumlarca desteklenerek egemen kültür haline getirilir (Erdoğan, 2008: 16).

Beşeri sermayenin üreme yoluyla yeniden üretimi emek gücünün devamlılığını sağlamaktadır. İnsan türünün üremesi aile birimi çevresinde düzenlenmektedir, aile belirli başlı ilişki ağlarıyla birbirine bağlı toplumsal birimdir. Aile beşeri sermayenin ayakta durmasını sağlar ve onların yerini tutacak kuşakların üretildiği birimdir (Vogel, 1990: 141). Günümüzdeki üç çocuk dayatması kadınların üremeye teşviki devletin aileye ilişkin politikalarındandır ve kapitalist sistem ile devlet kurumunun birbirini destekleyen ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Dünya genelinde görülen nüfus yaşlanması Türkiye için henüz ciddi bir sorun olarak görülmemektedir, bunun nedeni nüfus artış hızının yıldan yıla azalsa da hala yüksek seviyelerde seyretmesidir. Bu durum giderek yükselen nüfusun işgücü piyasalarına girmesi anlamına gelir ancak 20 yıl süre ile geçerlidir ve beşeri sermayenin birikimi açısından demografik bir fırsat olarak görülmektedir (Arun, 2014: 6, Kocabaşak, 2010: 150).

Kadının ev içi ekonomik faaliyetleri, kadınların emeklerini ikincil iş gücü ya da görünmez ekonomi gücü şeklinde betimlenmektedir. Kadının aile içinde babanın

malı olması, evlilik sürecinde ise kadının tüm bedensel ve manevi varlığının kocaya devredilmesi kadınların iktisadi alanda erkeğe bağımlı olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca evli kadınların bir diğer rolü ise anneliktir, kadınların ev dışında çalışmaları kapitalist sistemin yeni tüketicilerinin yetişmesini engellemektedir (Özkaplan, 2009: 15).

Yeniden üretim rolündeki kadınlar bu sebeple ev içine hapsolür, dışarıda çalışmaları engellenir. Kadınların doğurganlık yetenekleri sınıflı toplumlarda artık-emeğin üretimi bağlamında işlevseldir. Ancak doğum dolayısıyla istihdam alanından geri kalan kadının emeğini sermaye tarafından kullanılmasını geciktirir. Bu durum sermayenin uzun dönem ihtiyaçları ve anlık ihtiyaçları bağlamında çelişki yaratmaktadır. Yine de doğurganlık ve türün yeniden üretimi kadınların işgücü piyasasından çekilmeleri pahasına desteklenmektedir (Vogel, 1990: 145). Kapitalist toplumda kadın emeği hane içi yeniden üretim görevleri dolayısıyla özel alan ve kamusal alandaki çalışmaları bir bütünlük oluşturur. İlkel ve tarım toplumlarında kadın yeniden üretime dayalı görevlerini ev içinde yerine getirirken, kapitalist toplumun zorlu yaşam koşulları kadınları işgücü piyasasında çalışmaya teşvik etmiştir (Aldemir, 2016: 15-18).

Kadınlar profesyonel mesleklerini icra ederken ya da herhangi bir işte çalışırken yeniden üretim görevlerini bir kenara bırakmazlar. Bu durum kadınların gerek meslek eğitimini gerek işe hazırlanma dönemlerini ya da iş piyasasında bulunma zamanlarını etkilemektedir. Çifte mesai olarak nitelendirilen bu durum kadınların emek gücünün değersizleşmesinde ve esnek çalışma çevresinde yoğunlaşmalarında rol oynar (Acar Savran, 2020: 12, Erdoğan, 2008: 16, Dedeoğlu, 2019: 149).

Kadınların evrensel olarak yüklendikleri roller; anne olmak, çocukların ve kocasının ev içindeki bakımını sağlamak, hasta-yaşlı aile bireylerine bakım vermek; onları yeniden üretim sürecinin en önemli faktörü haline getirmiştir. Kadınlar yeniden üretim işlevlerini yerine getirirken emeklerini karşılıksız sarf ederler. Yeniden üretim işleri evlilik ve aile kurma yoluyla düzenlenerek kadınlar tarafından gelecek neslin büyütülmesini, bakımının verilmesini ve toplumsallaştırılmasını kadının ev içinde harcadığı mesai sayesinde sağlanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet yargılarının ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün en görün(-mey)en sonucu ev içi emektir. Gündelik olarak ev içinde yerine getirilmesi gereken bir takım sorumluluklar vardır. Bunlar, temizlik, yemek, bulaşık, ütü gibi işlerdir. Bu işleri yapma sıklığı ve nasıl yapıldığı kişiden kişiye değişmekle birlikte genel eğilim bu işlerin kadınlar tarafından yapılmasıdır. Erkekler ve kadınlar arasında ev içinde eşit bir işbölümünden bahsedilemez (Yaşın Dökmen, 2021: 194). Ev içi emek en genel anlamda aynı ya da bağlantılı hanelerde yaşayan bireylerin bakımıyla bağlantılı olarak yapılan tüm işleri kapsamaktadır (Fougeyrollas Schwebel, 2015: 144). Ev içi emeğin ataerkil sistem içerisinde cinsiyetin doğal bir sonucu olarak görülmesi ve 7/24 ulaşılabilir olması, emeğin harcanırken karşılıksız ya da ücretsiz şekilde gerçekleşmesi diğer emek biçimlerine göre daha değersiz olmasına ve görünmeyen emek olarak nitelendirilmesine neden olmuştur.

Ev içi emek tartışmalarının yapısına bakıldığında bu emek türünün değeri, Marksist anlamda üretim tanımlamasına uyup uymamasına göre şekillenmektedir. Marksist üretim tanımlaması artı değer üretip üretmediği ile ilgilidir. Ancak bu Marksist analiz ev içi emeğin neden sadece kadınlar tarafından harcandığını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Acar Savran, 2019: 34). Marksist ideoloji kadın sorununu sadece proletaryanın sermaye tarafından ezilmesinin sonucu şeklinde tanımladığından cinsiyet körü olarak görülmektedir. Marksist anlayışı benimseyenler tarafından sınıf mücadelesi kadınların ezilmesinden önce konumlandırılmıştır (Molyneux, 2020: 117).

Delphy'e göre Marksist anlayış, ev emeğini artı değeri olmadığı dolayısıyla değersiz görmektedir. Ancak ev emeğinin çıktıları, genel anlamda emeğin metalaşmış çıktısından özsel olarak farklı değildir. Artı değer üretmemektedir ancak emek gücünün değeri üzerinde önemli oranda etkisi bulunmaktadır (Güneş, 2015:4). Ayrıca ev içinde yapılan işlerin(yemek, çocuk bakımı, çamaşırhane) profesyonel meslek halinde kamusal alanda icra edilmesi karşılığında bir ücret alınır. Ancak kadınlar ev içinde yaptıkları hiçbir iş karşılığında ücret almazlar. Bu durum kadınların karşılıksız emek harcayarak bu durumdan yararlanan (kocalar, babalar, erkek kardeşler...) tarafından sömürülmelerine neden olmaktadır. Yani, ev içi emek Delphy'e göre erkeklerin kadınlar üzerinde kurdukları sömürü aracından başka bir şey değildir (Molyneux, 2020: 118).

Ev içi işler irdelendiğinde, bu işlere ayrılan zaman dilimi günlük yaşam içerisindeki diğer işlerden ayrılmadığı gözlemlenmektedir. Ev kadınlarının boş zaman aktiviteleri ile ev içi emekleri arasında belirgin bir sınır bulunmamaktadır. Kadınların karşılıksız olarak yaptıkları bu işler onların gündelik hayatlarının kendisini oluşturmaktadır (Acar Savran, 2019: 36). Bu durumda Türkiye İstatistik Kurumu zaman kullanım istatistiklerinden örnek vermek gerekirse, hanehalkı bakımına kadınlar 4:17 saat harcarken, erkekler 00:51 saat harcamaktadır (TÜİK, 2015). Bu da yaklaşık olarak 4 katı bir iş yükünün varlığını göstermektedir.

Nihayetinde teknolojik gelişmelerin ışığında ev işlerine harcanan bu zamanın geçmişe oranla görece azaldığı dile getirilmektedir. Bu durumun iki alt boyutu bulunmaktadır. İlki evde verilen hizmetlerin büyük bir bölümünün metalaşması sebebiyle ev içi işlerin daha kısa sürede halledilmesi; ikincisi ise kadınların kamusal alanda ücretli işlerde çalışıyor olması cinsiyete dayalı işbölümünün kadınların yararına dönüşmeye başladığını savunmaktadır (Acar Savran, 2019: 37). Başka bir deyişle, daha önceleri sıklıkla ev içinde gerçekleşen işlerin (örneğin lokantacılık gibi hazır yemek sektörü ya da giyim sanayi) gelişimi ev işlerine harcanan sürenin azalmasına neden olmuştur.

Öte yandan bu durum ev işlerinin niteliksel olarak değişmesine neden olmaktadır. Ev işleri karmaşıklaşmakta, hijyen standartları değişmekte ve çocuk bakımının profesyonele yakın şekilde verilmesi beklenmektedir (Acar Savran, 2019:38). Dolayısıyla bu durumun kadınların üzerindeki yükün azaltıldığını söylemek yanıltıcıdır. Kadınlar gelişen teknolojiye bağlı olarak ev işlerinin planlamakta ve bunun zihinsel yükünü taşımaktadır (Özbay, 2015: 136). Sermaye birikiminin neden olduğu bir sonraki neslin refah içinde yaşamını sürdürmesine yönelik gereksinimlerinin sağlanması, çocuk yetiştirmedeki yüksek standartlara erişme kaygısı kadınların zihinsel yükünü artırmaktadır (Kocabıçak, 2010 155). Bu şekilde karmaşıklaşan ev işlerinin -hijyen standartlarının geliştirilmesi ya da sağlıklı beslenme kaygılarının- yaygın bir ideoloji şekline gelmesi toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin yeniden üretilmesine neden olmaktadır (Acar Savran, 2019: 38).

Günümüzde kadınların istihdam alanına daha çok katılımıyla ev içi emek konusunda bir dönüşüm gerçekleştiği söylenebilir. Orta-üst sınıf çalışan kadınlar ev işlerini piyasadan karşılayabilme özgürlüğüne sahiptir. Ancak bu durum kadınların

üzerindeki cinsiyete dayalı işbölümünün değiştiği ya da hafifletildiği anlamına gelmez. Çünkü ev dışında ücretli çalışan kadın, ev içinde kendi sorumluluğunda olan ev işlerini piyasadan başka bir kadın üzerinden karşılar (Bora, 2016: 70). Daha alt sınıfta yer alan kadının durumu ise şöyle özetlenebilir, doğal olarak sahip olduğu yetileri mübadele alanında para karşılığı pazarlayarak ailesine destek olur. Ancak bu yetiler o kadar değersizdir ki, kadınların doğal olarak sahip olduğu ve profesyonel olarak icra ettikleri bu meslekler *dirty job*² olarak bilinir. Hem düşük ücretlidir hem güvencesizdir hem de yükü ağırdır. Bu sebeple bakıcılar, sosyal hizmetler alanında çalışanlar, bulaşıkçılar, gündelik temizlikçiler, diğer bireylerin gündelik yaşamlarında destekçi olan herhangi bir meslek grubu genellikle kadınlardan oluşur. Bu durum toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün meslekler bağlamında somutlaşmış halidir.

1.2.1.2. Duygusal Emek ve Sevgi Karşılığı Çalışma

Geleneksel iktisat anlayışının kadının özel alanda yaptıkları işlerin hemen hepsinin ikincil güç, piyasa dışı faaliyetler olarak değerlendirdiği bilinmektedir. Bu şekildeki iktisat anlayışı kadın ve erkek emeğini birbirinden farklı şekillerde kavramsallaştırarak kadınların ev içindeki uğraşlarını görünmez kılmaktadır. Kadın emeğinin görünür olmamasının nedenlerinden birisi de, emeğin alıcıları ile kadınlar arasındaki alışverişin sevgi ilişkisi içinde görülüyor olmasındandır. Kadınlar emeklerini sevdikleri ve en yakınındaki kişiler olan aileleri için harcarlar. Bu durumun sevginin ve aşkın eyleme dökülmüş hali olarak görülmesi güçlü bir evrensel kabuldür. Sevilen insanlara harcanan emeğin özgül, öznel şekli sevgi karşılığı çalışma olarak adlandırılır (Acar Savran, 2019: 36).

Emek gücünün harcanması sadece fiziksel aktiviteler sonucunda gerçekleşen bir durum değildir, sevgi ilişkisini barındıran bir süreçtir. Bedensel emek gücünün harcanmasının yanı sıra psikolojik ve duygusal ilişkilerden beslenir. Kapitalist sistemde beşeri sermayenin tüm özelliklerinden en üst noktada yararlanılması güdüsü ile hareket edilmektedir (Müldür, 2020: 21). Emek gücünün üretimi ve tüketimi üretim ilişkilerinin yararına olacak şekli ile biçimlendirilmelidir. Bu durum beşeri

² Dirty job: çoğu kimsenin kaçındığı belirli bir meslek alanı. Hem iş yükü fazladır hem de düşük ücretlidir. Ve yapılan iş sonucu ortaya çıkan hizmet ya da ürün değersizdir.

sermayenin emek gücü sahiplerinin mübadele alanına yalnızca fiziksel güçleri ile dahil olmasının yanı sıra duygusal emekleri ile de katılmalarını zorunlu kılar.

Duygusal emek kavramsallaştırılması ilk olarak Hochschild(1983) tarafından yapılmıştır. Toplumsal yaşamda insanlar tarafından algılanan mimik ve bedensel dışa vurum yaratabilmek için gerekli olan duyguların yönetimi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu emek türü, kadınların piyasa içinde ya da piyasa dışındaki işlerde çalışan kadınların doğal etkinlikleri olarak görüldüğünden kadın emeğinin birleşik bir parçasıdır (aktaran Işık ve Serdaroğlu, 2015: 10). Duygusal emek kategorisinin kapsam alanı hane içi ve piyasadır.

Hane içindeki duygusal emek, hane bireylerine karşı duyulan sevgi ve merhamet ile bağlantılı olarak görünür. Ev içi emeğin sevginin dışa vurumu olarak değerlendirilmesi kadın emeği sömürsünün görünürlüğünde önemli bir engeldir. Ev içi işlerin tüm sorumluluğunu yüklenmiş olan kadın, bu yükümlülüklerini sevgi ilişkisi içinde yerine getirdiğinden karşılığının olmadığı düşünülür. Nitekim kadın, kocasına, çocuklarına ya da diğer aile bireylerine merhamet ve sevgi ile bağlıdır. Emeğini de onlar için karşılık beklemezsizin harcaması gerekmektedir.

Cinsiyete dayalı işbölümünün ortaya çıktığı ve üretildiği aile içinde kadınların en önemli görevi eş ve anne olmaktır. Eşlerinin ev içindeki hizmet, duygusal destek ve cinsellik ihtiyaçlarını aşkla karşılamalıdır. Çocuklarının bakım ve yetiştirilmesinden sorumludur ve buna yönelik ihtiyaçları da sevgi ile karşılamalıdır. Kadınlar hane içindeki görevlerini yerine getirirken kötü hislerini bastırmalı, vicdani yönlerini ortaya çıkarmalıdır. Yani, duygularını yönetmeye çalışmalıdır ve tam da bu durum ev içi duygusal emeğin kendisidir.

Duygusal emek türü, kadın işlerinin hepsini yani hem ev içinde gerçekleştirilen işleri hem de piyasadaki emek biçimini kapsamaktadır. Piyasadaki duygusal emek, yapılan iş gereği hizmet alıcılarla karşılıklı iletişim halinde olan çalışanların duygu yönetimini firmaya ve hedeflerine uyumlu hale getirmek için harcanan çaba olarak tanımlanabilir (Köse vd., 2011: 1). Günümüzdeki haliyle firmaların üretimden beklentisi sadece meta ya da hizmet değildir. Değişen dünyada sermayenin ve işverenlerin hedeflerine uyumlu müşteri odaklı yaklaşımları giderek önem kazanmaktadır. Hochschild'e göre duygusal emek firmaların müşterilerine sattıkları bir hizmettir. Dolayısıyla işverenler çalışanlarından ekip arkadaşları ve

firma ile uyumlu olmalarını beklemektedir (Özkaplan, 2009: 18-22). Duygusal emeğin işverenler tarafından denetim altında tutulması emek sömürüsü haline dönüşür. Evrensel eril tahakkümün sonucu olarak işverenlerin kadın çalışanlardan beklentileri erkeklere göre daha farklıdır. Kadınlar doğaları gereği üretim ilişkileri içinde daha fazla duygusal emek harcarlar (Müldür, 2020: 22-23).

Geçmiş yıllarda rasyonel olarak erkeksi davranışlar sergilenen işyerlerinde günümüzde kadınsallaşma görülmektedir. Duygusal/Rasyonel dualitesi bozulmaktadır. Bunun nedeninin emeğe yabancılaşma kavramına karşı yeni örgütlenme biçimi olduğu düşünülmektedir (Özkaplan, 2009: 18-22). Duygusal emek cinsiyet fark etmeksizin tüm çalışanların emek sömürüsü olsa da, duygusal emeğin yoğun olarak kullanıldığı iş alanlarından sıklıkla kadınların yer alması görünmeyen kadın emeği ile ilgili önemli bir konumdur.

Duygusal emek, kadın emeğinin piyasa ya da piyasa dışı işler için kullanılmasını ayırt etmeksizin kadın emeğinin niteliğine “ışık tutan bir ayna” olduğu görülmektedir. Ataerkil sistemin bir çıktısı olarak annelerin davranış biçimleri tüm kadınlardan karşılığı alınmadan beklenmektedir (Özkaplan, 2009: 19). Bakım emeği ile ilgili alanda ise duygusal emek kavramı bakım verilene karşı hissedilen duyguların bir eyleyiş biçimi olarak karşımıza çıkar. Bir sonraki bölümde görünmeyen emek kapsamında değerlendirilen bakım emeği konusu tartışmalarına yer verilecektir.

1.2.1.3. Bakım Emeği

Hane içinde görünmeyen kadın emeği biçimlerinden biri olan bakım emeği, ev işlerinin teknik ve rutin işlerinden ayrı olarak fiziksel ve duygusal kadın emeğini içeren bir kavramdır. Bakım emeğinin piyasalaşmış emek kategorilerinden farkı ise bakım alıcıları ile vericileri arasındaki duygusal bağdan kaynaklanmaktadır. Kadınlar bakım emeklerini ev içinde kocalarına, çocuklarına ya da varsa hanedeki diğer üyelere karşı sunarlar. Folbre (1999)’ye göre bakım emeğinin özgünlüğü bakılan kişilere yönelik sevgiden kaynaklanmakta ve böylelikle işi yapmaya ilişkin motivasyon gücünün bu karşılıklı sevgi ilişkisinden sağlandığını belirtmektedir (Toksöz, 2012: 116). Bakım ingilizcede *care* anlamına gelir ve bu kelime, hem bakıma yönelik işleri hem de önemseme ile ilgili durumları anlatmak için kullanılır.

Dolayısıyla bakım, değer verme, önemseme duygularını içermektedir ve bu bağlamda duygusal emeğin hane içindeki dışı vurumu ile iç içedir.

Razavi'ye göre bakım emeği,

“Doğrudan doğruya bireylerin bakımını içermekte ve ücretli ve ücretsiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Ücretli olduğunda hemşireler, çocuk bakıcıları ve hasta bakıcıları kapsayan bakım emeği, kurumsallaşmış olarak nitelendirilebilir. Ücretsiz bakım emeği ise, herhangi parasal bir karşılık olmaksızın sunulan bakım hizmetleri için harcanan emek olarak ifade edilebilir” (aktaran, Işık ve Serdaroğlu, 2015: 10).

Bakım emeğinin sunucuları cinsiyete dayalı işbölümünün sonucunda kadınlardır. Evrensel bir nitelik taşıyan bu tablo, informal ve formel bakımda da kendisini hissettirmektedir. Anaokulu öğretmenleri, sınıf öğretmenleri, bebek ve yaşlı bakıcıları, hemşireler kadınların yoğunlukla bulunduğu meslek grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple bakım emeği kadının görünmeyen emek alt kategorisidir. Profesyonel mesleklerde her ne kadar ücret karşılığı emek gücünün sunulduğu görülse de kadınlar hane içinde profesyonel olmayan şekli ile bakım sorumluluğunu karşılıksız olarak üstlenmektedirler.

Waerness bakım alıcıları ve vericileri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bunun sonucunda üç kategori belirlemiştir:

“İlk ilişki, bakım veren ile kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterlilikte olmasına rağmen bakım alan kişi arasında gerçekleşen ilişkidir. Bu ilişki sosyal ve kültürel beklentiler ya da ekonomik, politik, fiziksel güç yoluyla bakım alan kişinin bir başkasının emeğine hükmetmesini olanaklı kılması bakımından eşitsiz bir ilişkidir. İkinci bakım ilişkisi, bakım alan kişinin ihtiyaç duyduğu ilişki biçimidir. Üçüncüsü ise devamlılık beklentisi olmaksızın acil durumlarda ya da kriz durumlarında karşılıklı bir temelde bakımın sunulduğu kendiliğinden bakım ilişkisidir.” (aktaran Özateş, 2015: 28).

Bakım alıcıların her zaman hasta ve bakıma muhtaç kişiler olması gerekmemektedir, Acar Savran'a göre, erkekler kendilerine bakma yetilerine sahiptir ancak buna karşı direnç geliştirmişlerdir. Bu yönüyle kadınlar ve erkekler arasındaki bakım emeği ilişkisi köle emeğine benzetilir. Ancak bakım gerçek anlamıyla hak edenlere yönelik sunulduğunda toplumsal olarak gerekli, hiçbir zaman ortadan kalkmayacak faaliyetler olarak somutlaştırılabilir (Acar Savran, 2019: 77-81). Razavi ve Staab'a göre bakım ise bakıma muhtaç kişilere direkt olarak sunulan yemek yedirme, banyo, uyutma vb işlerin bakımın kişisel boyutudur. Koordine etmek,

sorumluluk alma hissi, bakım konusunda düşünmek, üzüntüsünü ve kaygısını yaşamak gibi duygusal emek barındıran bakımın ise mübadele alanından karşılanması zor olduğunu dolayısıyla rutin ev işlerinden bu yönüyle ayrıldığını dile getirmektedir (aktaran Özateş Gelmez, 2015: 59).

Üçüncü tür bakım ilişkisi diğerlerinin aksine erkeklerden de beklenebilmektedir. Kadınlar genel olarak bakım hizmetlerini karşılayan geleneksel işçiler olsalar da, erkekler kriz durumlarında bakım ihtiyacı olan bireylerin sorumluluklarını alabilmektedir. Ancak bu durumun erkekler tarafından sıklıkla yardımcı statüsünde gerçekleştirildiği görülmektedir (Acar Savran, 2019: 40)

Bakım konusuna yönelik literatür incelendiğinde bakım ihtiyacı olan ve karşılayanların perspektifinden ayrı ayrı incelendiği görülmektedir. Bu çalışmada öncelikle yaşlı ya da çocuk bakımının emektarı olan kadınların gözünden bakım konusu incelenmektedir. Daha sonra piyasanın ve refah devletinin bakım konusunda yeterince sorumluluk almaması aile üzerine yüklenmesi ilişkisi tartışılacak daha sonradan ise bakıma muhtaç bireylerin gözünden bakım tercihleri incelenecektir.

Bakım emeğinin kadınlar tarafından ev içinde bedava da karşılanıyor oluşu kamusal alanda ücretlendirilmesini de etkilemektedir. Bakım hizmeti devlet ya da piyasa aracılığıyla sağlandığında formel, aile içindeki sosyal destekle sağlandığında da enformel olarak adlandırılmaktadır (Kalfa, 2008: 196). Ancak bakımın aile aracılığıyla sağlanması ekonomik sınıflara göre değişkenlik gösterse de kültürel bir norm olarak görülmektedir. Sosyal devletin bu konuda üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemesi bakımın ailevileştirilmesine neden olmuştur. Günümüzde kamusal destek olarak sunulan yardımlar aile içindeki bakımı desteklemek amaçlı verilmektedir. Ülkemizde evde yaşlı veya torun bakan kadınlara teşvik olarak aylık para yardımı sağlanmaktadır. Bu yardımlar verilen emeğin piyasa karşılığına denk gelmemekle birlikte cinsiyete dayalı işbölümünü pekiştirmekte ve kadınların görünmeyen emeklerinin değersiz olduğu algısını yeniden üretmektedir.

Ailevileştirilen bakım, bakım alıcıların profesyonel destekten yoksun bırakılmasının yanı sıra doğal bakıcı olarak nitelendirilen kadınların istihdama katılmasının önündeki en büyük engeldir (Duben, 2018: 75, Toksöz, 2012: 115). Bakım hizmetinin sağlanması sosyal devletten ziyade aile merkezli şekillenmesi doğası gereği kadının sorumluluğuna bırakılmaktadır. Razavi (2007) bakım işinin

diğer ev işlerinden daha fazla ayak bağlayıcı olduğunu dile getirir (aktaran Ecevit: 2015: 188). Çünkü, ev işleri günümüzde yardımcı aletlerle daha az fiziksel güce ihtiyaç duyarak sağlanmaktadır. Bu durum kadınların ev işlerine daha az vakit ayırmasını destekler. Piyasada çalışan kadınlar için ev işlerine ayrılan süre onların istihdam alanında bulunmalarına doğrudan bir engel oluşturmamaktadır. Genellikle çalışan kadınlar ev işlerini, ücretli mesaieleri dışında gerçekleştirmekte ya da piyasadan mübadele yoluyla tamamlayabilmektedir (Gönüllü Atakan, 2018: 130). Ancak ev içindeki işler teknolojik gelişmelerle hafifleyebilse de; çocuk, yaşlı ve hastaların bakım işleri emek yoğunudur üstelik teknoloji kullanımı ile çok da fazla hafifletilemez (Razavi, 2007'den aktaran Ecevit, 2015: 188). Ve bu bakım işleri talep edilen yoğunluğa bağlı olarak kadınların istihdamının önündeki en önemli engellerden bir tanesidir. Kadınlar aile içinde bakıma muhtaç herhangi birey olması halinde kendilerini istihdam alanından geri çekebilmektedirler. Nitekim yeni bebek sahibi olan kadının istihdam alanında çalışmak için bebeğinin büyümesini beklemesi ve aile büyüklerinden birinin bakıma muhtaç olması dolayısıyla ona bakabilmek için işini bırakması buna örnek olarak gösterilebilir.

Çocuk bakımının toplum, kapitalist sistem ya da devlet kurumlarınca annenin üzerine yüklediği görülür. Esasen çocuk sahibi olmanın sorumlulukları ebeveynlerinin ortak olarak üstlenmesi gereken bir durum olsa da, erkekler kendilerini bu konuda kadınlar kadar “yeti sahibi” görmemektedir ve dolayısıyla bu sorumluluklardan kaçarlar. Kabaca istihdama dahil olan çocuklu kadın ve erkeklerin oranlarındaki farklılıklar bunu gözler önüne serer. TÜİK verilerine göre, 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranının %26.7; erkeklerinse %87,3 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020). İstatistiklerin de göstergesiyle, çocuk bakımı kadınların ev içinde harcadığı emeğin en büyük kısmını oluşturduğu için kadınların işgücüne katılımını engellemektedir. Kadınların hane içi görünmeyen emeklerinden dolayı istihdama katılamamaları sosyal güvenlikden mahrum kalmalarına neden olmakta, herhangi bir riskli durumda (yaşlılık, hastalık vb.) korumasız kalmaktadırlar. Ve genellikle; riskle karşılaşmış kadına sağlanan bakım işi yine aile bireyleri arasındaki diğer kadına düşmektedir.

Ülkemizde sosyal politikalar ve iktidar söylemleri anneliği ve kadın tarafından sağlanan bakımı desteklerken annenin kamusal alandaki yerini doğum izni gibi hizmetlerle koruyarak aslında anneyi istihdam alanının dışına itmektedir. Yani

hem doğumunu (üç çocuk söylemi) destekleyen hem de kadının istihdamını destekleyen politikalar birbirleriyle çelişmektedir. Günümüz sosyal politikaları feminist perspektifle ele alınmadığından var olan eşitsizlikleri sürekli olarak yeniden inşa etmektedir.

Türkiye’de doğum izinleri cinsiyetler bağlamında değerlendirildiğinde kadınlar ve erkekler arasında büyük fark olduğu görülmektedir. Sonuç olarak çocuğa bakım işi ebeveynliğin getirmiş olduğu sorumluluktan çıkarak kadınların bakım veren rolünü tam zamanlı ve devredilemez bir iş halinde yüklenmelerine neden olur. TÜİK 2018, İş ve Aile Yaşamının Uyumu istatistiklerine göre, çocukları için kurumsal bakımdan faydalanmayan kadınların %15’i büyük ebeveynlerinin yardımlarından faydalanmaktadır. Kadınların istihdam edilmesinin önündeki en büyük engel olarak görülen çocuk bakımının, aile içindeki diğer kadınlar tarafından karşılanması, kadınları ömür boyu bakımın emekçisi haline getirmektedir.

Ülkemizde 0-3 yaş aralığında çocuğu bulunan 18-49 yaş aralığındaki çalışan kadınların istihdamda kalmalarını desteklemek için “*torunlarına bakan anneanne ve babaannelere destek*” programı başlatılmıştır. Uygulamanın şartlarını sağlamak oldukça güç olduğundan sadece yoksul kesime verilmektedir. Bu programın çocuk bakımı konusunu kuşaklararası aile dayanışması içinde çözümlemeye çalışması cinsiyete dayalı işbölümünü pekiştirmekte ve kadının bakım emeğinin bir ömür boyu sömürülmesine neden olmaktadır. Üstelik ömür boyu bakıcı olarak etiketlenen kadınların da yaşlandığı, zaman zaman kendilerinin de bakım ihtiyacı olabileceği gerçeği görmezden gelinir.

Bakımın nüfus içindeki diğer alıcıları olan yaşlı kesime baktığımızda, bu durumda sıklıkla aile eksenli gerçekleştiği görülmektedir (Duben, 2020: 75 Akış, 2021: 9, Kırışık, 2019: 15, Oğlak, 2017: 73). Evrensel ataerkil yapı hem çocuk bakımını hem de yaşlı bakımını kadınlara yüklemiştir, aile içinde ise bu görevi kızlar, gelinler ya da kadın eşler üstlenmektedir. Gelişmiş ülkelere paralel olarak Türkiye’de bakım maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle yaşlı bakımı ailede, dolayısıyla kadınlardadır. Kurumsal bakım hizmetlerinin gelişmediği ve özel sektörün yüksek maliyetleri yaşlı bakımı görevini üstlenecek kişilerin hane içinden olmasını zorunlu kılmıştır. Ev içinde gerçekleştirilen yaşlı bakımı kadının görünmeyen emeği sayesinde sağlanmaktadır.

Sosyal devletin güçlü olmadığı ülkelerde bakım alanında özel sektör güçlendirilmemiş olduğundan enformel bakımın hane dışından hizmetçi sayesinde mübadele edildiği görülmektedir. Genellikle bu istihdam biçiminde çalışan kadınların iş sözleşmesi olmamakla birlikte ücretleri de düşük düzeylerde seyreder. Sosyal devletin güçlenmiş olduğu ülkelerde ise bakım hizmetlerinin büyük bir kısmı kamusal girişimlerle sunulmaktadır. Günümüzde yüksek maliyetlere sahip hizmetlerin, bakım kalitesini etkileyen önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Bu durum yoksul bireylerin bakım hizmetine erişiminde ciddi zorluklar çıkarmaktadır (Toksöz, 2011: 118-119). Sosyal devlet tarafından sağlanması gereken bakım hizmetlerine erişim imkansız olduğunda bu hizmetler informal yollarla aile kurumu içerisinde çözümlenir. Devlet, yaşlıya, çocuğa, engelliye, hastaya yeterli imkan sağlayamadığında; aile içinde kadınlar, devletin görünmeyen hizmet sağlayıcılarıdır.

Küresel ölçekte hissedilir olan yaşlılık döneminin uzaması, ülkemizde de benzerlik gösteren bir durumdur. Devlete ve ailelerine bakım hizmetlerinde bağımlı yaşlı sayısı da, genel yaşlı sayısının artmasıyla artmaktadır. Henüz istihdam alanında olan her yüz kişinin başına düşen yaşlı sayısını ifade eden *yaşlı bağımlılık oranı* 5 yıl önce %12.2 iken 2020 yılında %14.1' e yükselmiştir. Geleceğin nüfus tahminlerine göre bu oranın 2025 yılında %16.4'e 2030 yılında %19,6, 2040 yılında %25,3, 2060 yılında %37,5 ve 2080 yılında %43,6 olacağı öngörülmüştür (TÜİK, 2020). Genel olarak bakım hizmetlerine muhtaç yaşlıların 75 yaşında ya da daha yukarılarda yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle 2050 yılına doğru bakıma muhtaç yaşlı kadın sayısı oranında ciddi artış beklenmektedir (Holdsworth, 2018: 74).

Bu verilere göre, yaşlı bağımlılık oranının hızla artması hem refah devleti için hem de yaşlı ile birlikte yaşlanmak zorunda olan aile üyeleri için şok etkisi yaratabilmektedir. Yaşlı bakımının kimin sorumluluğunda olacağına dair oluşabilecek sorunlar, toplumları krize yönlendirebilir. Nitekim, hiç kimse bakıcı olmak için ya da yaşlısına bir gün bakıcı olabileceğine dair öngörülerde bulunamaz ve bunun için hazırlanamaz. Aile üyeleri arasındaki bakıma yönelik yardımlaşma birden fazla kuşak söz konusu olduğunda daha da karmaşık bir hale gelir. Çünkü her kuşak diğerlerine hem bakım verebilir hem de onlardan bakım hizmetlerini karşılayabilir.

Genel olarak yaşlılar da bakım tercihini aile ve yakın çevrelerinden yana kullanmaya meyillidir. Evde bakımın tercih edilmesinin nedeni, tüm yaşamın sürdürüldüğü haneye verilen anlamlarda gizlidir. Yaşam seyri boyunca hanede geçirilen zamana yüklenen anlam, onun yuva olması ve bireyin en özel alanı şeklinde sembolikleşmesidir. Yaşlı açısından barındığı ev onun psikolojik, ekonomik ve sosyal doyum elde ettiği, kimlik ve güvenliği sağladığı bir alandır. Bakım tercihini evden yana kullanan yaşlı, kendisini güvende hissetmekte ve kimliğini sürdürdüğüne inanmaktadır (Şentürk, 2018: 241). Tüm aile odaklı toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de yaşlılar hayatlarının büyük kısmını çocuklarının yanında ya da çocuklarının yakınlarında bir yerde yaşayarak hayatları boyunca farklı derecelerde olmak üzere çocuklarının bakımındadır (Duben, 2018: 67). En kötü ev içi bakım yaşlılar tarafından da en iyi kurumsal bakıma tercih edilmektedir, formel bakım en son çare olarak görülmektedir. Evde bakıma daha çok yönelen yaşlılar eril iktidara hizmet ettiği haliyle sosyal politikaların kültürel normlarla uyumunu göstermektedir.

Ülkemizde “*Bakıma Muhtaç Engellilerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik*” yaşlı bakımının aile merkezli gerçekleştirilmesini desteklemekte ve sürekliliğini sağlamaktadır. Bu yönetmelik kapsamında ağır engele sahip ve ekonomik yoksunluk içinde olan bireylerin bakım sağlayıcılarına, bakım verdikleri müddetçe aylık asgari ücret değerinde ödeme yapılmaktadır. Evde bakım uygulaması bakıma muhtaç vatandaşların bakım hakkını karşılamaktan ziyade, sadece ekonomik yoksunluk içindekileri kapsadığı için bütünlükçü bir politika değildir. Evde bakım aylığı alan kadınlar, sosyal sigortalardan da dışlanmakta; hastalık, kaza ya da emeklilik sigortaları bulunmaması dolayısıyla cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmektedir (Özateş Gelmez, 2015: 60-62). Bu uygulama bakım alanındaki hizmet ve sorumlulukların hepsini aileye dolayısıyla kadınlara devretmektedir.

Bakım işleri kadınların doğal uzantılarından ibaret görülmesi, yaşlı bakımından birincil olarak eşler, kız çocuklar, gelinler olarak; kadınlar sorumlu tutulmaktadır (Holdsworth, 2015: 149, Özkurt, 2019: 12). Bu durum bakımın niteliği kapsamında değerlendirildiğinde ürkütücü bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Yaşlının bakım ihtiyacını karşılayan kadınların hiçbirisi bu konuda eğitim almamış ya da hazırlık yapmamıştır (Abramson, 2015: 251). Üstelik aile içi bakım emeğinin daha

önceki yaşamışlıklara ve ilişkilere bağlı olarak verilmesi ve genç kuşak kadınların bakım verici olmak zorunda bırakılması yaşlı ihmal ve istismarına neden olabilir.

Enformel bakım sağlayıcıların çoğunluğunun eş veya kız evlat olduğu bulgularının aksine, TAYA 2018 verileri Türkiye’de birincil bakım sağlayıcıların en büyük kısmının %27,8 ile gelinlerden oluştuğunu göstermektedir (Arun ve Holdsworth, 2018: 346). Genel olarak toplumda aileye gelen gelinlerin ‘el kızı’ olarak görülmesi onları kayınvalide ya da kayınpederlerine yabancı birisi konumuna getirmektedir. Bu bağlamda gelinlerin diğer aile üyelerine oranla yaşlıyı daha fazla ihmal/istismar edildiği araştırmalarca kanıtlanmıştır. Yaşlıyı istismar eden gelinlerin eşlerinin anne ve babalarına bakmak istemedikleri buna zorunda bırakılmaları nedeniyle karşılık olarak bakım sorumluluklarını yerine getirmediği görülmektedir (Aydemir, 2021: 5). Hane içinde bakım veren gelinin kendi isteği dışında gerçekleşen emek sömürüsü yaşlı ihmal ve istismarına zemin hazırlamaktadır (Arun ve Holdsworth, 2018: 354).

Bakım işlerinin nitelikli emek gücü gerektirmeyen, değersiz ve kadınların doğal yetilerinin bir parçası olarak görmek emeğin ölçülemezliği ile birlikte görünmez kılınmasına neden olmuştur. Sosyal devletin bakıma yönelik profesyonel hizmetleri yeterince sağlayamaması kadınların omuzlarına bir yük daha eklemektedir. Bakım hizmetinin olmadığı, alternatiflerinin maliyetli olduğu bir toplumsal düzende kadınların yükü giderek uzayan ömür göz önüne alındığında artmaktadır. Kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün görünür çıktısı olarak hayatlarının farklı dönemlerinde farklı aile bireylerine bakım emeği sunmakla birlikte ömür boyu bakıcı olarak etiketlenmektedir.

1.3. Kuşaklararası Dayanışmaya Yönelik Kavramlar

1.3.1. Nüfus Yaşlanması ve Kuşaklararası Dayanışmaya Etkisi

İlk insanın ortaya çıkmasından itibaren insanlar, sayısal olarak artmaktadır. 21. yüzyılda artan refah seviyesi, tıpta enfeksiyona dayalı hastalıklar için yeni tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi, temiz su ve gıdaya kolay erişim sayesinde insan ömrü uzamıştır (WHO, 2013). İnsan ömrünün uzaması, belirli başlı toplumsal sorunları

beraberinde getirebilmekte, toplumları yaşlılık ile sınamaktadır. Uzayan yaşam süresi, toplumlarda yaşlıların sayısını artırmaktadır.

Moderleşmenin hızla yayılması, dünya genelinde ölüm ve doğurganlık hızlarında hissedilir azalmaları desteklemiştir. Demografik yapıda görülen bu değişim, nüfus içerisinde yaşlı sayısının orantısal olarak artmasına neden olmaktadır. Küresel ölçekte gözlenen eğilime paralel olarak Türkiye'deki demografik yapı da dönüşüm geçirmektedir. 10 yıl önceki tahminlerce yaşlanan nüfusun giderek artması Türkiye'nin; dönüşümlerini 50-120 yıl aralığında gerçekleştiren Almanya-Fransa-Japonya gibi gelişmiş ülkelerin aksine 15 yıl gibi kısa bir süreçte tamamlayacağı öngörülmektedir (Arun, 2008: 314). Günümüzde ise Türkiye, yaşlanma sürecinde olan ülkelerdendir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içinde oranının %7'yi aşmış olması o toplumu *yaşlı bir toplum* şeklinde tanınmasına neden olmaktadır (Arun, 2018: 8). Güncel verilerce Türkiye'nin yaşlı nüfus oranı %9,7'dir (TÜİK, 2021). Dolayısıyla ülkemiz, yaşlanma sürecinin ilk basamağını tamamlamıştır (Arun, 2018: 8).

Yaşlı nüfus oranındaki ciddi artış, ülkemizde yaşlılara yönelik politika ve hizmetlere olan ihtiyacın giderek artmasına neden olmaktadır. Yaşlanma olgusu toplumdaki hiçbir grubu ayırt etmeksizin gündelik yaşamı, sosyal yapıyı ve ekonomiyi farklı şekillerde etkileyecektir. Türkiye gibi hızlandırılmış demografik geçiş süreci yaşayan toplumlarda aileleri ve devletleri yakinen ilgilendiren konular, yaşlanan insanlara kimin bakacağı ve kuşaklararası ilişkilerin nasıl etkileneceğidir (Arun ve Holdsworth, 2020: 1, Duben, 2018: 73).

Nüfus yaşlanmasının mikro düzeyde en çok etkileyeceği kurum ailedir. Demografik yapının dönüşümünün yanı sıra toplumun temel örgütlenme birimi olan aile de yapısal bir dönüşüm geçirmektedir (Koç, 2013: 24). Doğum hızlarının azalmasına bağlı olarak çocuk sayısının da azalması haneleri küçültmektedir. Ayrıca kırdan kente göç olgusu da geniş ailelerin çözülmesine, çekirdek aile yapısının merkezi yapı haline gelmesine neden olmaktadır. Hanelerde görülen bu daralma aile içindeki destek potansiyelinin azalmasına neden olmaktadır. Yaşlılara sağlanabilecek maddi ve fiziksel destek yükümlülüklerinin aile içinde geçmişe göre daha az sayıda birey tarafından üstlenilmesine yol açmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak, çocuk sayısının niceliksel olarak azalmasının yanı sıra niteliksel bir azalma da beklenmektedir. Bireyselleşme kültürü yaşlı ebeveynlere

verilen desteğin bireysel özgürlükleri kısıtladığı, bakım sorumluluklarının devlette ya da bireylerin kendisinde olduğu yönündeki görüşlerin yaygınlaşmasına neden olur (Özmete, 2017: 223). Bu durum bakım hizmetleri bağlamında aileler ve refah devletleri için krizlere neden olabilmektedir.

Ailelerin demografik yapılarında görülen değişikliklerin aile davranışları üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Boşanma ve düşük doğurganlık çekirdek ailelerin toplumsal önemini azaltabilirken, aynı zamanda yaşayan nesillerin sayısındaki artış ve daha uzun paylaşılan yaşam yılları geniş aile ilişkilerinin önemini ciddi oranda artırmaktadır (Grundy ve Henretta, 2006: 708). Bu durum üç veya daha fazla mevcut kuşak aile içindeki ilişkilere yönelmek için güçlü bir gerekçe sağlamaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı kuşaklararası dayanışmanın sosyal bilimler tarafından değerlendirilmesi ve çalışılması sosyal politikalar açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle bireyselleşme kültürünün yayılmasına bağlı olarak gün geçtikçe zayıfladığının düşünüldüğü kuşaklararası dayanışmanın önemli bir politika önceliği olduğu öngörülmektedir.

1.3.2. Kuşaklararası Aile Dayanışması

Aile kurumunun birçok işlevinin yanı sıra farklı kuşaktan üyelerine sosyal destek sağlayan en önemli mekanizmadır. Özellikle çocukların aile içinde sosyalizasyon sürecine tabii olmaları toplumun geneli tarafından benimsenen ilkelerin gelecek nesillere aktarılmasının önemli aracıdır. Aile içinde gerçekleşen kuşaklararası dayanışma yaşlı kuşaktan genç kuşağa kültür ve değerlerin aktarılması noktasında işlevseldir, genç kuşağın geleceğe hazırlanması aile içindeki daha yaşlı üyelerin maddi, fiziksel ve duygusal desteği aracılığıyla gerçekleşir.

Son yıllarda, yaşlanma süreci ve yaşlılık dönemine ilişkin olarak ‘kuşaklararası dayanışma’ kavramı ilgi çekmektedir. Türk toplum ve kültüründe, kuşaklararası çalışmalar, toplumda yaşlı sayısı arttıkça önem kazanmaktadır. Uzun yaşam konusundaki gelişmeler devam ettikçe, toplum içinde birden fazla kuşak birbirleri ile etkileşim halinde yaşayacaktır. Ülkemizde de ortalama insan ömrünün uzamasıyla birlikte, bütün kuşakların uzun süre bir arada yaşadıkları yeni bir yaşam şekli ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan kuşaklararası süreklilik olsa da, diğer taraftan bireysel yaşam değişmektedir. Kuşaklararası toplumsal değerler değişebilir, aynı

kuşaktaki bireyler benzer sosyalizasyon sürecinden geçerler ve bu durum bir kuşak için benzer karakteristik özellikler oluşturmaktadır. Sadece paylaşılan yıllar değil sosyal ve tarihsel benzersiz deneyimler de, toplum içindeki kuşakların özelliklerini kalıcı olarak etkilemektedir (Akdemir vd., 2013: 13). Bireyselleşme kültürünün gün geçtikçe yaygınlaşmasıyla kuşaklararası olumlu ilişkilerin zayıflamaya başladığının habercisidir. Bu süreç yaşlıların yalnızlaşmasına, onların sosyal, ekonomik ve psikolojik iyilik hallerinin negatif şekillerde etkilenmesine neden olmaktadır (Özmete, 2017: 1; Koç, 2020). Dolayısıyla kuşaklararası dayanışma kavramı toplumların sürekliliği ve refahı için kritik öneme sahip bir konudur.

Kuşaklararasıdaki ilişkileri inceleyen literatüre göre bu konu makro ve mikro ölçeklerde analiz edilmektedir. Makro düzeyde toplumlar ölçeğinde genç ve yaşlı kuşaklar arasında kolektif olarak kurulabilecek dayanışma ilişkilerini ve bu kuşakları etkileyen kamu hizmetlerini ifade ederken, mikro düzeyde aile içindeki farklı kuşakların dayanışma şekillerini açıklamaktadır. Buna göre kuşaklararası dayanışmanın üç boyutlu anlamı ortaya çıkmaktadır: ilkin ailedeki farklı yaş grupları arasındaki dayanışmadır. İkincisi dünya üzerindeki nesiller arasında ulusal ve kültürel dayanışma anlayışı ve etiğidir. Üçüncüsü, toplumların ve ekonomilerin yaşlanmakta olan nüfuslarını içerecek şekilde kaynakların dağılımını ve işbölümünü yeniden yapılandırmalarıdır (Gözübüyük Tamer, 2014: 14).

Kuşaklararası dayanışma teorisi genel olarak bireylerin aile içindeki diğer bireylerle kurdukları bağların nasıl uyumlu bir şekilde sürdürüleceğini ve aile bağlarının sürdürülmesini etkileyen prensiplerin neler olduğuna yönelik açıklamalar getirmektedir (Bengtson ve Robersts, 1991: 856). Kuşaklararası dayanışma teorisinin temeli aile fertleri arasındaki karşılıklı etkileşimin ve desteğin çözümlemesine dayanır.

Kuşaklararası dayanışma yaklaşımının günümüzde kullanılan şekli Bengtson ve Schrader tarafından 1987 yılında ortaya atılmıştır, bu model, Mc Chesney ve Bengtson (1988) tarafından geliştirilmiştir. Bugün ise en sık kullanılan hali Bengtson ve Robert'ın 1991 yılında yayınladıkları eser aracılığıyla şekillenmiştir. Kuşaklararası dayanışma yaklaşımına göre bazı teoriler ortaya atılmıştır. Örneğin Kalmijn'e (2005) göre kuşaklararası dayanışma; *pratik, finansal ve sosyal destek* temalarıyla şekillenmektedir. Pratik destek, ev içi işlerdeki yardımı açıklamak için

kullanılır. Genç kuşakların çocukları için ihtiyaç duyduğu bakımın büyük ebeveynler aracılığıyla sağlanması pratik desteğin bir şeklidir. Finansal destek, üst kuşakların alt kuşaklara miras ya da nakdi yardımlar yoluyla sağlanan destektir. Aynı şekilde maddi kaynak dağılımı alt kuşaktan üst kuşağa doğru da gerçekleşebilir. Sosyal destek ise görüşme sıklığı ve birbirlerini ziyaret etme yoluyla psikolojik desteğin aile içinden sağlanması gibi davranışlardır (aktaran Özmete, 2017: 4).

Goerres ve Tepe (2010) ise kuşaklararası dayanışmanın yine üç alt boyutta gerçekleştiğini savunmakta ancak farklı şekilde isimlendirmektedirler. Bu alt boyutlardan ilki, ilişkisel dayanışmadır. İlişkisel dayanışma çok kuşaklı yaşayan aile bireylerinin ilişkileri kapsamındaki etkileşim sıklığıdır. İşlevsel dayanışma ise kuşakların birbirine verdiği yardımlar ve aile içindeki kaynak paylaşımını anlatır. Normatif dayanışmaysa aile içindeki rollerin üstlenilmesine ve içselleştirilmesine yönelik taleptir (aktaran Özmete, 2017: 5-6). Bu tez kapsamında Bengtson ve Robert (1991: 857)'ın kuşaklararası dayanışma modeli kullanılmaktadır. Bu modele göre kuşaklararası dayanışmayı belirleyen altı alt boyutu bulunmaktadır Bu boyutlar şekil 1'deki gibidir.

Şekil 1: Kuşaklararası Dayanışma Temel Boyutları

Kaynak: (Bengston ve Robert, 1991: 857)

1.3.2.1. İlişkisel Dayanışma

İlişkisel dayanışma farklı kuşaktan aile bireylerinin birlikte vakit geçirme, faaliyetler yapma, görüşme ve etkileşimde bulunması ile ilgilidir. Telefon ve internet gibi yollarla iletişim halinde olmak da ilişkisel dayanışmaya yöneliktir (Bengston ve Robert, 1991: 857). Kuşaklararası dayanışma içinde olan bireyler arasındaki iletişim hem yüz yüze hem de telefon, internet gibi yollar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Türkiye’de Kuşaklararası Dayanışmanın Değerlendirilmesi Projesi (TKDD) 2017 verilerine göre çocukları ile her gün yüz yüze görüşen yaşlıların oranı %64.7, ebeveynleri ile her gün görüşen yetişkin çocukların oranı %83.6’dır. (Özmete, 2017: 193, 196). Bu dayanışmanın yüksek oranlarda seyretmesi yapısal dayanışmanın bir sonucu olarak görülmektedir. Bu araştırmanın diğer bulgularına göre yaşlılar telefon internet gibi yollarla görüşmek yerine yüz yüze görüşmeyi anlamlı bulmaktadır. Yaş

gruplarındaki görünümlere bakıldığında ise ilişkisel dayanışmanın yüksek oranda yetişkin çocuklar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımlara bakıldığında yetişkin kadınların erkeklere oranla yaşlı ebeveynleri ile ilgili olarak daha olumlu tutumlar sergilediği bulgulanmıştır.

İlişkisel dayanışmanın hem kadınlar hem de erkekler tarafından gerçekleştirebileceği görülmektedir. Ancak kadınlar aile bağlarının sıcak tutulmasının (Acar Savran, 2019: 41) müsebbibi olduğundan bu dayanışma biçiminin organizasyonunun kadınların sorumluluğunda olduğu düşünülmektedir.

1.3.2.2. Duygusal Dayanışma

Duygusal dayanışma, farklı kuşaktan aile bireylerinin birbirlerine yönelik olarak hissettiği olumlu duygularla ilişkilidir. Duygusal dayanışma hem ilişkisel hem de işlevsel dayanışmanın varlığı ve niteliğine ilişkin önemli etkidir (Bengston ve Robert, 1991: 867).

TKDD projesi verilerine göre duygusal dayanışma Türkiye’de oldukça güçlü seyretmektedir. Söz konusu çalışmadaki yaşlı katılımcıların $\frac{3}{4}$ ’ü yetişkin çocukları ile duygusal dayanışma içindedir ancak bu çalışmada cinsiyet değişkeni bir etken değildir (Özmete, 2017: 160-164).

Kadın çalışmaları literatürüne göre, duygusal dayanışmada kadınların rolleri aile ilişkileri bağlamındadır. Kız evlatların anneleri ve babaları ile ilişkisi dolayısıyla onların akrabalarına ilişkin sıkıntı ve sorumluluklarının içine erkek kardeşlerinden ve kocalarından daha çok çekilmelerine yol açar (Terrail, 2015: 227). Dolayısıyla kadınlar duygusal destek noktasında erkeklere göre daha işlevseldir.

1.3.2.3. Uzlaşmaya Dayalı Dayanışma

Uzlaşmaya dayalı dayanışma farklı kuşaklar arasındaki toplumsal değerler bağlamında fikir birliğine ulaşım ile ilgilidir. Kuşaklararası dayanışmanın uzlaşım boyutu aile bireyleri arasındaki çatışma ve uzlaşmaların görünümünü içermektedir. Bireyler arasındaki ilişkilerde çatışma da önemli bir etken olduğundan kuşaklararası dayanışmanın önemli bir parçasıdır.

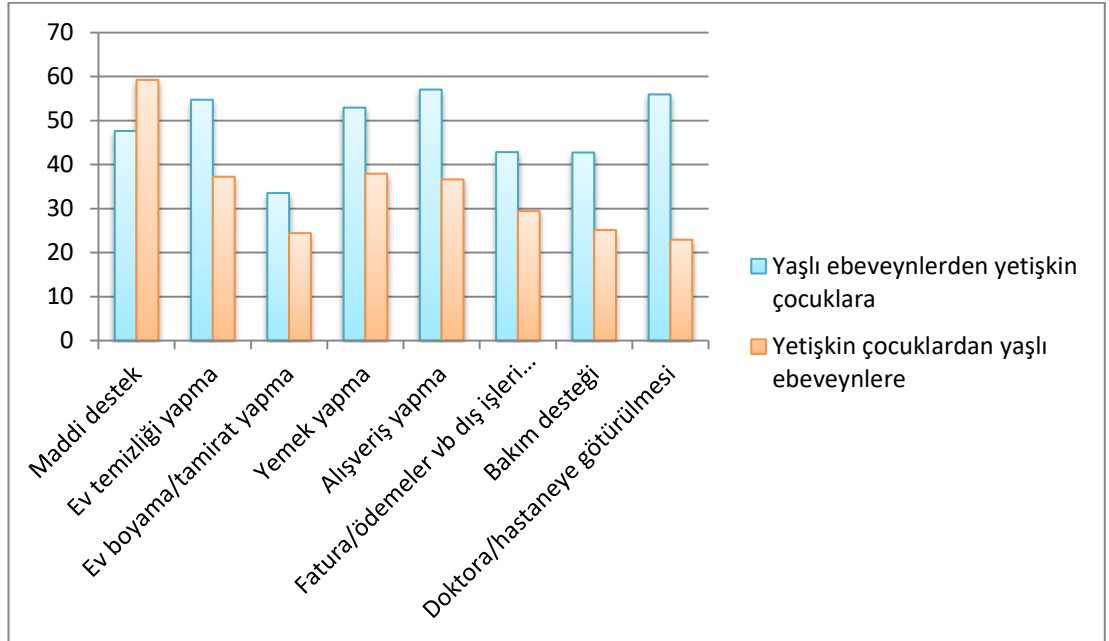
TKDD Projesi 2017 verilerine göre, kadınların farklı kuşaklarla uzlaşım sal görünüm leri erkeklere oranla daha yüksektir (Özmete, 2017: 183-185). Bu dayanışma türünde kadınların rolü, annelerin; hem eşleri hem de çocukları arasındaki gerilimleri sakinleştiren ve ardıl nesiller arasında köprü görevi gören yapılarından kaynaklanabilmektedir.

1.3.2.4. İşlevsel Dayanışma

İşlevsel dayanışma, diğerleri arasında en belirgin olan ve gözle görülebilir öğeleri barındıran dayanışma türüdür. Farklı kuşaklar arasındaki finansal, pratik ve bakıma dayalı yardımları içerir. Dolayısıyla dayanışmanın varlığına yönelik somut bilgileri sunar.

Ülkemizde yapılan araştırmalarda da en fazla veriye bu dayanışma türünde ulaşılmaktadır. İsmet Koç (2020) kuşaklararası dayanışmayı değerlendirdiği çalışmasında Karşılaştırmalı Aile Yapısı Araştırması(KAAD), (2016) ve Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması(TNSA), (2018) verilerini derleyerek grafik 1'deki oranlara ulaşmıştır.

Grafik 1: KAAD 2016 Verilerine Göre İşlevsel Dayanışma Bulguları

(Koç, 2020)

Grafik 1’de görüldüğü gibi anne-baba-çocuk eksenindeki işlevsel dayanışma oranları yüksektir. İşlevsel dayanışmanın yönü maddi destek dışındaki tüm durumlarda yaşlı ebeveynlerden yetişkin çocuklarına doğrudur. Aynı çalışmanın verilerine göre bu dayanışma türünde hem kız çocukları hem de erkek çocuklarının rolü bulunmaktadır. Bu çalışmalarda erkek çocukların daha etken olduğu görülmektedir. Ancak kadınların ve erkeklerin cinsiyete dayalı işbölümü dolayısıyla edindikleri rollere paralel olarak erkeklerin maddi destek başlığı altında görev aldıkları; kadınlarınsa daha çok ev içi işlere ve çocuk-yaşlı-hasta bakımına yönelik sorumlulukları taşıdıkları görülmektedir (Koç, 2020).

1.3.2.5. Normlara Dayalı Dayanışma

Normlara dayalı dayanışma aile içindeki cinsiyet ve yaş hiyerarşisine göre belirlenmiş rollerin içselleştirilmesine ilişkin bilgileri ölçmeye yarar. Farklı kuşakların birbirleri arasındaki normsal uyum dayanışma ilişkilerini kolaylaştırırken, uyumsuzluk beklentilerin karşılanmasına yönelik eksikliklere neden olmaktadır (Bengston ve Robert, 1991: 856). Geleneksel olarak kadınlık, erkeklik, evlatlık, ana-babalık gibi rollere yönelik fikir birliği ile ölçülmektedir. Normlara dayalı dayanışma bakım sorumlulukları bağlamında kimin hangi rolleri üstleneceğine ilişkin soruların yanıtlanması konusunda yardımcıdır.

Bu dayanışma bağlamında kadınlar kuşaklarındaki değer ve normların aktarımında kilit roledir. Kadınlar çocuk bakımında, yetiştirilmesinde erkeklere oranla daha fazla etkin rol oynamaları sebebiyle toplumsal ilişkilerin ve değerlerin yeniden üretiminin kaynağıdır. Dolayısıyla normlara dayalı dayanışma kadınların etkin olarak gerçekleştirdiği bir dayanışma türüdür.

1.3.2.6. Yapısal Dayanışma

Yapısal dayanışma farklı kuşaktan bireylerin birbirleri ile coğrafi yakınlıkları ve sağlık durumlarına yönelik fırsatlarla ilgilidir. Coğrafi mesafe azaldıkça yapısal dayanışma -negatif aile ilişkilerine sahip bireyler dışarıda bırakılarak- yükselmektedir. Farklı kuşakların yaşadıkları hanelerin birbirine yakınlıkları yapısal

dayanışmanın varlığına dair ipuçları barındırmaktadır (Bengston ve Roberts, 1991: 857).

KAAD 2016 yılı verilerine göre yakın mesafedeki yaşlılar ve yetişkin çocuklarının sıklıkla görüştüğü görülmektedir. Yaşlı ebeveynler ve yetişkin çocukları %65 oranda aynı binada/sokakta/evde yaşadıkları görülmektedir. Bu araştırmanın diğer verilerine göre yaşlılar sıklıkla erkek çocukları ile, yalnız yaşayan yaşlılar ise kendi cinsiyetinden çocukları ile sıklıkla görüşmektedir (Koç, 2020).

Yapısal dayanışmada, kadınların rolü diğer dayanışma türlerine göre erkeklerden görece daha az olabilir. Özbay (2014: 21-22) hanenin diğer aile üyelerine olan fiziksel yakınlığının erkekler tarafından belirlendiğini dile getirmektedir. Ancak evin konumu konusunda söz hakkı olan erkeklerin bu rolünü tamamladıktan sonraki yardımlaşma ya da dayanışmaya karışmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, aile içerisinde gerçekleşen dayanışma, toplumun geneli tarafından benimsenen bir yönelim olmakla birlikte, normların ve değerlerin bir sonraki nesillere aktarılması için farklı kuşaklar arasında köprü görevi görmektedir. Ömürleri boyunca aile içindeki her türlü dolaşımdan sorumlu tutulan kadın, kuşaklararası dayanışmanın en etken üyesidir.

Kuşaklararası dayanışmanın desteklenmesi dayanışmanın görünmez taşıyıcısı olan kadınları diğer üyelerine oranla daha fazla etkilemektedir. *“Tarihsel ve etimolojik olarak aile, bir üretim birimidir. Aile, aile babasının iktidarına (o zamanlar mülkiyetle eş anlamlıydı) tabi kılınmış toprak, köle, kadın ve çocuklar toplamı anlamına gelir. Bu üretim biriminde aile babası egemendir: Otoritesi altında bulunan bireylerin emeği ona aittir veya başka bir ifadeyle aile, emeklerini bir ‘reis’e borçlu olan bireyler toplamıdır.”* (Delphy, 2020: 96). Heteroseksüel aile kurumu, feminist görüşte; kadın yaşamının tüm unsurlarının kesiştiği, kadınlığın dengesini oluşturan ve cinsiyet eşitsizliğinin başat belirleyicisi olan kurumdur (Walby, 2016: 39). Cinsiyete dayalı işbölümünün yeniden üretildiği ve kuşaklar ile cinsiyetler arasındaki kaynak dağılımının düzenlendiği alandır. Dolayısıyla kuşaklararası ilişkilerin ve dayanışmanın yapısını anlayabilmek için aile tahlili önemlidir. Kadınlar aile içindeki kaynaklara erişimlerinin erkeklere oranla daha az olması sebebiyle birçok konumda dezavantajlıdır.

Türkiye’de kuşaklararası dayanışmaya yönelik çalışmaların bir çoğu cinsiyeti bir değişken şeklinde ele almıştır (Öztop ve Telsiz, 2001; Alıçlı Mottram, Hortaçsu, 2005; Özmete, 2017). Bu bağlamda yapılan çalışmalar yaşlıları merkeze alarak kuşaklararası ilişkilerin niceliğine ve niteliğine odaklanmış olup, cinsiyete dayalı işbölümünün etkisinden yoksunlardır. Bu çalışmada kuşaklararası dayanışmanın gerçekleşmesinde sorumluluk alabilecek her kuşaktan bireyin bakış açısı önemsenmektedir. Ancak çalışmanın amacı kapsamında bu görüşler cinsiyete dayalı işbölümü ve kadının görünmeyen emeği bağlamında değerlendirilmektedir.

1.3.3. Arada Kalan Nesil ‘Sandviç Kuşaktan Panini Sandviç Kuşağı’

Günümüzde artan ömür uzunluğu, evliliklerin ertelenmesi, yetişkin çocukların yüksek öğretimde aile yanında kalmayı seçmeleri ve yetişkin çocukların boşanma sonrası aile evlerine dönmeleri çok sayıda orta yaşlı yetişkinin, kendi çocuklarının ihtiyaçları ile yaşlanan ebeveynlerinin talepleri arasında denge kurma zorluğuyla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Kuşaklararası sürdürülen çalışmalarda bir kuşağın diğerlerine göre daha fazla sorumluluk üstlendiği ve kaynakların dağılımını yönettiği görülmektedir. Yaşlanan bir üst kuşak ve olgunlaşan bir alt kuşak arasında, aile bireylerinin beklentileri arasında sıkışmış bir nesil bulunmaktadır. *Sandviç kuşak* olarak adlandırılan nesil *baby boomers*³ kuşağından bireylerin, çocukları büyürken yaşlanmayı deneyimleyen anne ve babalarına da bakım vermek durumunda kalan bireyleri açıklamak için kullanılır. Tıpkı sandviç ekmekleri arasında ezilen iç malzeme gibi, üst kuşak ve alt kuşaklar arasında ezilen bireyleri betimlemektedir.

Sandviç kuşak terimi ilk olarak Miller (1981: 419) tarafından, kuşaklararasıdaki kaynak ve destek alışverişindeki eşitsizlikleri ifade etmek için kullanılmıştır. Bakıma yönelik literatürdeki ilk dönem çalışmalarda yaşlı ebeveynlerine bakım veren 30-40 yaş aralığındaki kadınları tanımlamak için kullanılmıştır. Nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak ilerleyen dönemlerde yaş grubu 40-50’li yaşlara çekilmiştir. Geç çocuk sahibi olma ve kadınların işgücü katılımına yönelik artan eğilim sebepleriyle orta yaşlı yetişkin kuşak, çocuk yetiştirme ve

³ 1946 ile 1964 arası doğan nesil.

yaşlanan ebeveynlere bakım sağlama talepleri arasında giderek sıkışmaktadır (Williams, 2005: 5).

“Evde yaşayan 18 yaşından küçük bir çocuğa bakan ve aynı zamanda daha yaşlı bir aile üyesine bakan kadınlar, sandviç kuşağı bakıcılar olarak bilinir” Tebes ve Irish (2000: 139). Chisholm (1999), sandviç kuşağının üyeleri arasındaki büyük cinsiyet farklılıklarını tanımlamaktadır Bu farklılıklar genellikle yaşlanan ebeveyne sağlanan yardım biçimine odaklanır. Örneğin, kadınların duygusal olarak ve ev işleri, alışveriş ve temel hijyen gibi günlük işlerde ebeveynlerini destekleme olasılığı daha yüksektir ve erkeklerin yaşlanan aile üyelerini finansal olarak desteklemeleri kadınlardan daha olasıdır (Riley ve Bowen, 2005: 53). Erkek bakıcılar, sevdiklerinin bakımı için üstlenmeleri gereken kişisel bakım sorumluluklarını dışarıdan ücretli yardımlar aracılığıyla sağlama eğilimindedir (Abramson, 2015: 252). Dolayısıyla sandviç kuşak bireylerin bakım verme sürecinde gündelik yaşam aktivitelerini de sağlayan tipik kadınlar olduğu görülmektedir.

Sandviç kuşağın yapısında yıllar geçtikçe bazı dönüşümler gerçekleşmiştir. Birden çok kuşağa yayılan ailelerde, birden fazla kişinin bakım yükünü üzerinde taşıyan ve bu koşullar altında kendisinin de yaşlılığı deneyimlediği bakıcılara *panini sandviç kuşak*⁴ adı verilmektedir. Kuşakların katmanlaşması ya da bakım verilen insan sayısının artması sebebiyle baby boomers kuşağının sorumluluklarının arttığını göstermek için, katman katman bir sandviç çeşidi olan panini sandviçe benzetilmektedir (Abramson, 2015: 252-253).

Ülkemizdeki dört kuşaklı yaşayan panini sandviç kuşak görünümü TAYA verilerinden hareketle 45-54/55-64/65+ yaş bendindeki bireylerin akraba sahipliği incelendiğinde (Tablo 1):

⁴ olgun sandviç kuşak adı da verilmektedir.

Tablo 1: 55-64 Yaş Grubu Ebeveyn ve Kayınvalide-Kayınpeder Sahipliği (%)

Yaş Grubu	Anne			Baba			Kayınvalide			Kayınpeder		
	2006	2011	2016	2006	2011	2016	2006	2011	2016	2006	2011	2016
45-54	57,6	56,8	60,8	36,0	34,2	36,0	54,0	52,7	56,2	36,9	33,2	36,3
55-64	26,4	29,3	30,4	11,9	12,9	13,3	29,2	26,5	30,0	16,1	14,8	15,8
65+	4,9	3,6	4,8	2,4	1,5	1,5	7,8	4,7	6,8	3,9	1,7	2,3

Kaynak: (TAYA, 2006, 2011, 2016)

10 yıllık verilere bakıldığında 45-54 yaş aralığındaki bireylerin anne ve kayınvalide sahiplik oranları yükselmektedir. Baba sahipliği değişmemiş, kayınpeder sahipliği oranı azalmıştır. 55-64 yaş aralığındaki bireylerin anne, baba ve kayınvalideye sahiplik oranları yükselmiş, kayınpeder sahipliği azalmıştır. 65+ yaş grubunun ise büyük ebeveynlere yönelik akraba sahiplik oranları azalmıştır. Genel olarak oranlar irdelendiğinde 45-64 yaş aralığında kadın ebeveyne sahip birey sayısı giderek artmaktadır. Bu durum yaşlılığın kadınsallaşması tezi ile bağlantılı görülmekte ve ilerleyen yıllarda bakıma muhtaç olabilecek yaşlı kadın sayısının da artacağına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla panini sandviç kuşak bireylerin kabaca geçtiğimiz 10 yıllık süreçte arttığı söylenebilir.

Panini sandviç kuşak şu kişilere bakımı içerebilmektedir, Yaşlanan eşler, eşler, kardeşler, gelişim engeli ile doğmuş çocuklar, zihinsel engelli doğmuş çocuklar, akıl hastalığı ile doğmuş çocuklar ve torunlar (Abramson, 2015: 255). Engelli ya da küçük çocuğa sahip olmanın kuşaklararası dayanışmayı negatif etkilediği görülmektedir (Özmete, 2017: 177). Dolayısıyla panini sandviç olma durumu yaşlı ebeveynlerle dayanışmayı olumsuz olarak etkilemektedir. Bu çalışma, uzayan ömrün artık aile içinde görülen üç farklı kuşağa dördüncü kuşağın da eklenmesine neden olması sebebiyle kapsam bakımından sadece toruna sahip olan panini sandviç kuşak üyelerine yönelik gerçekleşmiştir. Söz konusu daraltma işlemi, nüfus yaşlanmasının ve çok kuşaklı yaşamının yapısından kaynaklanan toplumsal gerçeklikteki karmaşıklığı anlamaktır.

Panini sandviç kuşak bireylerin, yaşamlarının erken dönemlerinde kendi fiziksel ve duygusal yaşlanma ihtiyaçları ile bakım yükü altında sıkışıp kalan bireylerin deneyimleri, bu durumla baş etme stratejileri kendi yaşlılıklarını yani geleceği organize etmede yaşlılık çalışmaları açısından büyük önem taşımaktadır.

1.3.4. Kuşaklararası Dayanışmada Kadınların Rolü

Batılı toplumlarda yaşam seyri perçinlenmiş bir biçimde incelenmektedir. Yaşamı; çocukluk, gençlik, erişkinlik ve yaşlılık olarak ele almaktadırlar (Beğer & Yavuzer, 2012: 1). Buradan hareketle kadınların yaşam döngüsü gençlik ve yetişkinlik dönemleri birleştirilerek; çocukluk, genç yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerine ayrılarak kuşaklararası aile dayanışmasında yüklendikleri roller değerlendirilecektir.

1.3.4.1. Çocukluk Dönemi

Çocukların toplumu, kendisini ve kültürel değerleri öğrenme süreci ailede başlar. Aile; toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve buna bağlı olarak eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir kurum olarak eril tahakkümü somutlaştıran bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2011: 35).

Çocukluk dönemi bireylerin fiziksel, bilişsel, sosyal ve özbakım becerilerinin geliştirildiği dönemdir ve çeşitli güçler tarafından etkilenir. Toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargılar, eğitim kurumları, çizgi filmler, hikaye kitapları ve ya aileler tarafından çocuklara aktarımı sağlanmaktadır (Yağan Güder vd., 2017: 96). Sosyal öğrenme kuramına göre, çocuk cinsiyet rollerine dair davranışlar sergiledikçe ödüllendirildiğini fark eder ve bu biçimde cinsiyete ilişkin kalıp yargılar ile bütünleşir (Şıvgın, 2015: 19).

Geleneksel cinsiyete dayalı işbölümü ev içindeki işlerin kadınlar tarafından gerçekleştirildiği biçimdedir. Çocuklar kendi cinsiyetlerinden olan ebeveynlerini aynalayarak işbölümündeki rollerini öğrenirler. Kız çocukları *doğal yatkınlıkları* nedeniyle annelerinin sorumluluğu olan ev ve bakım işlerine yardımcı olmakta erkek kardeşlerine oranla daha fazla yer alır. Kız çocukları kendi kişisel bakımlarını sağlayabilecekleri yaşa geldiğinde varsa küçük kardeşlerinin bakım işlerinde de

etken rol oynamaya başlar (Acar Savran, 2019: 295). Böylelikle kız çocukları henüz küçük yaşlarda aile içindeki rolleri öğrenerek kuşaklararasıdaki dayanışmada yer almaya başlar.

Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargıların bir sonraki kuşağa aktarımı geleneksel olarak aile içinde sağlanmaktadır (Yaşın Dökmen, 2021: 32). Kız çocukları aile içinde annelerine yakınlıkları dolayısıyla akrabalar arasındaki ilişkilere zorunlu olarak çekilir. Bu şekilde kaç yaşında olursa olsun çocukluk döneminden başlayarak ailenin merkezine konumlanırlar. Akrabalar arası şefkat ilişkilerinin taşıyıcısı olarak büyütülürler. Böylelikle daha büyük aile üyeleri de erkeklere oranla kız çocuklarından ilerleyen yaşlarda daha çok aile sorumluluğu bekleyecektir.

1.3.4.2. Gençlik ve Yetişkinlik Dönemi

Yaşam döngüsü içerisinde en uzun sayılabilecek dönem erişkinlik dönemidir. Büyüyen kız çocuklar kuşaklararası sorumlulukların tam merkezinde yer alır. Öncelikle bu yaş grubundaki kadınlar alt kuşağın bakıma yönelik işlerini ve eğitim süreçlerini takip etmekle yükümlüdür. Anneler çocukların eğitim süreçlerine yönelik beklentilerine babalara oranla daha fazla karşılık verir. Besleyip büyütülen kız çocukları anne olduklarıdaysa aile içi ve istihdam dengesini sağlayabilmek için annelerinden yardım istemektedirler (Terrail, 2019: 227). Bu durum yaşlılık bölümünde tartışılacaktır.

Ailenin merkezine yerleştirilen bu yaş grubundaki kadınlar aile içindeki haberler ve sözlerin dolaşımında etken rol alır. Kuşaklararasıdaki bağların canlı tutulmasına katkıda bulunurlar. Bu durum kadınları soyağacı bilgilerinin ve soy belleğinin emanetçileri yapar (Terrail, 2019: 227). Kadınlar ailenin sözlü tarihinin kuşaklararasıda aktarımı ve sürdürülebilirliğini sağlamakta ve bu döngünün odağında yer almaktadır.

Bu kadınlar aile bireylerinin toplumsal hayatta karşılaştıkları zorlukları nötralize etmekle yükümlüdür. Kadınlar kocalarının gündelik yaşamlarında karşılaştıkları yıpratıcı süreçlerde onları ertesi gün işe hazır hale getirmek için ev içi ve cinsellik emeklerini kullanırlar. Böylelikle hanenin ihtiyaç duyduğu maddi kazancın üretilmesine dolaylı yollarla destek olurlar. Ayrıca kadınlar

kuşaklararasıdaki dayanışmayı bakım ihtiyaçlarına yönelik olarak gerçekleştirmek durumundadır. Çünkü bakım geleneksel olarak kadın işidir.

1.3.4.3. Yaşlılık Dönemi

Kadınlar erkeklere oranla daha uzun süre yaşamaktadır. Yaşlanan kadınlar düşük eğitim düzeyi, dulluk, yalnızlık, düşük sosyoekonomik düzey, kronik hastalıklar, çoklu ilaç kullanımı vb. sebeplerle yaşlanan erkeklerden daha dezavantajlı gruba dahildirler. Sistemik olarak aşağılanır ve üretken yaşamdan dışarıda kalırlar (Garner, 1999: 3). Bu durum geçmiş yılların bir mirası olarak karşımıza çıkar. Yaşamın erken evrelerinde edinilmesi gereken yetenek okur yazarlıktır. Okur yazar olmamak ekonomik hayatın dışına itilmeye neden olur. Okur yazar olmayan nüfusun yoğunlukta bulunduğu kesim yaşlı kadınlardır.

Okur yazar olup istihdam alanına dahil olabilen nitekim şanslı kesim kadınlar içinse durum pek değişkenlik göstermez. Kadınların yaşam amacı nesli doğurup büyüttür. Dolayısıyla çocuk sahibi olduklarında kadınlar istihdam alanından geri çekilerek ekonomik açıdan eşlerine bağlı bir hayat sürdürmeye başlarlar. Ve dahası çocuk sahibi olduktan sonra bir ömür bakımın başat sorumlusu olarak rol almaya başlarlar.

Kadınlar tıpkı diğer yaşam evrelerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de erkeklere ve diğer yaş gruplarına göre dezavantajlı konumdadır. Yaşlılık dönemindeki bireylerin toplumsal hayatta varlıklarını sürdürebilmeleri için aile içinde farklılaşan roller üstlenmeleri gerekebilir. Yaşlılar henüz işlevlerini yitirmedikleri alanlara yönelebilmektedirler. BM Yaşlı İlkeleri'nde belirtildiği şekliyle *“yaşlı bireylerin toplumun bir parçası olarak kalması”*na neden olmaktadır. Yaşlıların üretken ve hala işe yarayan bir grup olarak kalması toplumun devamlılığını sağlayacak, sosyal devletin dışında kalan kesimleri topluma entegre edecektir.

Yaşlıların etkenliklerini kaybetmedikleri alanlara yönelmeleri genellikle aile içerisinde dayanışmayı sürdürmeye yönelik olarak gerçekleşmektedir. Yaşlı kadınlar, özellikle torunlarının bakım yükünü üstlenmektedirler. Bu durum yaşlı kadınların

bakım emeklerini ömür boyu aile içinde kullanmalarına ve dolayısıyla emeklerinin sömürülmesine yol açmaktadır.

Yaşlı kadınlar gelini, kızı ya da torunu olan kadınların ev içinde yerine getirmekte zorlandıkları aile sorumluluklarını da üstlenmektedir. Bu sayede genç kadın iş ve özel hayat dengesini kurabilmekte, aile sorumluluklarını ekonomik olarak etkilenmeden devam ettirebilmektedir. Ataerkil değerlerin kadınlara yüklediği anlamlardan dolayı yaşlı kadınların yaptıkları bir çok faaliyet hobi ve yardım olarak görülmesine neden olur. Bu durum giderek uzayan yaşlılık döneminde dinlenme, sakinleşme ihtiyacı olan kadınların ev içi mahkumiyetlerinin devamlılığına yol açar.

Türk toplumunda önemli ölçüde değeri olan büyükannelerden alt kuşaklara aktarılan kültür toplumsal dinamikleri ayakta tutmaktadır. Canatan (2008: 62-71) toplumsal değerlerin ardıl kuşaklara aktarılmasında yaşlıların önemli rol oynadığını belirtmektedir. İlerleyen yaşlara anlam kattığı geleneksel görüşüne dayalı olarak büyükanne-torun ilişkisi yaşlı kadınların hayatına anlam katar ve kendilerini üreten hissetmelerini sağlar. Büyükanne-kurumunun alt kuşağa değer ve becerilerin aktarımında etken rol oynadığı görülmektedir (Altan ve Tarhan, 2018: 28). Dolayısıyla yaşlı kuşak ile genç kuşak arasında yürütülen anlamlı ilişkiler hem toplum için hem de bireyler için faydalıdır. Ancak faydalarının yanında büyükannelere bir takım zararları da bulunmaktadır. Söz konusu kadınlar batılı yaşlılarının refah içinde geçirdikleri zamanlarda torun bakımı sorumluluğunu üstlenerek ömür boyu bakım işçisi olarak etiketlenirler.

Sonuç olarak yaşlılık döneminde de bir ömrün mirası olarak kadınlar aile içi işlevlere sahiptir. Kadınlar aile içi sorumluluklarını üstlenerek devam ettirdikleri ölçüde ailenin dışına itilmezler.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde tezin metodolojisi tartışılmış, kapsamı ve araştırma sürecinden şeffaflıkla bahsedilmiştir. Öncelikle, feminist yaklaşımın kullanılmasının nedeni; daha sonra ise araştırma sorusunun tanımlanması, araştırmanın amacı, sınırlılıkları ve etik boyuttan bahsedilmiştir. Bundan sonra sırasıyla, evren ve örneklem, veri toplama aracı ve tekniği, veri değerlendirme tekniğinden bahsedilmiştir.

2.1. Metodolojik Yaklaşım

Sosyal ve fen bilimlerinin temellerinin atıldığı Antikçağ'da dünyayı anlamlandırma uğraşları sırasında mülkiyet ve iktidar sahibi düşünürler; kadınları önemsiz, değersiz atfederek aklın ve kamusal alanın dışına ötelemişlerdir. Ve bunun sonucunda temelini Antikçağ'dan alarak gelişen akımlar da düşünce sistemlerini kadın deneyimlerinden bağımsız, salt ataerkil şekilde biçimlendirmişlerdir. Düşünce sistemleri de toplumsal kurumları etkileyerek kadınların görünürlüğünü arka plana atmaktadır. Bu durum sosyal bilimler alanına yönelik gerçekleşen feminist müdahaleye dek toplumun yarısını oluşturan kadın deneyimlerini ve seslerini bilimsel alandan uzak tutmuştur. Diğer geleneksel bilimsel yaklaşımların aksine bu yaklaşımda özellikle kadınların yaşadıkları tecrübelerin erkeklerinki ile fazlasıyla ayrılmış durumda olduklarını temelde kabul etmektedir. Diğer araştırma tarzları (özellikle pozitivizm) dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların deneyimlerini önemsiz, değersiz ve topluma katkısı olmayan şekilde göstererek görmezden gelirler. Ve erkek deneyimlerini tüm topluma genelleme yaparlar. Oysa ki toplumsal yapı homojen bir bütünlükten ziyade cinsiyetlerin farklı dünyalarından oluşmaktadır. Bu şekilde işleyen sosyal bilimler var olan cinsiyetler arası hiyerarşileri yeniden üretmektedir (Harding, 1987, Neumann, 2011: 116-117, Kümbetoğlu, 2017: 54).

Feminist araştırmalar, egemen olan araştırma tarzlarının aksine, göz ardı edilen kadın dünyasının bilgisini ortaya çıkarma gayreti barındırır. Bireyin veya toplumun faydasına olacak şekilde yararlı bilgi üretme güdüsüyle hareket eder ve kadınların lehine politik sorumluluğu bulunmaktadır (Letherby, 2003: 4). Feminist

araştırmalar gücünü ve ilhamını kadınların tecrübelerinden alır ve kadınlara siyasi bir kazanım bakımından sorumludur. Araştırılan konuyu anlamının ötesinde araştırılan grubun deneyimleri ışığında ataerkil yönelimi eleştirerek, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik bir görev üstlenmektedirler (Gündüz Hoşgör ve Him, 2018: 59). Dolayısıyla feminist metodolojik yaklaşımla yapılan çalışmalar toplumsal cinsiyet eşitsizliğini anlamaya ve onu dönüştürmeye yardımcı olabilecek öneriler içerir.

Feminist yaklaşım, yaşlılıları içinde bulunduran araştırmalar açısından da oldukça büyük bir öneme sahiptir. Kadınlar erkeklere oranla daha uzun süre yaşarlar ve dolayısıyla daha uzun srelerde yaşlılığı deneyimlerler. (Arun, 2011: 1015, 2018: 48, TK, 2020). Bu noktada feminist yaklaşım, ataerkil sistemin kadınlara dayattığı eşitsizliklerin ilerleyen yaşlara miras kaldığını ve bireylerin yaşlılıklarını eşitsizliğe dayalı bir biçimde inşa ettiklerini savunmaktadır. Kadınlar diğer yaş gruplarında olduğu gibi, yaşlılıkta da erkeklere göre yine dezavantajlı konumdadır. Bu sebeple, yaşlanma alanında yapılacak olan çalışmalarda toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmak, birçok karmaşık ilişkinin çözümlenmesine fayda sağlayacaktır. Bu perspektiften bakarak, yaşlılık döneminde ortaya çıkan herhangi bir riskin; yaşamın erken evrelerinde yaşanılan eşitsizlikten kaynaklandığı anlaşılabilecektir (Arun, 2018: 15, şentürk, 2018: 160-164).

Sonuç olarak, yaşlılıları içeren çalışmalarda bireylerin yaşamları boyunca karşılaştıkları eşitsizlikler ve smrlerin; araştırmanın yapıldığı o anda gerçekleşen olayların nedeni olabileceği bilinmelidir. Çünkü, yaşlanma salt kronolojik bir süreçten fazlasıdır, biyo-psiko-sosyal yönleri uzun yıllarca bireylerde birikmekte ve yaşlılıklarını şekillendirmektedir (Dannefer ve Settersten, 2010: 3).

Bu çalışmada kuşaklararası dayanışmanın büyük ölçüde kadının görünmeyen emeğine bağımlı yürütülmesi ve kadının kuşaklararası ilişkilerde kilit rol oynaması kadınların kurtuluşunun önünde büyük engeller oluşurmaktadır. Kuşaklararası dayanışmanın gerçekleşmesinde cinsiyetler arası avantaj/dezavantajlarının bulunması bu çalışmada feminist yöntembilimin kuramları ve teknikleri kullanılmasına neden olmuştur.

2.2. Araştırmanın Kapsamı

2.2.1. Araştırma Probleminin Tanımlanması

21. yüzyılın en önemli olaylarından bir tanesi nüfus yaşlanmasıdır. Nüfusun yaşlanması, bireylerin biyolojik bakımdan eskimesine verilen isimden farklı olarak toplum içerisinde yaşlıların oransal olarak artışını ifade etmektedir. Bu demografik dönüşüm yalnızca sayısal değerleri ifade etmenin ötesinde birçok toplumsal normda ve aile yapısında değişikliklerin zaman içerisinde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Endüstrileşme, modern toplum, kentleşme süreci geleneksel geniş ailelerin çözülmesine neden olmuş, çekirdek aile yapısının farklı şekillerde gerçekleşmesine ve yaşlı ebeveynlerle yetişkin çocukların farklı hanelerde yaşamalarına yol açmıştır. Doğum oranlarının azalması ve büyük ebeveynlerden farklı hanelerde yaşamak Türkiye'deki hanelerin boyutunu küçülterek çekirdek aile yapısının en yaygın hane tipi haline gelmesine neden olmaktadır. Yaşlı ebeveynlerin destek ve bakım ihtiyacını karşılayacak çocuk sayısı giderek azalmaktadır. Bakım sağlayıcı çocukların niceliksel olarak azalmasının yanı sıra küreselleşme ve bireyselleşme kültürü anne babaya destek olmanın özgürlük kısıtlayıcı bir yapısının olduğu algısını yaygınlaştırmaktadır. Bireyselleşme ile birlikte azalan sorumluluk duygusu kuşaklararasıdaki bağı ve desteği azaltan bir olgudur (Özmete, 2007: 2). Bütün bu demografik, yapısal ve kültürel değişikliklerden kuşaklararası ilişkilerin olumsuz olarak etkilendiği alanyazınında sıkça göze çarpan bir bulgudur Türkiye gibi muhafazakâr (aileyi temel alan) sosyal devlet anlayışını sürdüren ve çok kuşaklı yaşlanan bir ülkede kuşaklararası dayanışmanın ne boyutta olduğu sosyal politikalara yön vermek açısından büyük önem arz etmektedir.

Demografik yapıda görülen bu dönüşüm geri döndürülemez bir durumdur. Nüfus projeksiyonlarına göre 2050'li yıllarda dünya nüfusu yaşlanmış olacak ve tarih boyunca kuşaklar arasında oluşturulmuş olan denge alt üst olacaktır (Duben, 2018: 68). Ardı gelmeden uzayan yaşam, artık toplumsal hayatta genellikle aynı hane içinde görülen üçüncü kuşağa dördüncü kuşağın da eklenmesine neden olmaktadır (Abramson, 2015: 251, Vlachantoni vd., 2019: 1). Türkiye'nin ise ortalama yaşam süresi göz önüne alındığında ilerleyen yıllarda çok kuşaklı bir toplum olacağı

öngörülmektedir. Bu durum kültürel açıdan zenginlik ve çeşitlilik olarak görülse de farklı kuşakların bir arada sağlıklı bir şekilde yaşaması ancak kültürel aktarım ve bağların korunabilmesiyle gerçekleşebilir. Fakat zaman içerisinde toplumsal cinsiyet odaklı kalıplaşmış kuşaksal sözleşmelerin kültürel kökleri ve derin akrabalık sorumlulukları, kadınların hane içi görünmeyen emeklerine doğrudan bağlantılıdır (Duben, 2018: 72-73). Farklı kuşaklar arasındaki dile dökülmemiş bu yardımlaşma toplumun yarısını oluşturan kesimi ücretsiz, rıza alınmadan, gönüllü varsayılan bir yapı içerisinde sıkıştırarak olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda bu çalışmada kuşaklararası dayanışma, kadının görünmeyen emeği bağlamında incelenmektedir.

2.2.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı dört kuşak yaşayan ailelerdeki kuşaklararası dayanışma biçimlerini ve bu dayanışma içerisinde kadınların ve erkeklerin; gençlerin ve yaşlıların üstlendikleri rollerin nasıl şekillendiğini, yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini ve zorlandıkları durumlarla nasıl mücadele ettiklerini incelemek ve buna ek olarak panini sandviç kuşak bireylerin birden çok kuşağı nasıl desteklediğini anlamaktır. Bu bağlamda: *“Kuşaklararası gerçekleşen aile dayanışması içinde kadınlara düşen roller nelerdir ve onları nasıl etkilemektedir?”* sorusu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Buna ek olarak,

“Farklı kuşaklar arasında aile içinde gerçekleşen duygusal, ekonomik veya fiziksel yardımlaşmanın hangi kuşak yönünde ve nasıl gerçekleştiği; Kuşaklararası aile dayanışması içindeki bakım emeğinin ne yönde işlediği; Aile içinde, farklı kuşakların bakım alma verme dengesi üzerinden güç ilişkilerinin nasıl kurulduğu; Kuşaklararası aile dayanışmasının devamlılığının bireylere etkisinin neler olduğu; Özellikle kadınların bu durumdan nasıl etkilendiği; Bakım emeğinin, farklı kuşaklarda ne gibi dönüşümlere uğradığı” sorularına da yanıt aranmaktadır.

Kısaca özetlenirse, çalışmanın ilk kısmında değinildiği üzere kuşaklararası dayanışmaya yönelik literatürde cinsiyetçi işbölümü görmezden gelinmiştir. Cinsiyet faktörü yalnızca bir değişken olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada kuşaklararası gerçekleşen her türlü faaliyetin içerisinde yoğun bir kadın emeği olduğunu savunulmaktadır. Ayrıca bu alan çalışması yalnızca feminist literatüre değil, yaşlılık

alanyazınına da katkı sağlayabilecek bir özgünlüğe sahiptir. Bu alanda daha sonradan yapılabilecek çalışmalara katkı sağlanması da hedeflenmektedir.

2.2.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Yaşlılık ve bakım literatüründe oldukça ilgi çeken alt ve üst soylar arasında sıkışıp kalan nesli betimleyen sandviç kuşak kavramının, yaşlılık döneminin uzamasına bağlı olarak tanımlama ve kapsamında değişimler olmuştur. Birden çok kuşağa yayılan ailelerde, birden fazla kişinin bakım yükünü üzerinde taşıyan ve bu koşullar altında kendisinin de yaşlılığı deneyimlediği bakıcılara panini sandviç kuşak adı verilmektedir. Kuşakların katmanlaşması ya da bakım verilen insan sayısının artması sebebiyle baby boomers kuşağının sorumluluklarının arttığını göstermek için, katman katman bir sandviç çeşidi olan panini sandviçe benzetilmektedir (Abramson, 2015: 252-253).

Panini sandviç kuşak şunları içerebilmektedir, Yaşlanan eşler, eşler, kardeşler, gelişim engeli ile doğmuş çocuklar, zihinsel engelli doğmuş çocuklar, akıl hastalığı ile doğmuş çocuklar ve torunlar (Abramson, 2015: 255). Bu çalışmada uzayan ömrün artık aile içinde görülen üç farklı kuşağa dördüncü kuşağın da eklenmesine neden olması sebebiyle kapsam bakımından sadece toruna sahip olan panini sandviç kuşak üyeleri örnekleme dahil edilmiştir. Kronolojik yaş fark etmeksizin dört kuşak yaşayan ailelerin tamamı bu araştırmada panini sandviç kuşağı barındıran ailelerden sayılmıştır.

Bu çalışma, panini sandviç kuşağın literatürdeki haliyle henüz var olmadığı ancak riskli gruptaki ailelerle gerçekleştirilmiştir. Yaşlılık çalışmalarında çalışılan konunun o anki durumundan ziyade geçmişin mirası olduğu vurgusu yapılmaktadır. Dolayısıyla panini sandviç kuşak sayılabilecek ailelerin bugünkü durumları geleceğe yönelik bir projeksiyon oluşturması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple literatürde olduğu şekliyle birden fazla insana fiziki olarak bakım veren aileler doğrudan tercih sebebi değildir.

Bu koşullar altında örneklem panini sandviç kuşak riski taşıyan ve Gaziantep kent merkezinde yaşayan aileleri kapsamaktadır. Örnekleme oluşturan büyük ebeveynlerin kognitif yeterliliğe sahipliklerini tehlikeye atabilecek rahatsızlıkları

olup olmadığını test etmek için kendilerine minimal test veya eğitimsizler için minimal test uygulanmıştır. Ancak bu duruma yönelik herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır dolayısıyla bulunan verilere de yansıtılmamıştır. Henüz 18 yaşın altında olan en küçük kuşak aile üyeleri, aile sorumluluklarının dışında kaldıklarından dolayı çalışmaya dahil edilmemiştir.

Tüm bunlara ek olarak, saha görüşmeleri sırasında kuşaklararası ilişkisel dayanışmanın sürdüğü bireylere ulaşılmıştır. Birbirleri ile görüşmeyen aile bireyleri her ne kadar çalışmaya gönüllü olsalar da, diğer aile bireyelerine ulaşamayacağından çalışmanın dışında bırakılmışlardır.

2.2.4. Etik Boyut

Kuşaklararası aile dayanışması biçimleri ve cinsiyete dayalı işbölümünün araştırıldığı bu çalışmada araştırmanın saha kısmına başlamadan önce Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan araştırmanın gerçekleştirilmesine yönelik yasal izinler⁵ alınmıştır. Ayrıca katılımcıların gönüllülük esasına dayalı bir şekilde ve gerekli tüm bilgileri edinerek araştırmaya dahil olduklarını belirtmek için aydınlatılmış onamları⁶ alınmıştır.

Bu çalışmanın herhangi bir aşamasında katılımcılara sosyal, psikolojik, ekonomik ya da fiziksel herhangi bir zarar verilmemiştir. Katılımcıların korunmasının en temel araştırmacı sorumluluğu olması dolayısıyla görüşülen aileler içinde herhangi bir soruna yol açabilecek risklerden kaçınılmıştır. Araştırmacının bir diğer sorumluluğu olan gizlilik prensibine uygun hareket edilmiştir. Katılımcıların kimliğini ifşa edecek herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Alınan ses kayıtları ise araştırma bitiminden 1 ay sonra imha edilecektir.

2.3. Araştırmanın Metodu

Kuşaklararası aile dayanışması biçimleri ve cinsiyete dayalı işbölümünü incelemek amacıyla nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Nitel araştırmaların odak noktası, bireyler arasında ya da birey ve toplum arasında var olan ilişkisel

⁵ Ek 1: Etik Kurul İzni (Sayfa: 156)

⁶ Ek 2: Aydınlatılmış Onam Formu (Sayfa: 158)

dinamiklerdir. Bireylerin davranışlarını, anlam dünyalarını, içinde bulundukları toplumu ve buna yönelik algılarını anlama güdüsündedir. Bu bağlamda bireylerin özgün görüşlerini yüzeye çıkararak araştırma sorusunun bireylerin öznel görüşleri ile kavranmasına yöneliktir (Özdemir, 2010: 325-326). Nitel çalışmaların amacı, özgün sosyal deneyimin nasıl ve ne koşullarda yaratıldığı ve bu özgün deneyimi gerçekleştiren bireylerin buna yönelik oluşturdukları anlamları ortaya çıkarmaktır (Willis, 2007: 96).

Nitel araştırmalar, bireylerin olaylara, kişilere ve herhangi bir şeye yükledikleri anlamları ve bununla ilgili tecrübelerini anlamak amacıyla, kişilerin sözcüklerini veri olarak kullanır. Toplumun ufak bir kesiminde, kişi sayısı önemsenmeksizin, oluşan özel bir durumun varlığını ve nasıl oluştuğunu, kimlerin etkilendiğini ve durumun gerçeklerini yansıtır (Kümbetoğlu, 2017: 38). Nitel araştırmalar, araştırmacının temel inançları ve değerlerince şekillenebilmektedir. Bir adım ileriye gitmek gerekirse, araştırmacı deneyimlemediği, görmediği, farkındalığının olmadığı bir konu üzerine çalışamaz ve bunu araştıramaz. Nitel araştırmalar, araştırılan grubun içinde bulundukları duruma karşı gösterdikleri tutumun, deneyimin ve duyguların derinlemesine olacak şekilde incelenmesi için en başarılı araçtır (Denzin ve Lincoln, 2005: 11).

Nitel araştırmalar, genellikle sıklıkla tercih edilmeyen ve toplumun geneli tarafından daha az tanınmış bir konuyu inceleyebilirler. En önemli özelliği, çalışılan grubun ve konunun özgün olmasıdır. Bu çalışmalarda vaka sayısı nicele göre çok daha azdır (Neuman, 2011 174-175).

Nitel araştırmaları nicel araştırmalardan ayıran en temel özellik nasıl sorusuna yanıt aranması ve bu soruya verilen cevabın niteliğinin tartışılmasıdır. Araştırmanın en önemli sorunu, *“Kuşaklararasıda gerçekleşen aile dayanışması içinde kadınlara düşen roller nelerdir, nasıl şekillenmektedir ve onları nasıl etkilemektedir?”* Olduğundan söz konusu araştırma sorusuna yanıt bulabilmek için en uygun araştırma tekniği nitel araştırma tekniğidir. Dolayısıyla bu çalışmada nitel araştırma tekniği ve araçları kullanılmıştır.

2.3.1. Evren ve Örneklem

Nitel çalışmalarda araştırmacının perspektifi araştırmanın nasıl kurgulandığına yönelik etken faktördür (Bhattacharya, 2017: 6). Bu çalışmada feminist perspektif kullanılmıştır. Feminist metodoloji ile kurgulanan araştırmalarda, araştırmacıların önyargısız ya da cinsiyetsiz olması feminist metodolojinin ontolojik temeli ile çelişmektedir. Araştırmacıların toplumsal yaşamı deneyimlerken cinsiyetlerinden bağımsız olmadığı ve bu sebeple araştırmaların da araştırmacıların öznel deneyimlerinden etkilendiği bilinmektedir (Neuman, 2011: 116). Bununla birlikte feminist araştırmacılar üzerinde yaşanan toplumsal cinsiyet etkisine kültürel bağlamların eklemlenmesi ve araştırmacılar üzerindeki kültürel etmenlerin araştırmalarını biçimlendirdiği görülmektedir.

Feminist çalışmalarda *içeriden bakış*, *içeriden bilgi* kavramları oldukça önemlidir. Araştırmacının analiz ve teorileri kaçınılmaz bir biçimde araştırmacının gündelik yaşamına, kültürüne, inancına ve anlam dünyasına dayanmaktadır (Stanley ve Wise, 2000: 270-271). Dolayısıyla araştırmanın kurgulanırken araştırmacının kültürel bağlamlarından etkilenmesi olasıdır. Bu bağlamda saha araştırmasının yapılması için, araştırmacının kültürel atmosferini yakından tanıdığı şehir olan Gaziantep seçilmiştir. Ayrıca, Gaziantep, halkın birbirleri ile kültürel ve sosyal alışverişlerinin sıklıkla devam ettiği, ailelerin birbirlerine yakın ve dayanışma içinde yaşadıkları bir şehirdir. Geleneksel olarak aile bağlarının kuvvetli olması, bu şehrin önemli değerlerinden biridir. Neticede bahsedilen her iki durum göz önünde bulundurulduğunda, Gaziantep ili araştırmanın yapılması için uygun görülmüştür.

Örneklem tekniği olarak olasılıksız örneklem türlerinden, *amaca yönelik örneklem* kullanılmıştır. Amaca yönelik örneklem, araştırmacının ilgilendiği konuya yönelik deneyimi olan bireyler arasından belirli kriterlere uyan katılımcıları araştırmaya dahil eder (Neuman, 2011: 242). Gaziantep ili kent merkezinde yaşayan panini sandviç kuşak çeşitlerinden 4 kuşağın hayatta olduğu aileler araştırma evrenini oluşturmaktadır. Daha önceki bölümlerde (araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları) panini sandviç kuşağın araştırmaya yönelik olan sınırları çizilmiştir. Kuşaklararası dayanışma içinde gerçekleşen işbölümünün tanınması ve belirlenmesi amacıyla 7 aileden dikey kuşaklarda yer alan kadınlar ve erkekler içerisinden yaşlı,

yetişkin çocuk ve eşi, artık kendisi de ebeveyn olan torun ve eşi olmak üzere 34 kişi ile görüşülmüştür. Katılımcı ailelerin birbirleri ile akrabalık/komşuluk/tanıdıklık bağlantıları bulunmamaktadır.

2.3.2. Veri Toplama Tekniği

Saha görüşmeleri derinlemesine sorular sormayı, dinlemeyi ve konu ile ilgilenmeyi içerir (Neuman, 2011: 449). Cinsiyetler arasındaki işbölümü ve kuşaklararası aile dayanışması biçimlerinin incelenmesi dolayısıyla bu çalışmada derinlemesine mülakat ve yaşam öyküsü teknikleri kullanılmıştır. Yaşam öyküsü tekniği genel olarak yaşlılara uygulanan bir tekniktir (Neuman, 2011: 450). Yaşamlarının erken evrelerinde karşılaştıkları olayların, şu anki durumlarına yönelik şifreler barındırdığından üst kuşak ve orta kuşak bireylerin verilerine yaşam öyküsü tekniği kullanılarak erişilmiştir.

Veriler sahada daha sonra tema ve soru eklenebilecek şekilde tasarlanan yarı yapılandırılmış soru kağıdı üzerinden toplanmıştır. Soru kağıdı Emine Özmete tarafından yapılan Türkiye’de Kuşaklararası Dayanışmanın Değerlendirilmesi Projesi soru kağıdından yararlanılarak geliştirilmiştir (Özmete, 2017: 244-247). Katılımcıların aile içindeki yaş hiyerarşilerine ve cinsiyetlerine göre sorular farklılaşmaktadır. Genel olarak düzenlenen soru kağıdı⁷ eklerde bulunmaktadır.

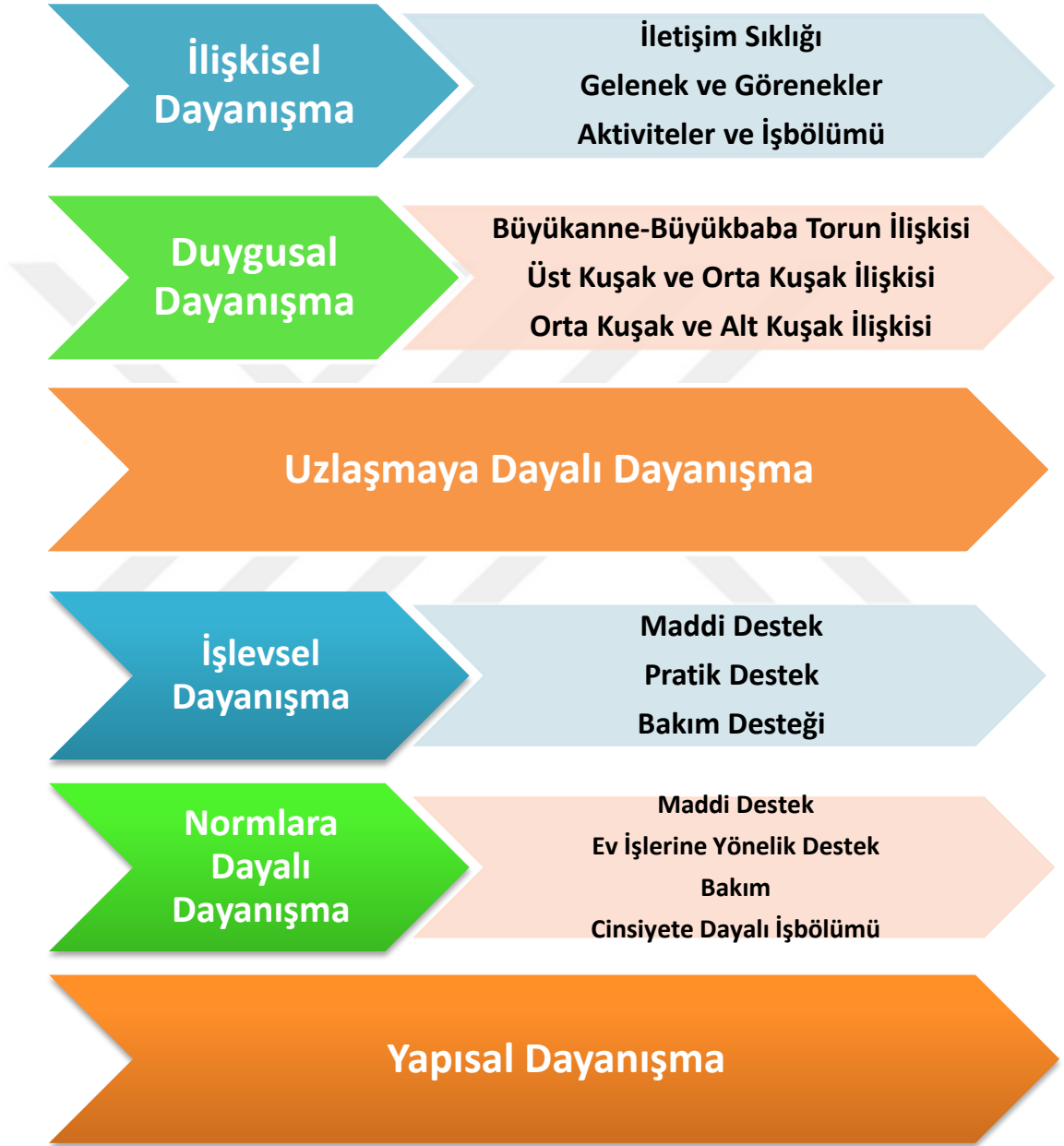
2.3.3. Veri Değerlendirme Tekniği

Araştırmanın veri değerlendirmesinde, betimsel analizden faydalanılmış ve temalaştırma yöntemine başvurulmuştur. Araştırmacı tarafından geliştirilen soru kağıdı üzerindeki temalar kuşaklararası dayanışmayı ve cinsiyete dayalı işbölümünü sorgular şekilde belirlenmiştir. Buna göre soru kağıdında altı tema bulunmaktadır. Bu temalardan ilki kuşaklararası işlevsel dayanışma temasıdır. Bu temanın alt boyutları ise iletişim sıklığı, gelenek ve görenekler, aktiviteler ve işbölümüdür. İkincisi duygusal dayanışma temasıdır. Bu temanın altında farklı kuşakların birbirleri ile duygusal ilişkileri değerlendirilmiştir. Üçüncü tema uzlaşmaya dayalı dayanışma temasıdır. Dördüncü tema ise işlevsel dayanışmadır. Bu temanın alt boyutları maddi

⁷ Ek 3: Soru kağıdı (Sayfa: 159)

destek, pratik destek ve bakım desteğidir. Beşinci tema ise normlara dayalı dayanışma temasıdır. Bu temanın alt boyutları maddi destek, ev işlerine yönelik destek, bakım ve cinsiyete dayalı işbölümüdür. Altıncı ve son tema ise yapısal dayanışmadır. Bu temalar cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde analiz edilmiştir.

Şekil 2: Tematik Analiz Şeması

Tüm bunlara ek olarak, aynı aileden olan bireyler aynı harflerle belirtilmiştir. En üst kuşak bireyler 1 sayısı ile daha sonraki alt nesiller ise 2 ve 3 sayıları ile numaralandırılmıştır ve erkek katılımcıların kod adlarına E harfi eklenmiştir.

2.3.4. Saha Süreci ve Gözlemler

Saha görüşmeleri 17.01.2022-23.03.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla görüşmeye gitmeden önce telefon aracılığıyla iletişime geçilerek, araştırmanın amacı, gizlilik ve gönüllülük ilkesine yönelik bilgiler aktarılmıştır. Çalışmaya katılmaya gönüllü olan bireylerin ailelerinden onay almaları istenmiştir. Diğer aile bireylerine de ulaşılarak yine araştırmaya dair bilgiler verilerek katılım onayları beklenmiştir. Bu noktada araştırmanın kapsamını etkileyecek bir durumla karşılaşmıştır. 4 kuşak yaşayan ailelere araştırmacının sosyal ağı çerçevesinde, orta veya alt kuşağa ulaşılmıştır. Üst ya da alt kuşaktan aile üyeleri ile görüşmeyen bireyler çalışmaya katılmaya gönüllü olsalar dahi, tüm aile bireylerine onlar aracılığıyla ulaşamayacağından istemeyerek çalışmanın dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla çalışmaya katılan bireyler, aileleri ile ilişkisel dayanışma içerisindedir.

Tüm aile bireylerinin çalışmaya katılmayı kabul etmeleri ile birlikte, katılımcıların rahat edebilmeleri amacıyla görüşme yerlerinin kendileri tarafından belirlenmesi istenmiştir. Katılımcıların taleplerine göre görüşmeler; evlerinde, iş yerlerinde ya da kafelerde gerçekleşmiştir.

Mülakattan önce katılımcıların her birine tekrardan aydınlatılmış onam formu okunarak çalışmaya katılmaya gönüllü olduklarına dair hem yazılı hem sözlü onamları istenmiştir. Ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınan görüşmeler katılımcılarla yüz yüze ve yalnızken gerçekleştirilmiştir. En kısa görüşme 26 dakika, en uzun görüşme 2 saat 5 dakikadır. Ortalama olarak görüşmeler 1 saat sürmüştür. Görüşmeler sırasında aile hikayelerini anlatan katılımcıların diğer aile bireyleri tarafından duyulmasının uygun olmayacağı kısımlar araştırmacıya bildirilmiştir. Bunun üzerine gizlilik ilkesine yönelik tekrar bilgilendirme yapılarak katılımcıların endişeleri giderilmiş ve görüşmeye devam edilmiştir. Mülakat görüşmelerinin bitmesinin ardından teşekkür edilerek katılımcıların yanlarından ayrılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAHA ARAŞTIRMASI VE ANALİZLER

Toplamda 7 aileden toplam 35 kişi ile yapılması planlanan çalışma, F ailesindeki ikinci kuşak erkeğin vefatı dolayısıyla 34 kişiye düşürülmüştür. Katılımcıların 21'i kadın, 13'ü erkektir. Üst kuşak bireylerin hepsi kadındır. Çalışmaya dahil olan en yaşlı kişi 88 yaşında, en genç kişi 24 yaşındadır.

Tablo 2: Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet ve Medeni Durum	Yaş	Eğitim	Gelir	İş Durumu
A1	Kadın-Dul	73	Okur yazar	2000 TL+100euro	Eşinden Emekli
A2	Kadın-Evli	60	İlkokul	3000 TL	Eşinden Emekli
AE2	Erkek-Evli	60	Orta iki terk	10000 TL	Emekli ve çalışıyor
A3	Kadın-Evli	32	Lisans	2000 TL	Çalışmıyor
AE3	Erkek-Evli	38	Lisans	7000 TL	Çalışıyor
B1	Kadın-Dul	70	İlkokul	5000 TL	Eşinden Emekli
B2	Kadın-Evli	50	Orta 1 terk	3000 TL	Eşi emekliliğini yatırıyor
BE2	Erkek-Evli	56	Lise	15000 TL	Emekli ve çalışıyor
B3	Kadın-Evli	25	Lisans	2000 TL	Çalışmıyor
BE3	Erkek-Evli	29	Lisans	10000 TL	Çalışıyor
C1	Kadın-Evli	84	Okur yazar	4000 TL	Eşinden Emekli
C2	Kadın-Evli	50	Orta iki terk	4000 TL	Eşinden Emekli
CE2	Erkek-Evli	56	Lise	15000 TL	Emekli ve Çalışıyor

C3	Kadın-Evli	29	Lisans	9000TL	Çalışıyor
CE3	Erkek-Evli	31	Yüksek Lisans	15000 TL	Çalışıyor
D1	Kadın-Dul	73	Okur yazar değil	2.500 TL	Eşinden Emekli
D2	Kadın-Evli	50	Lise	1000 TL	Çalışmıyor
DE2	Erkek-Evli	54	İlkokul	10000 TL	Çalışıyor
D3	Kadın-Evli	24	Lise	250 TL	Çalışmıyor
DE3	Erkek-Evli	30	Lise	5000 TL	Çalışıyor
E1	Kadın-Evli	85	Okur yazar değil	2000 TL	Eşinden Emekli
E2	Kadın-Evli	61	İlkokul	1000 TL	Eşinden Emekli
EE2	Erkek-Evli	68	Lisans	7000 TL	Emekli ve Çalışıyor
E3	Kadın-Evli	42	Önlisans	5000 TL	Çalışıyor
EE3	Erkek-Evli	44	Yüksek lisans	10000 TL	Çalışıyor
F1	Kadın-Dul	88	İlkokul	4500 TL	Eşinden Emekli
F2	Kadın-Dul	66	Lise	7000 TL	Emekli
F3	Kadın-Evli	42	Lisans	10000 TL	Çalışıyor
FE3	Erkek-Evli	37	Yüksek lisans	15000 TL	Çalışıyor
G1	Kadın-Dul	77	Okur yazar	5500 TL	Emekli
G2	Kadın-Evli	51	İlkokul	400 TL	Eşinden Emekli
GE2	Erkek-Evli	55	İlkokul	10000 TL	Emekli ve Çalışıyor
G3	Kadın-Evli	31	Önlisans	2000 TL	Çalışmıyor
GE3	Erkek-Evli	32	Lise	10000 TL	Çalışıyor

Genel olarak örneklemin maddi kazançları bir önceki kuşağa göre yüksektir. Bu durum sadece DE3, D3 ve BE3, B3 için geçerli değildir. En düşük gelire sahip grup üst kuşak kadınlardır. En yüksek gelire sahip grup ise 3. Kuşaktır. Ailelerin ekonomik sınıfları söz konusu panini sandviç kuşak olan bireylerin gelirleri

üzerinden belirlenmiştir. Panini sandviç kuşak bireylerin hane gelirleri 7.000 TL ile 15.000 TL arasında değişmektedir.

Eğitim düzeyi bakımından en düşük kesim yaşlı kadınlardır. Okuma yazma bilmeyenler ve ilkokul mezunu olanlar arasında değişmektedir. En yüksek eğitim ise üçüncü kuşak erkeklerdedir. Bu eğitim seviyesi ise lise ile yüksek lisans arasında değişmektedir. Panini sandviç kuşak bireylerin eğitim seviyesine bakıldığında ise ilkokul ve lisans arasında değişmektedir. Orta kuşak kadınların eğitim seviyesi erkeklere göre daha düşüktür.

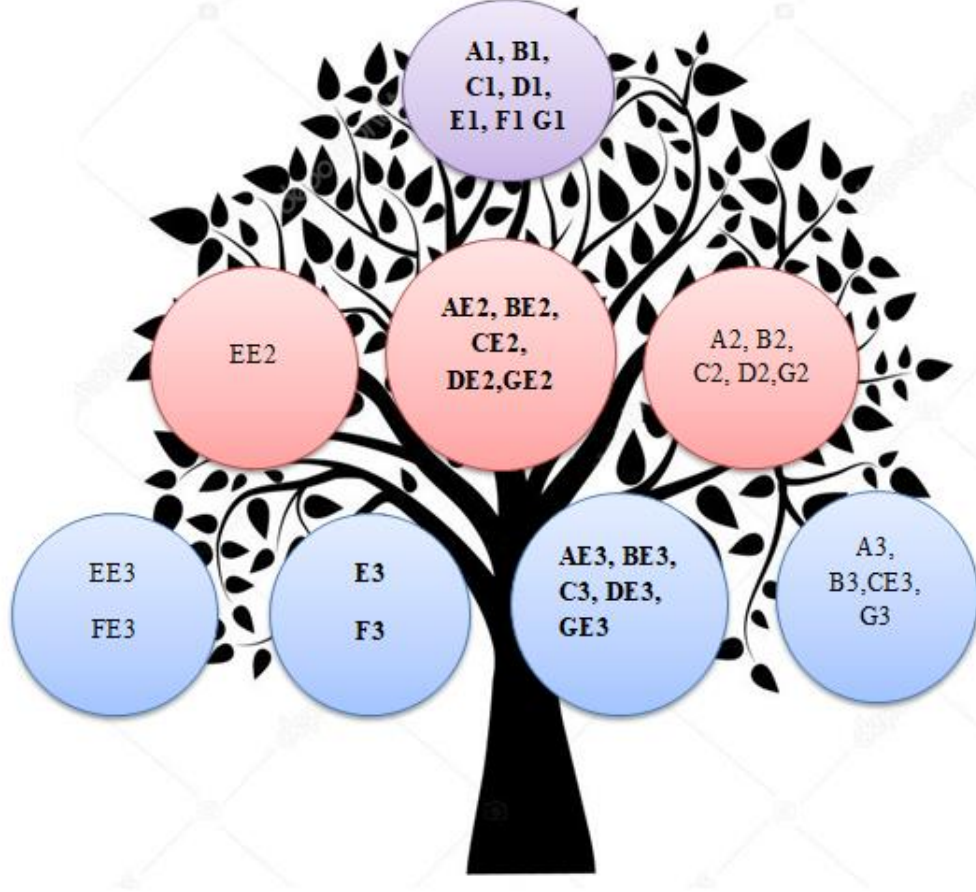
Tablo 3: Katılımcıların Hanehalkı Yapısı

Kuşak Türü	Cinsiyet	Yalnız	Eşiyle	Eşi ve Çocuklarıyla	Eşi Çocukları veya Torunları ile	Aile üyesi olmayan kimseler ile
Üst Kuşak	Kadın	2	1	-	2	2
Panini Kuşak	Kadın	1	1	4	1	
	Erkek	-	1	4	1	
Alt Kuşak	Kadın	-	-	7	-	-
	Erkek	-	-	7	-	-
Toplam	34	3	3	22	4	2

Örneklem içerisinde alt kuşak bireyler eşleri ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır. Panini sandviç kuşak bireylerden 1'i eş kaybından dolayı yalnız yaşamaktadır. Eşiyle yaşayan sadece 1 aile bulunmaktadır. O da E ailesidir. B, C, D, G aileleri evlerinde bekar çocuklar bulunması nedeniyle eşleri ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır. A ailesi çekirdek ailenin yanı sıra üst kuşağı da hanelerine dahil edecek şekilde geniş aile olarak yaşamaktadır. Üst kuşak bireylerin hepsi kadındır. 2 kişi yalnız, 1 kişi eşiyle birlikte yaşamaktadır. Torunları ya da çocuklarıyla birlikte yaşayan kişi sayısı 2'dir. Dışarıdan bir yardımcı ile yaşayan üst kuşak bireylerin sayısı ise 2'dir. Örneklem içerisinde toplam 3 kişi yalnız yaşamakta, 3 kişi eşiyle birlikte yaşamaktadır. Toplam 22 kişi eşi ve çocukları ile birlikte

yaşamakta, 4 kişi geniş aile şeklinde yaşamaktadır. Örneklem içerisinde sadece 2 kişi dışarıdan, aile üyesi olmayan bireylerle birlikte yaşamaktadır.

Şekil 3: Katılımcıların Aile Ağacı

A, B, D, G aileleri erkek soyu üzerinden devam eden, aynı soyadı taşıyan bireylerdir. Buradaki çocuklar erkeklerdir, kadınlar ise gelin konumundadır. F ve E aileleri kadınlar üzerinden devam eden soyu betimlemektedir. Buradaki çocuklar kadınlardır, erkekler ise damat konumundadır. Bu noktada sadece C ailesi farklılaşmaktadır. CE2 C1'in oğludur. C2 burada gelin statüsündedir. C3 ise C2 ve CE2'nin kızlarıdır, CE3 damat konumundadır.

Aşağıda yer verilen nitel bulgulara deşifresi yapılan bireyler aile içindeki yaş hiyerarşisine göre ele alınmıştır. İlk olarak en üst kuşağın söylemlerine yer verilmiştir. Daha sonra sırasıyla ikinci ve üçüncü kuşakların sözleri değerlendirilmiştir.

Bu bölümde kuşaklararası dayanışma literatürdeki görünümüyle 6 temaya ayrıştırılarak incelenmiştir.

3.1. İlişkisel Dayanışma

İlişkisel dayanışma kuşakları arasındaki ilişkilerin ne sıklıkla gerçekleştiğini ve niteliğini belirtmek için kullanılan bir kavramdır. İletişim sıklığı yapısal dayanışmanın bir sonucu olarak bireylerin birbirlerine yakın yaşamasının bir sonucu olarak tezahür eder. Bu çalışmada görüşülen kişilerin Gaziantep kent merkezi sınırlandırılmış olması doğal olarak yapısal dayanışmaya bağlı fırsatları yükseltmiş, ilişkisel dayanışmanın sıklığını da etkilemiştir.

3.1.1. İlişkisel Dayanışma: İletişim Sıklığı

İletişim sıklığı anne-baba-çocuk üçgeninde sıklıkla, büyükanne-torun arasında daha seyrek şekillerde gerçekleşmektedir. Genel olarak üst kuşak bireyler çocukları ile sıklıkla görüşmektedir. Torunları ile bu sıklık daha azdır. Bu bireyler araştırmanın diğer özneleri olan çocukları ile haftada en az 1 kere görüşmektedir. A1 araştırmaya katılan panini kuşak çocukları ile her gün görüşmektedir. B1, D1 ve E1 haftada 1 olacak şekilde çocukları ve eşleri ile görüşmektedir. Genel eğilim yaşlı ebeveynlerle sıklıkla görüşmedir. C1, F1 ve G1 ayrı hanelerde yaşayan çocukları tarafından daha sık (2 günde 1 olacak şekilde) ziyaret edilmektedir.

“En çok beni ziyaret eden çocuğum oğlum. 2 günde 1 gelir, bütün apartman söyler. Bak bi şeyim olsun oğlumlan gelinim, ben başgasını kabul etmem.” C1

Cinsiyete dayalı farklara bakıldığında, orta kuşak kız çocukları sadece E ve F ailesinde bulunmaktadır. F2 erkek kardeşlerine oranla annesini daha sık ziyaret etmektedir. E2 ise sıklıkla telefonda görüşmekle birlikte annesini evinde uzun süreli misafir etmekten yanadır.

“Zaten her gün geliyolar kızlarım, Allah böyle kızları cümlesine versin. Hiç daha görülmemiş böyle kız.” F1

“Annem oğlan kardeşimle yaşıyo şimdi, eskiden her gün ben giderdim yemek götürürdüm yakında oturuyken. Ey şimdi ben rahatsızım, EE2 amcan desen öylesine.

KOAH. Sürekli gidemeyk artı. Ama 2 günün 1'ine ararım nediyn nasılsın diye. Daha elimi çekmedim üstünden” E2

E2’de görülen bu durum yapısal dayanışmanın ilişkisel dayanışmaya etkisinden kaynaklanmaktadır. Sağlık durumu yapısal fırsatının, ilişkisel ve işlevsel dayanışmayı kolaylaştırıcı yönü bulunmakta dolayısıyla nesiller arasındaki destek durumunu etkilemektedir.

Panini sandviç kuşak erkeklerin eşleri ile karşılaştırıldığında yaşlı ebeveynleri ile görüşme sıklıkları değişkenlik göstermektedir. B ve G ailesinde üst kuşak kayınvalideler oğullarını görmek istedikleri takdirde yanlarına çağırdıkları dile getirilmiştir.

“Eskisi gibi çok gitmiyoruz. Yaşın büyüyünce, senin çoluğunun çocuğunun çilesi artınca hani onda şimdi şu anda bakıma ihtiyacı olan bi yaşında değil ya. O gidip işyerinde oğlunu görebildiği için hani oğlunu daha sıklıkla gördüğü için, benim çok gitmeme gerek kalmıyo.” B2

“Her gün görüşürük annemlen. 36 sene oldu evleneli, daha sabah kahvaltısını anamda yaparım ben çok düşkünüm.” GE2

“Ben onların ilişkilerine hayranım, benim oğlumla ilişkim böyle değil. Altılı üstlü oturuyoruz yeri geliyo ben görmüyorum kayınvalidemi amma kocam her gün geder görür annesini.” G2

Sonuç olarak erkek üzerinden soyun devam ettiği ailelerde görüşme sıklığını belirleyen kişiler gelinler değildir. Ancak iletişim sıklığını belirleyen kişilerin orta kuşak kadınlar olmaması, iletişim sıklığını belirleyen kişilerin kadınlar olmadığı anlamına gelmemektedir. Üst kuşak anneler ve orta kuşak oğulları arasındaki iletişim sıklığını belirleyen, görüşme talebinde bulunan kişiler üst kuşak kadınlardır. C ailesinden panini sandviç kuşak kadın torunlarına baktığından dolayı sıklıkla kayınvalidesini ziyaret edememektedir.

“Önce ben sık giderdim hastaneye falan götürürdüm, şu an torunlara baktığımdan dolayı ben işleriyle çok ilgilenemiyorum, eşim sık sık gidiyo da yanlarına hastaneye de o götürüyor artık” C2

Bu durum panini sandviç kuşak görünümüne ilişkin bilgiler barındırır. Başka bireylerin sorumlulukları üstlenildiği takdirde üst kuşaklarla destek ve dayanışma azalmaktadır. Üst kuşağın sorumlulukları başka çocuklar tarafından karşılanmaktadır. Dolayısıyla bakım ihtiyacı hisseden birey sayısı arttıkça yatay kuşaklardaki akrabaların desteğine başvurulmaktadır.

Sandviç kuşak bireylerin üst kuşakları ve alt kuşakları ile görüşme sıklığı aynıdır. Yine haftada en az 1 kez görüşmektedirler. Alt kuşak gelinlerden olan B3 ve E3 kayınvalideleri ile eşlerine oranla daha sık görüşmektedir. Eşleri ile gitmeme nedenleri eşlerinin yoğun çalışması ve iş saatlerinde görüşmedir. B3 için nedeni gezmeye, görüşmeye gitmek iken E3 için gerekçe çocuklardır.

“Haftada bir görüşüyoruz akşamları. Görüntülü konuşmalarımız var annemle. Ben yeni evlendiğim sıralar sürekli anneme de ablama da kahveye giderdim. Şu an bebek olduğu için daha yeni yeni çıkabiliyorum ” B3

“Benim ikizleri gördün çok küçükler çok yaramazlar, biri zaten şey, söyledim telefonda böbrek hastası. Bazen gidiyorum kayınvalideme evde zaten görümcem de var. Gidiyorum oraya hem çocuklar babaannelerini dedelerini görüyolar hem de ziyaret etmiş oluyosun işte.” G3

Genel eğilim şeklinde alt kuşak bireyler anne babalarıyla sıklıkla görüşmektedir ancak bu durum büyükanneleri ile daha seyrek.

“Babamı her gün görüyorum da, annemi haftada 1 , babaannemle ayda 1. Biz onlara gideriz.” BE3

“Ben şimdi çalışıyorum, anneannem dayımda kalıyo, her haftasonu annemle babamı görürüm ama anneannemle daha az oluyo. Anneme giderken bazen kız kardeşimin arabası var, alır getirir o orda görüşürüz.” E3

“Babamı her gün işyerinde görüyüm. Nenemi annemgile gittiğimde görürüm.” GE3

Alt kuşak bireylerin ebeveynleri ile görüşme sıklığını belirleyen kadınlardır. Kız çocukları (C3, E3, F3) kendi ebeveynleri ile görüşme sıklığını kendileri belirlemektedir. B3 ve C3 için bu durum duygusal faktörlere dayalı olmakla birlikte

A ailesindeki alt kuşak gelin için eşi işten geldiğinde kendisinin kayınvalidesinin evinde olması ile bağlantılı olarak eşinin de oraya gitmesinden kaynaklanmaktadır.

“Gitmese bile götürürüm. Belki de babamı kaybettiğim için çok çok fazla derinden bağlanan, çok fazla önemseyen bi tarafım var.” B3

“Her gün görüşüyoruz annem babamla. En çok eşimle ben ziyaret ederiz annemi babamı. Gerçi ben çalışıyo oluyorum, gün içinde sürekli orda olan eşim”
AE3

D ailesindeki gelin için bu durum farklıdır. Kayınvalide ve kayınpederini eşi ile birlikte ziyaret etmektedir.

“Ben ayrıca gelmem, zaten eşim de tek çıkmama pek izin vermiyo öyle yani.”
D3

Orta kuşak bireye göre; geçmişte yaşadıkları sorunlardan ve gelinin samimiyeti belirli bir seviyede tutmaya çalışmasından dolayı bu durum bu böyledir. İletişim sıklığının gelin tarafından belirlememesi duygusal dayanışmanın niteliği ile açıklanabilir.

“Heç gelmez tek başına. Ben çok isteydim kızım, benim hiç kızım yok. 4 dene oğlum var. Evlenmeye niyetlendikleri zaman amaan nası sevindiydim kızım olucu diye. Ama hevesim gursaamda galdı, heç istemey bizle yakın olmayı. Zaten 3 sene küstük biz bu gelinlen. 3 sene oğlum evime ayak basmadı.” D2

Sonuç olarak ilişkisel dayanışma kapsamında alt boyut olan iletişim sıklığının belirleyicisi kişiler kadın aile üyeleridir.

3.1.2. İlişkisel Dayanışma: Gelenek ve Görenekler

Gelenek ve göreneklere bağlılık, özel günlerin birlikte geçirilmesi gibi aktivitelere bakıldığında Gaziantep kültürünün yaygın etkisi görülmektedir. Ramazan Bayramı zamanı Gaziantep’te yöreye has yemek büyük evinde yenilmektedir. Ve bu genellikle erkek soyuna dayalı büyük evdir. Kurban Bayramı da aynı şekilde birlikte vakit geçirilen bir zamandır. Kurban Bayramı Ramazan Bayramına göre daha fazla iş yükü barındırdığından erkeklerin et işlerini hallettikleri ya da dışarıdan destek

aldıkları görülmektedir. Ancak Ramazan Bayramı için kültüre dayalı anlamlı bir ilişkisel dayanışmadan söz etmek mümkündür.

“Bayramları birlikte geçiririz annemde yeriz yuvalamayı, kurban bayramında oğlan bizde olur fabrikada toplanırık hepimiz oğlan, gelin, annem, oğlan gardeşim.”

BE2

“Kurbanda Ramazanda hepsi birikirlerdi. Bana geliyler hala. Oğlangil ilk gün gelirler, daha evlendi evleneli bi kere ayrı yimek yapmadı bayramda gelinim, biraber yaparık. Ben yaparım genler gelirler.” D1

“Özel günlerimiz mi, ah keşke o günlere gidebilsem... Evel 1 hafta önceden yapmaya başlardım hazıllımı. Bayram gelir, yuvalamamı yaparım. O zaman zerde bişiririk, sütlü bişiririk. 3 gün evel ben başlarım, yuvalama yaparım tek başıma. Kimse yimeme elini vurmali deel. Ben geçen sene yuvalamamı yaptım Ramazanda. Bu sene de yaparım. Ramazan Bayramında bana geliller. Çoluk, çocuk namazdan sonra... Gurbanı CE2 abiyin bağında kesiyk artı.” C1

“Ramazan bayramında yemek bende yenir. O zaman ana evi bak. Büyük evi olduğu için. G3’de gelir. Bak onun kız kardeşi kaynanası gile gider. Erkeeen evinde toplanılır. 3 gün bayramda bende yenir yuvalama. Kurban bayramında da ben de keserim, torunumlan oğlum da keser.” G1

Kadın üzerinden devam eden dört kuşak ailelerde bayram gibi özel günler daha farklıdır. Ataerkil kültür etkisi bu ailelerde bayramlar için zayıflamıştır. F ailesi orta kuşak bireyin evinde toplanmaktadır ancak bunun nedeni bu ailedeki büyük erkeğin dul olması ile ilişkilidir.

“Bayramları birlikte geçiririz. Anneme gideriz, ablamlar da gelir. Abim de gelir. Annemde yenir. Hatta kayınpederimi de çağırırız. Kayınvalidem vefat etti, o da yalnız yaşıyo.” F3

E ailesi için de özel günlerdeki ilişkisel dayanışmanın daha esnek olması rahat aile ilişkilerine bağlı olarak bayrama yönelik beklentilerin olmaması ile ilgilidir. Bayramların son dönemlerde yaz mevsimine denk gelmesi dolayısıyla genç kuşak bu fırsatı tatile giderek değerlendirebilmektedir. Ancak telefonla bayram kutlaması yapılmaktadır.

“Valla son 5 yıldır tatile gidiyoruz her bayram. Napalım ablacım? İkimiz de çok yoğun çalışıyoruz, EE3 abin zaten kendi işini yapıyo tatili, izin günü yok ki adamın. Biz de bayramlarda gidiyoruz işte. Ama gitmeden görüşürüz annemlerle, bayramda ararız kutlarız.” E3

Bayram gibi özel günlerde ailelerle görüşmek ve o günleri birlikte geçirmek Gaziantep için de bir normdur. Gaziantep’te geleneksel olarak bayramlar erkek olan eşin ailesinden bir büyüğün evinde geçirilmektedir. E ve F ailelerindeki bu farklılaşma kız çocuklar üzerinden devam eden kuşaklar olduğu için farklılaşmış olabileceği düşünülmektedir. Ataerkil normlara göre bir beklenti bulunmadığından kız çocuklarına dayalı ailelerde bu durum görülmemektedir.

3.1.3. İlişkisel Dayanışma: Aktiviteler ve İşbölümü

İlişkisel dayanışma bağlamında değerlendirilebilecek bir diğer durum ise birlikte geçirilen vakitte yapılan aktivitelerdir. Örneklem grubundaki bireylerin hepsi yemek yemek, sohbet etmek için bir araya geldiklerini belirtmişlerdir. Araştırmanın feminist bakış açısıyla kurgulanması dolayısıyla bir araya gelindiğinde kimin hangi aktiviteleri gerçekleştirdiği derinlemesine sorgulanmıştır. Bu görüşmelerde yemek sorumluluğunu üstlenen kişiler sıklıkla orta kuşak kadınlardır. B ailesinde büyük ebeveyn ziyaret edildiğinde yemeği kendisi yapmaktadır. Gelinler yardımcı konumundadır. Diğer aileler için bir arada yapılan aktivitelere yönelik işbölümüne bakıldığında:

“Bir araya geldiğimizde yemek yiyoruz. Dökük topluyoruz, çocuk bakıyoruz. Yemeği beraber yapacaksak çıkar yardım ederim kayınvalideme, daha önce hiç evimizde yemek yapmıyoduk, 4-5 senedir artık evde de yiyoruz. Daha önce işten geliyodum, yemeğim hazır oluyodu. Hep onlarda yiyoduk.” A3

“Yemek yapmaya çok açıkçası şey olamıyorum yani, kebabda yani biliyosun bu bölgede kebab mangal türevlerinde erkekler genel itibariyle erkekler sadece yapmasını yapar, bulaştığını yine bayanların üzerine atarız.” AE3

“Birlikteyken, aslında hep yemek yemeye gidiyoruz ya. Bulaşık, yemek toplanması falan hep kadınlarda. Mangal erkeklerde, hazırlık bizde.” B3

“Şu an bir araya geldiğimizde oğlumu seviyolar. Öncesinde de boğazımıza düşkün bi aile olduğumuz için aslında şehir olarak öyle olduğumuz için etkinliklerimiz hep yemek üzerine oluyor. Çoğu zaman yemekleri annem yapıyo ama beraber yaptığımız da oluyo. Kebap, tantuni, steak, ev makarnası gibi şeyler yapıyoruz bazen. Öyle şeyleri beraber yapıyoruz. Çok özel yemeklerde ben dahil oluyorum ama onun dışında hayır. Yemeğin bi yancısı olacaksa işte ne biliym salata pilav gibi. Onları hep kadınlar yapıyo.” BE3

“Ben genelde bana çağırırım bizde görüşürüz yani. Özel bi gün değilse ne biliym yılbaşı falan gibi, bizim yemek işimiz zaten annemde. Onun haricinde eşim de yemek yapar ama yapmasa daha iyi hahah. Ortalık çok dağılıyo bi de tost falan yapabiliyo sadece anlamsız oluyo ondan yemek beklemek.” F3

“Kayınvalidem yemek yapıy, mangal yapılcıysa o erkek işlerini kocam ya da kayınbabam hallediy. Biz de salatayı yaparık, çayı mayı biz hallederik. Erkekler o işlere pek karışmazlar” D3

“Valla geldikleri kimi yemee ben hazılamış olurum, sofraya gadar gurulu olur gelin öyle gelir oturur toplamaya yardım eder. İşte son zamanlarda bazen salata ayran mayran yapıy” D2

“Birlikte vakit geçireceksek her işi kaynana yapar. Kızlarına da bırakmaz. Yani yemeği falan o yapar, çaydı çerezdi onlara kızlar yardım eder. Bizden pek iş bekleyen olmuyo kaynananın evinde” EE3

“Çay içiyk çıtır çıtır yiyk. Yemekleri gelinim yapar... Ama benim oğlum da yemek yapmayı sever. Bazan gendi yapar gızım sevdii yemekleri yemek yapma her erkeen harcı deel.” G3

Görüldüğü gibi erkekler sadece mangal gibi erkek işi olarak görülen yemeklerde başrolde olmaktadır. Birlikte vakit geçirilen aktivitelerde ev işleri ve yemek yapma sofraya kurma gibi faaliyetlerin yükü orta kuşak kadınlarda, yardımcılık yükü ise alt kuşak kadınlardadır. Erkekler birlikte geçirilen günlerde yalnızca mangal ve yapmayı sevdikleri özel yemeklerin sorumluluğunu almaktadır. C ailesinde de durum aynı şekildedir:

“Kayınpederin her cumartesi doğum günü hahah. Bağa gider öğlen, akşama hazırlık yapmaya başlar. İkimiz takılırız Ben işte özel derslerden falan çıkarım abim, giderim pederin yanına o zaten sofrayı hazırlamış olur çoktan. E utanıyo insan büyüktür yaptırmayım diyosun ama yetişemiyorum işte iş yoğunluğumdan” CE3

İlişkisel dayanışmanın sıklığı genel olarak cinsiyete dayalı bir şekilde belirlenmektedir. Öz çocuklar iletişimi kurma bağlamında daha etkin rol oynamaktadırlar. Gelin veya damatların ilişkisel dayanışmaya iletişim sıklığı bağlamında bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak birlikte anlaşılan vakitlerde ev ve bakım işleri gibi hizmetler kadınlar tarafından sağlanmaktadır. Dolayısıyla üst kuşağın biyolojik çocuğu olup olmadığına bakılmaksızın ilişkisel dayanışmada kadınların kilit rollerde olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

3.2. Duygusal Dayanışma

Duygusal dayanışma, aile bireylerinin diğer aile üyeleri ile ilişkileri hakkındaki duygu ve değerlendirmeleri ile ilintilidir. Birbirlerine karşı duydukları sevgi ve merhamet duyguları bu dayanışma türünün konusudur. Duygusal dayanışmanın işlevsel ve ilişkisel dayanışmayı etkilediği görülmektedir.

3.2.1. Duygusal Dayanışma: Büyükanne-Büyükbaba ve Torun İlişkisi

Duygusal dayanışma genel itibariyle tüm kuşaklar arasında görülmektedir. Üst ve panini sandviç kuşak bireyler torunları ile ilişkilerine doyurucu anlamlar yüklemektedir. Yalnız A1 torunlarına ya da torunlarının çocuklarına yönelik duyguları hakkında fikir belirtmemiştir.

“Torunlarımı çocuklarımdan çok severim. Hele G3 oğlum, iki gözünü mü alak torununa bi kötülük mü yapak deseler iki gözümü veririm onu vermem” G1

“Çok güzel yani aramız, iletişimimiz çok güzel. Büyük diye sayıylar beni, ben de gendilerini küçük diye seviyorum. Yani aramız iletişimimiz güzel” B1

“Torun bi başgaymış gızım, aha geliy dolaniy nene nene diye, ciğerime dıkasım geliy” D2

“Aramız çok iyi, beni severler torunlarım. Gelin de öyle diyo, anne diyo senden başka bi elektrik alıyo diyo oğlundan yana. Sana diyo bi başka güliyo diyo. Bilmiyorum yani seviyorum.”B2

Kuşaklararası duygusal dayanışmanın en önemli faktörü kadınlardır. Kadınların birbirleri ile uyumlu ilişkiler yürütmesi dayanışmaya yol açan en önemli durumdur. Kadınların anlaşılamaması ise sadece gelin-kaynana ilişkisi içerisinde görülmektedir. Buna dayalı olarak gelin-kaynana ilişkisinin olduğu ailelerde bu ilişkiler derinlemesine sorgulanmıştır. Erkek çocuk üzerinden devam eden ailelerde (A, B, D, G) üst kuşak kayınvalide ve alt kuşak gelin ilişkilerinin yapısına bakıldığında A ve G ailelerinde alt kuşak gelinlerin üst kuşak kayınvalidelerine yönelik hislerin olumsuz olduğu görülmektedir.

“Ben evlendiğimde herkesin 1 kaynanası olur ya, benim 2 oldu. Babaanne gelinliğimin A kesim olmasına bile karıştı desem yeridir. Kendi gelinine yaptığı şeyleri bana da yapmaya çalıştı. Ama ben kimse kusura bakmasın tepkimi verdim yani susmadım. Şimdi bana karışamıyo hahahah.” G3

B ve D ailelerinde üst kuşak kayınvalidelere yönelik hisler olumludur.

“Babaanneyle de bi sorunumuz yok. İlişkimizde değişmesini istediğim bi şey de yok. Yani oğlumu eşimi çok seviyo, beni de seviyo bence ona bi saygısızlığım olmadı.” B3

“Çok severim bak neneyi, canım o benim.” D3

Torunlarına yönelik olumlu hisler besleyen üst kuşak bireylerin torunlarının çocuklarına da benzer hisler beslediklerini dile getirmişlerdir. Torunlarına ya da torunlarının çocuklarına dair hislerini belirtmeyen tek üst kuşak ebeveyn A1’dir.

“Deli oliym güççük torunlara deli oluym”. F1

“E3 ableyin çocuklarıyla aram çok iyi, hele güççüğü. Büyük zaten ilk göz ağrımız. Güççük de nişliyn⁸ büyükanneanne, yaş günün gutlu olsun. Özledik. Gettim kimi bi iş dutmam otururum çocuklarla oyuncak oynarım.” E1

⁸ Ne yapıyorsun?

“Gafam bozuk oldu zaman güççük gelinden oğlanın fotoğrafını isteym. O da hemen yollar vidyosunu filanını. Aman baş argısı falan galmey gızım, şifa buliym o ballan gaymaklan... Ben o gelinim torununu sevdikçe gelinimi seviym, onun mutlu oluşuna. Acık şurana deym bi yallık⁹ tak, selin¹⁰ akıcı deym. Oğlanı sever bi de, onu kucağında gördüğüm gibi ben de mutlu oliym yani.” B1

“Hepsiyle eyi geçinirim, nene deye deli olur beni gördüğü kimi. Baba sevdiği için çocuk da seviy işte.” D1

Duygusal dayanışmanın olumlu hislerle gerçekleşmediği tek aile A ailesidir. Üst kuşak ve alt kuşak arasında sevgi bağının olmadığı bu ailede, torunlara babaanne ile ilgili hisleri ve bakım sorumluluğunu almaya yönelik durum sorulmuştur.

“Babaannemle sorunu nasıl yaşıyorum, sürekli sağlamış inek gibi hissettiriyο bana. Yanımda duruyo ama başkasını övüyo bana amca çocuklarımı. O zaman ben sıkılıyorum, enerjimi azaltıyo bahsettiği konular. Bana söyleme diyorum, e ne var sana zararları mı var diyo o da. Ben de zararları yok ama duymak istemiyorum diyorum. Çünkü adları geçince dahi sinirleniyorum, tartışmaya başlıyoruz... Geçmişini sorgulamaya başladıkça sana külfet ve zorluk getirir. Geçmişini silersen bakma yükümlülüğü mecbur oluyo, saygı ve bakma zorunluluğu mecbur. Tabi insanın böyle bi noktada sevmesi için geçmişte ihtiyarlığına yatırım yapması lazım. İşte o ihtiyarlığa yatırım yapamadığı sürece sonrada çektireceğin günahı sanki benim günahımmış gibi.” AE3

“Kadın eziyet etmeyi seviyo, evini o yüzden dağıttı. Bize hep beddua ediyo oturduğu yerde... Dedem küşümlenirdi¹¹ çıkmazdı gelinlerin evine. Babaanne gelir kayınbabanız istiyo diye gelir yemek yaptıırdı sürekli. Kayınbaba istiyo deyince gelinler de yapar napacaz.” A3

3.2.2. Duygusal Dayanışma: Üst Kuşak ve Orta Kuşak İlişkisi

Üst kuşak ebeveynlerin ardıl kuşak çocukları hakkındaki hisleri ise genel olarak aynıdır. E ve F ailelerinde orta kuşak kız çocuklarıdır, dolayısıyla üst kuşak

⁹ Salyanın toplanması için kap anlamında kullanılmış.

¹⁰ Salya

¹¹ Utanırdı

ebeveynlere damatları ile ilgili hisleri sorulmuştur. Ve her ikisi de olumlu hislere dayalı duygular beslediğini dile getirmiştir. F ailesinde orta kuşak damat vefat ettiği için kendisi araştırmaya dahil değildir. Ancak E ailesindeki orta kuşak damat kayınvalidesine karşı kayınvalidesi ile benzer hislere sahiptir.

“Allah genlerden razı olsun gızım, ben saten onların sevgisinlen ayekteyim. Torunlarım olsun, güvelerimiz olsun. Hele EE2 amcan, hanımınlan beraber çok eziyetimi çektiler. Dayım deym bana hakkızı helal edin.” E1

“Severim ben kayınvalidemi kızım, büyüğumdür. Nurumun annesidir. Bi günden bi güne bize gelip kalır bak o kadar, hiç laf etmedim. Yani olması gereken bu olduğu için değil, severim de anladın mı?” EE2

Erkek çocuğun orta kuşak olduğu ailelerde ise ilişkiler gelin kaynana çatışmasına bağlı olarak karmaşıklaşmaktadır. A, B, C, D, G ailelerinde orta kuşak kadınlar gelinlerdir. C, D, G ailelerinde üst ve orta kuşak kadınlar arasındaki duygusal ilişkiler olumlu hislere dayalıdır.

“Gelinim çok cana yakın. Zaten eyi derim ben gelinim için başka bi şey konuşmam. Gelinimin ailesi de çok iyidir. Aha şimdi sen geldin ya hemen mutfığa girer bi şey hazırlar. Benim yüzümü ağardır. Misafire hizmet eder. Ben gelinim geldi senelerlen ana kız kimiydik.” C1

“Kayınvalidemle aramız çok iyi, annem gibi demek... emin değilim, sonuçta anne farklı kayınvalide farklı ama annem gibi yaklaşır bana her zaman.” C2

A ailesinde olumsuz hisler bulunmaktadır. A, B ve G ailesindeki kayınvalideler sevgiye dayalı bir sorunun varlığından bahsetmemiştir. Ancak gelinleri kayınvalidelerinin bir takım hareketlerden rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. A ailesinde bu durum sevgi ilişkisinin olmadığı gösterilmeden bakım, ev işleri gibi ihtiyaçların gelin tarafından karşılanmasını beklemekle ilgilidir.

“Biraz zorlayıcı bi ilişkimiz var. Resmi olarak benimki, hani şeyim yok da resmi. Gelini olduğum için benden istediklerini yapmak zorundayım ama sevmek zorunda değilim.” A2

A3, kendi kayınvalidesine yapılan eziyetlerden de duygusal olarak etkilenmekte ve kendisinden ziyade kayınvalidesine yönelik davranışlardan dolayı büyük ebeveynine olumsuz hisler beslemektedir.

“Geçen sene bi olay yaşadık. Şok oldum. Sen mesela bakıma muhtaçsın burda kalıyosun. Kadın sana bakmak zorunda değil. Yemeği yapmış işte kayınvalidem. Kayın pederim de bizden önce yemiş, çok beğenmiş met etmiş falan herkese. Biz de mutfakta 3 kuşak oturuyoruz kaynana kaynana gelin olarak. Babaanne yemekten bi kaşık aldı. Aman işte oğlumun da ağzının tadı mı var her yediğine güzel der dedi. Kadın yapıyo ediyö üstüne de karalanıyo. Ne kadar ağır bi şey. Kaynanam daha ağır yaşıyo her şeyi. Sen onla konuşmalısın.” A3

B ailesinde duygusal dayanışmanın negatif durumu sadece kayınvalidenin tavırları ile ilgilidir.

“Benim kaynanamın 3 oğlu vardı, onlara gidildiği zaman toplardı oğlanları başına örgütlerdi şöyle yapın böyle yapın diye. Benim herif de dinlerdi anasını. Ben onları hiç yapmam gelinlerime. Ben çektiğim için tersine yapardım ben de niye böyle şey yapıyn sert gonaştun, sert gonaşmeycin, yeter ona eziyet ediydin yani. Çocuklarıma ambel¹² kızarım, gelinlere şey yaparım. Haksız bi dedileri goduları olursa bile, oğullarım haklı olsa bile sen haksızsın derim. Gelin haklı derim. Tersini söylerim, onlar nasıl olsa iyi olacaklar. Niye ben beni kötü yapıym? Geline iyi olmalısın ki torunlarla da olasın, oğlun zaten senin her zaman oğlun.” B1

“Yaşıma saygısı pek yok, ben onun geliniyim ve küçüğüm onun gözünde. 50 yaşamış ben onun yaptığı şeyi niye eleştiriym yapmış getirmiş ortaya, tuzu azsa ya da tuzu çoksa örnek veriyorum. O onu yapmış saygı duyiym demiyo yani. Hani direk de bunu böyle yapmışın da demez, ima eder... Ona sorarsan aslında çok halden anlayan bi kayınvalide ona sorarsan. Ama yine de çok o kadar hayatımı zorlaştıracak şeyler yapmadı. Kendi kayınvalidesi biraz eziyetliymiş, o öyle yapmaz. Hiç hissetmedim kocama beni karadığını. Beni şikayet ettiğini falan görmedim. Ama babaannem rahmetli onu yapardı. Gelirdi gelinler şunu bunu yaptı diye kayınbabama anlatırdı. Ama kayınvalidemde onu hissetmedim.” B2

¹² Daha çok

G ailesindeki gelin G2'nin hisleri kayınvalidesinin otorite figürü olması ile, evliliğine ve özel hayatına müdahalesi ile bağlantılıdır.

“Anlaşamadığımız bi konu yok, birbirine garişmadıkça heç de sorun olmaz. Gelinim de bi şey saklamaz, cevap vermez kötü bi cevap vermez garşımda. Öyle cahil biri del gelinim. Amma ki bana bi saygısızlığı olmaz. Anne kız gibiyik bence.” G1

“Kaynanam çok şey, diktatör. Dediği olacak onun. Yoksa yapamazsın. Ben de hep tamam anne tamam anne demişim. Ama şimdi gelinime de tamam diyorum. Gücüm yetmiyo... Kız kardeşimin eşi yüzünden biz bi borca girmiştik. Kaynanam 10 sene onlara bedda etti oturdu. Benim kız kardeşim daha 10 yıl oldu evime giremez. Görürsem saçını başını yolarım diyodu. Gelenime gidenime de karışıyo işte. Kız kardeşimin kızı doğum yaptığında gittim bebek görmeye, onu duydu benle 6 ay konuşmadı... Ha sevmiyo muyum? Severim Allah var kayınvalidemi. Ama işte çok karışıyo her şeyime.” G2

3.2.3. Duygusal Dayanışma: Orta Kuşak ve Alt Kuşak İlişkisi

Orta kuşak ebeveynlerin çocukları ve onların eşleri ile ilgili duygularına bakıldığında genel olarak olumlu olduğu görülmektedir. Öz çocuklara yönelik hislerin olumsuz olduğu bir aile bulunmamaktadır.

“Hayatta yaptığım en güzel şey kızımlan beraber olmak.” F2

Kız çocuk üzerinden devam eden orta ve alt kuşak ilişkilerinde eşlere yönelik olumsuz bir yargı ya da duygu bulunmamaktadır.

“Valla damadımız oğlumuz gibi çok şükür, zaten eskidiler artık e benim ilk damadım, bak damadım diyemiyorum o benim oğlum yani.” E2

“İlişkimiz iyi bizim kayınvalideyle de kayınpederle de, yani diğer damatlarına göre farklı olduğumu hissettiriyorlar bana. Ben de açıkçası kendi annem babam gibi görürüm onları. Öyle de davranırım onlara zaten.” EE3

Gelin kaynana ilişkisinin olduğu ailelerde (A, B, D, G) bu durum diğer aile çeşitlerine göre farklılaşmaktadır. A ve B ailelerinde orta kuşak anneler ve alt kuşak gelinler arasında sevgiye dayalı bir duygusal dayanışma görülmektedir.

“Kayınvalidem tatlı dilli, güler yüzlü, çok vicdanlı, merhametli. Çocuklarına torunlarına deli divane olan bir anneanne babaanne. Çok iyi bi eş, çok iyi bi anne.”
B3

“Anlaşamadığımız herhangi bi konu yok çok şükür, gidince görürsün zaten dik bi kız değil. Onun için anlaşıyoruz yani. Allah’a şükür kalbime göre verdi. Saygılı sevgili bi kız yani. Sözümü dinlesin gibi bi tavrım yok ona karşı. Zaten ne söylesem de dinliyo. Diyorum ya annesinden çok bebek konusunda benim dediklerimi daha çok önemsiyo.” B2

D ve G ailelerinde orta kuşak ve alt kuşak kadınlar arasında sorunlar görülmektedir. D ailesindeki orta kuşak kadın yaşadığı sorunu şu şekilde aktarmaktadır,

“Gelinimden hiç güler yüz göremedim ablam, ben hep gızım olur sandıyım. Mesela ben gayınvalideme hep öyle davrandım ama ben gelinimden göremedim. Ona çok üzıldüm ben. Aklımdaki ilişki bizimki gibiydi. Ben nasıl gördüysem onu gat gat gelinime yapmaya çalıştım Ben seni gızım olarak aldım dedim, ben senin gızın olamam dedi bana. İnat çok inat canım, mesela bi şey yap dersen onu yapmey. Benim sözüm dey yanı hep. Zaten dedi ben inatçıyım dedi. Ben inadım dedi senin de gızın olamam ben buyum dedi. Benim görüşlerime saygı duymaz. Ben elimden geldiğince iyi geçinmeye çalışıym. Susuym, geçmişti attım sadece oğlumu ve torunumu görmek için polyannacılık oynem. Napiym? Söyledim baş edemedim canım. Ben inatçıyım dedi. Ben de seslenmedim napiym? Bunu biz hak etmedik deym, ben bunu hak etmedim deym yani gendime.” D2

D2 gelini ile geçmişte büyük bir gerginlik yaşamıştır. Şu anda da ilişkileri etkilenmektedir. Buna karşılık olarak D3 herhangi bir sorunun varlığından bahsetmemiştir.

“Sadece şunu diyebilirim annemle ilgili ya, yani biz bi ara küsülüydük konuşmadık. Keşke beni anlasalardı. Severim ama annemi. Yemek tarifi falan alırım, eli lezzetlidir.” D3

G ailesinde de orta kuşak ve alt kuşak kadınlar arasında bir gerginlik bulunmaktadır.

“Kayınvalideme yaptığım gelinliği kendi gelinimden hiç görmedim. Ben gelinimden sadece saygı bekliyorum. Saygısı da hiç yok bana karşı. Biraz çok rahat. Ailesine de öyle... Ama şimdi gelinime de tamam diyorum. Gücüm yetmiyo. Çok konuşuyo, ben bi laf söyleyim 10 tane karşımda laf söylüyo. O da insanın zoruna gidiyo. O zaman susuyorum ancak öyle baş ediyim.” G2

Görüldüğü üzere orta kuşak kadınların gelinleri ile yaşadıkları sorunlar kaynanalık kurumunun güç kaybetmesi ile ilgilidir. Değişen hayat koşulları kaynanaların gelinler üzerinde oluşturduğu otoriteyi etkilemektedir. Zayıflayan otorite de sandviç kuşak kadınların kayınvalidelik rollerinde de ezilmişlik durumlarını gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi kuşaklararası duygusal dayanışma yüksek şekillerde seyretmektedir. Aile içinde kadınların uyumlu ilişkiler yürütmesi duygusal dayanışma bağlamında önemli bir unsurdur. Dolayısıyla duygusal dayanışma özelinde bir kadın emeğinden bahsetmek mümkündür.

3.3. Uzlaşmaya Dayalı Dayanışma

Uzlaşmaya dayalı dayanışma hayat görüşleri noktasında aile içindeki bireylerin birbirleri ile uyumu ile ilgilidir. Uzlaşım sal dayanışmanın olumlu seyri kuşaklararası dayanışmanın diğer türlerini de etkileyebildiğinden önemli bir boyuttur. Kuşak farklılıklarına dayalı görüş ayrılıkları bu başlık altında incelenmiştir. Araştırmada kuşaklar arasında farklı görüşler bulgulanmış olsa da uzlaşmaya dayalı dayanışma olumlu seyretmektedir. Görüş ayrılıkları ciddi bir sorun yaratmamaktadır. Bu dayanışma türünün analizinde üst kuşak, orta kuşak ve alt kuşak bireylerin birbirleri ile uyum içinde oldukları görülmektedir.

3.3.1. Uzlaşmaya Dayalı Dayanışma: Kayınvalideler ve Gelinleri

Alt kuşak ve orta kuşak bireyler arasında yaşayış tarzına bağlı olarak uyuşmazlıklar gözlemlenmiştir. Gelin-kayınvalide ilişkilerinin olduğu ailelerde orta kuşak ve alt kuşak arasında sıkıntılar bulunmaktadır. Bu durum orta kuşak bireyler için sıkıntı yaratmaktadır. Orta kuşak kadınlar panini sandviç olmanın sorunuyla yüzleşirken bir de üzerine gelin kaynana gerginliği eklenmektedir. Ama bu durum alt

kuşak gelinler için de bir sorun unsuru olmaktadır ve duygusal dayanışmayı etkilemektedir.

“Ben isteyim ki gelinim gelsin bana saygılı olsun işte bi anneler gününde bi tülbent alsın anne diye getirsin. 10 milyonluk ha çok bişey deel. Yapmey yapmey ablam.” D2

“Ben bu şekilde bi aile olduklarını bilseydim evlenmezdim. Her şeye karışmaya çalışıyo kayınvalidem. Yani her aldığıma ettiğime karışıyo. Geçen gün bi bardak aldım mesela. Surat yapıyo, niye aldın ihtiyacın mı vardın diye soruyo falan. Ya ne yapıyosun, parasını sen mi veriyosun? 3 bardağın parasıyla ev alınmaz ki hani onu kafana takıyosan. Ben de susmuyorum hiç. Zaten ondan şikayet ediyolar. Hemen karşılık veririm laf ettiğinde hiç susmam. Hangi devirde yaşıyoruz ya öyle her şeye karışmak neden yani?” G3

3.3.2. Uzlaşmaya Dayalı Dayanışma: Babalar ve Oğulları

Erkekler arasındaki çatışmaların genel olarak erkek soyu üzerinden devam eden ailelerde olduğu görülmüştür ve genellikle sebep işyerinde yaşanan kuşak farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu durum sadece A ve B ailelerinde görülmektedir. Tüm erkek soyu üzerinden devam eden aile ilişkilerinde, iktidar genel olarak yaşça büyük erkektedir ve büyüğe saygı dolayısıyla sürmektedir. Dolayısıyla erkekler arasında yaşanan uzlaşımsal farklılıklar dayanışmayı etkilememektedir.

“Bazı zamanlar Amcamla işyerinden dolayı sürekli çakışıyoduk. Babam onları dinliyordu, büyüğümüze söz söyleyemiyoduk. Baktım olmuyo, ben de yurt dışına yerleşmeye karar verdim kendi özerkliğim için. İş yerindeki sorumluluk aile içinde herhangi bir söz sahibi yapmıyo seni. Amcamla yaşadıkları sorunu seneler önceden tahmin edebiliyodum. Yıllarca nasıl düzenleriz, nasıl kazık yemeyiz diye babama çözüm yolları söyledim. Hep beni susturdu ayıp olur onlara diye. En sonunda golü yedi, hastalandı. Şu an yurt dışına gitmeme karışmıyo o yüzden. Ben haklıydım, beni dinlemedi diye. Onun mahçubiyeti altında kaldığı için sesini çıkaramıyo. Ben sana yıllarca söyledim sen beni dinlemedin, şimdi de bazı şeylere karışma diyorum kendine.” AE3

AE3'ün babası yaşadıkları sorunlara yönelik şunu söylemiştir:

“Hoşnut olmadığım bi şey yok. Ufak tefek olan şeyler, mesela ben bi şey söylüyorum genler bizi şöyle görmeye çalışıyorlar yav sen artık eski kafasın gibi akıllarından geçirdikleri oluyo. Onu da söylemiyorlar. Lan oğlum diyorum şu işiniz biraz tekeri dönse ben gitmem bile diyorum. Göynüm istediğinde gider gelirim. Aramızda sorun oluyosa hep işyerinden kaynaklı oluyo.” AE2

B ailesinden erkeklerin kuşak farklılıklarına yönelik yorumları yazının devamında verilmiştir.

“Şimdiki jenerasyonun akli bizden daha yukarda. Bunlara verilecek hiçbir şey yok. Bunlara büyük olarktan bizim verebileceğimiz tek şey tecrübedir. Hayat tecrübeleridir. Akıl vermeycin yani.” BE2

“Sorun yaşıyoruz tabi kuşak çatışması oluyor. Fikir anlaşmazlıkları işte. Annemle de oluyo babamla da oluyo. Fikirlerimiz uyuşmuyo ama uyuşmak zorunda olmadığını kabul etmedikleri için, asıl sorun ordan kaynaklanıyo.” BE3

Aralarında işyeri bağlamında sorun olan erkeklerin yaşadıkları ilişkilerini etkilememektedir. C ailesinde alt kuşak bireyin Gaziantep kültürü bağlamında uyumsuz davranışları ve inançları diğer bireyler tarafından hoş karşılanmamaktadır.

“Görüşlerime saygı duymazlar, gerçekten duymazlar. Bak bu bayramda bana göre çok yanlış oraya gitmek zorunda kalıyorum ben. Kurban bayramı aşırı karşıyım ben hayatım boyunca kurban kesmeye çok karşıyım. Hep karşıyım yani, saygı duyuluyo mu? %80 oranında bence duyulmuyo. %20’de artık eşimle kavgalarımız şiddetlendiği zaman duyuluyo. Vegan değilim, et yerim. O kesim bana göre ters ya bana doğru gelmiyo. Ben hayvan kesme çok yanlış bi şey. Kültürel olarak çeliştiğimiz zaman çok saygı duyulmuyo bana.” CE3

Sonuç olarak uzlaşmaya dayalı kuşaklararası dayanışma biçiminin olumlu seyrettiği görülmektedir. Cinsiyete dayalı ayrım bu başlık altında da karşımıza çıkmaktadır. Uzlaşımsal olarak uyumsuz ilişkiler kadınlarda aile içindeki sorumluluklarla ilgilidir. Erkeklerde ise işyeri ile ilgili olaylarda karşımıza çıkmaktadır.

3.4. İşlevsel Dayanışma

İşlevsel dayanışma, diğer dayanışma türleri arasında en çok gözlenebilen dayanışma biçimidir. Kuşaklar arasında birbirlerine sağladıkları maddi destek ve bakım desteği ile alakalıdır. Bu bağlamda maddi destek, ev içi işlerin halledilmesi, hediyeleşme ve bakım sorumlulukları bu başlık altında değerlendirilmiştir.

3.4.1. İşlevsel Dayanışma: Maddi Destek

Bu araştırmanın orta sınıf analizi olduğu dikkate alındığında maddi yardımların gerçekleşmemesi araştırma kapsamı ile ilgilidir. Maddi destek bağlamında üst kuşağa sorulan soruların yanıtları benzer şekildedir. B, C, D, F ve G ailelerinden üst kuşak bireyler çocuklarının ya da torunlarının ihtiyaç duymadıklarından dolayı maddi destekte bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Maddi destek bu ailelerde üst kuşaktan alt kuşaklara ya da alt kuşaklardan üst kuşaklara hediyeleşme, ev veya iş kurma üzerinden ilerlemektedir.

“Maddi yardıma ihtiyaçları yok çocuklarımın, arada harçlık veririm bayramlarda. Yani daha küçük torunların benzinini doldururum hemen o şekil. Büyüklere şey şaka olarak şaka üzerine dükkana gittiğim kimi harçlık veririm. Onu da saklallar bereket parası gibi, cüzdanlarına telefonlarının içine saklallar” B1

A1, E1 için bu durum değişmektedir. A1 ve E1 çocukları ile aynı hanelerde yaşadıklarından dolayı maaşlarının bir kısmını çocuklarına vermektedirler.

“Benim paramı 2 oğlan aliy, bana da biraz para veriyler. Ben de kızlara falan veriyim, hayrediyim. Her ay.” A1

“Bura geldim ben çarşıya gidemeyim, nedicim pareyi? Dedim oğlum ben sizle yaşarsam aylığımı siz almalısınız. Ey burda yiym burda içiyim, onlar haşleyler. Doktora gidiyken verirler, 400-500. Oğlan almaya bile gelin alır maaşı, ondan sonra getirir bana para verir acı. Genler de zaten faturaları benim maaşımdan ödeyler. Nedicik? Ev kira.” E1

Yaşlı ebeveynlerin çocukları tarafından kendilerine sağlanan maddi yardımlara ilişkin bulgular yine benzerdir. Orta kuşak bireyler üst kuşaklarına

ekstralar dışında maddi yardımda bulunmamaktadır. Sadece faturaların ödenmesinde destek olunmaktadır ancak bu durum maddi yardım bağlamında değil, günlük yaşam aktivitelerine destek bağlamındadır. O kısımda değerlendirilecektir.

Katılımcılar, çocuklarından ya da torunlarından ihtiyaç duymadıklarından dolayı maddi destek almadıklarını belirtmişlerdir. F1 için bu durum farklıdır. Fiziksel olarak bakım konusunda kendisine destek olamayan ve uzakta yaşayan oğlu, kendisinin yanındaki yardımcının aylığını vermektedir.

“Ayda 1 kere oğlum destek oluyo bana. Oğlum burda değil ama yanımdaki kadının parasını o gönderir.” F1

Üst kuşak bireyler genel olarak çocuklarından para yardımı kabul etmemektedir, orta kuşak bireyler için de kendi çocuklarından maddi yardım kabul etmeleri benzer şekildedir. İhtiyaçları olmadığından dolayı çocuklarından maddi destek almadıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu durum orta kuşak bireylerden alt kuşaklarına doğru maddi desteklerde farklılaşmaktadır. Kız çocuk üzerinden devam eden 4 kuşak yaşayan ailelerde orta kuşaktan alt kuşaklara destek bulunmamaktadır. C ailesinde bu durum borç verme yoluyla daha önceki dönemlerde gerçekleşmiştir.

“Ben kayınpederimden kayıinvalidemden çok nadir para aldım, büyük bi masrafa girilecek olur bi ev alacak olurum onlardan alıyorum ama geri de ödüyorum. Bankadan almaktansa yakınlarıma soruyorum. Yardımcı da olurlar yani.” CE3

Gaziantep’te yaşayan çoğu erkek çocuğu babasının maddi sermaye desteğini alarak iş kurmaktadır. Bu durum erkek çocuk üzerinden devam eden tüm ailelerde görülmektedir. 3. Kuşak tüm erkek çocuklar işyeri konusunda babalarından destek almışlardır ve almaya devam etmektedirler.

“Antepte maddi yardım iş kurmak üzerine oluyo çocuklara, ben kurulu işimi devrettim çocuklara.” AE2

“Oğlum zorda kaldığı zaman istemey de, iş yerlerimizi ayırttım. İş kurmasının desteğini veren benim. Bizim işin bi kısmını ona devrettik. Orda kendisi ne kazanırsa artık.” BE2

“İşyerimiz, ben bi şube daha açtım. Oğlan evlenmezden evvel. O zaman da orayı oğlana devrettiyim. Tapusu falan benim üstüme ama işte oğlan gazaniy, ordan ekmek yiy. Ben oranın gelirine garişmeym.” DE2

“Bizim dükkanda iddia makinası var. Eşimin sermaye koymasıyla iş kurdu ama o da. Kira derdi yok oğlumuzun, elektrik su falan ödemiyo. O başlı başına bi destektir zaten. Destek çıkıyoruz.” G2

Hediyeleşme maddi destek bağlamında önemli ölçütlerden biridir. Üst kuşak bireylerden A1, D1 ve E1 herhangi biri ile günümüzde hediyeleşmemektedir. A, geçmişte de herhangi bir çocuğuna, gelinine ya da torununa hediye almamıştır. Ancak D ve E bunu maddi olarak yetersiz oldukları için gerçekleştiremediğini dile getirmişlerdir.

“Söylemesi ayıp evel aylığım elime geçerdi, yapardım hediye damadıma gızıma, küçük damatlara torunlara. Şimdi genler de istemey. Anneanne sen bizim için şey etme deyler. Ulaştığım zaman isteym yapmeyi göynüm istey istemey deel.” E1

“Bi maaş almaya gidersek genlerlen 5-10 gurus veririm çocuklarına harçlık kimi. Yosa da heç, oğlum baa alır gelir. Yanı öyle yardımlaşmam yok, anca yetiy saten, yetişiy mi kine?” D1

A, E ve D ailelerindeki üst kuşak bireylerin haricinde diğer üst kuşak katılımcılar çocuklarına ve torunlarına hediye aldıklarını dile getirmişlerdir. Bunun sebebini karşı tarafı mutlu etmek olarak değerlendirirlerken G1, karşı tarafı mutlu ederek kendisinin onların gözünde yüceldiğini dile getirmiştir.

“Hediyeleşmeyi severim. Doğum günlerinde alırım başka zaman yok. Anneler günü doğum günü. Sevinirim, çok mutlu ederler beni. Karşı da mutlu oluyo.” F1

“Ben de genlere hediyem yani sürekli çocuklarıma, torunlarıma. Zaten çocukları çok severim, hediyesiz gitmem çocukların yanına. Hepisine yani maddi manevi çok şey yaparım, destek olurum. Evlenirken, yuvalarında, karılarına, hanımlarına her yönde bi destek olurum yani arkalarındayım.” B1

“Yaparım her şeyi yaparım. Ey parayı neyneyim artı, ben öldükten sonra paramı bölüşeceklerine. Eli golu doluydu da derler, bize bi gurusı sıçratmazdı derler. 2 dairem var 1 de arabam var artı ben öldüüm kimi nediylerse etsinler.” G1

Orta kuşaktaki bireylerin hediyeleşme pratiklerine bakıldığında genel olarak üst kuşak ve alt kuşakları ile hediyeleştikleri görülmektedir. Bu hediyeleşmeler bazen harçlık şeklinde bazen birebir hediye alınarak gerçekleşmektedir. Cinsiyet dolayımındaki hediyeleşme pratiklerine bakıldığında, hediyelerin genel olarak kadınlar tarafından düzenlendiği görülmektedir.

“Hediyeleşmemiz olur, yılbaşında mutlaka alırım ben. Doğum günlerinde zaten her zaman alırız. Gelinime alırım, gelinim bana alır. Kayınvalideme de biz anneler gününde alıyoruz. O da 2 seferdir doğum günümde para veriyö. Çok gayınvalidem hediye yapmaz vermez bana. Ama torunlarına yapar.” G2

“Hediyeleşmemiz çok çok, doğum günlerinde falan alırız tabi o ayrı bi şey. Aylığıı aldığımda mutlaka harçlık veririm çocuklara. Daha çok seviliyorum. Hediye alıyolar, elleriyle yapılyolar, küçük torunum durmadan bana yazılar yazar, hediyelerini alırlar. Kızım da alır.” F2

“Yani özel günlerde hemen hemen alınır hediye. Özel zamanlarda atıyorum birimiz şehir dışına gittiyse ufak tefek bi şey de olsa alınıyo. Onlardan da bize aynı şekilde. Babaanneyle öyle olmuyo, anneler gününde ona almıştık sadece. Hediye alınacaksa ilk eşime sorarım o an bildiği bi şey varsa şunu al der, yoksa da bana bırakır. Zaten hediyeler artık klişeleşiyö. Sorumluluğu bana ait gibi artık. Bunun hediyesini almamız lazım diye düşünen benim ama.” B3

“Bayanlar hediye konusunu daha iyi üstlendikleri için, ben çok bilmiyorum. Direk işte bana babaanene şunu aldım işte şuna şunu aldım diyor. İyi etmişin diyöz. Birebir ihtiyaçlarını göremiyoruz, bayanlar daha hakim olduğu için onların görevi gibi.” AE3

Hediyeleşmenin erkekler tarafından düzenlenmediği tek katılımcılar C ailesindeki alt kuşak bireylerdir. C2 ve CE2 hediyelerini bireysel olarak almaktadır. Hediyein organizasyonu C2’nin üzerinde bir yük değildir.

“Özel günlerde, özellikle doğum günleri çok önemli bizim aile için çok önemli. Mutlaka hediye alırız. Babam çok önem vermez ama eşim öyle değil, eşim çok önem verir yani 1 ay önceden araştırmaya başlar şeyapmaya başlar. Çok ince ruhlu bi adamdır gerçekten. Çok incedir hiç atlamaz yani.” C3

“Şimdi normal şartlarda ben hediye grubuna çok dikkat ederim. Neden dikkat ederim? Ben özel günlere çok hassasım ya, bu eşim olduğu zaman yakınım olduğu zaman önemlidir yani kaçmam ben hediyeden. Antep’te hediyenin kadınlara kalması nasıl bi sığlık ya, nasıl bi düşünce. Bizde öyle bi şey yok. O kafada bi adam değilim” CE3

Orta kuşaktan alt kuşağa hediyeleşmenin gerçekleşmediği tek aile D ailesidir. D2 ve D3 arasında gelin kaynana ilişkisine bağlı olarak gerginliğin bulunması D2’nin gelinine hediye almaması ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla hediyeleşmenin orta kuşak tarafından başlatılmaması üzerine alt kuşaktan da üst kuşaklarına hediye alınmamaktadır.

“Nişanlıyken çok yaptım ablam, aha o nişan bohçasını bacılarım dediydi 3 geline yapacaan bohçayı bi denesine ediksin dedilerdi. Nişanlıyken yaptım işte ama onlar oğluma içe sine bi şey yapmadılar. Benim yaptımın gıymatı bilinmedi. O zaman ben de yapmaktan vazgeçtim. Şimdi de almeym geline nediym? Gıymetini bilmey ki.” D2

Genel olarak katılımcıların durumuna bakıldığında, işlevsel dayanışma alt boyutlarından maddi destek aynı para yardımı bağlamında gerçekleşmemektedir.

3.4.2. İşlevsel Dayanışma: Pratik Destek

İşlevsel dayanışmanın alt boyutlarından birisi günlük yaşam aktivitelerinde destektir. Günlük yaşam aktiviteleri, yemek, temizlik, fatura ödeme, ulaşım gibi etkinlikleri içermektedir. Kadın katılımcıların hepsinin ev içindeki işleri üstlendikleri görülmektedir. Yaşlı ebeveynler yardım alsalar da alınan yardım aile içindeki diğer kadınlardan ya da dışarıdaki kadınlardan destekle sağladıkları görülmektedir. Erkekler arasında ev işlerine yardımcı olan kişiler olsa da, bu durum sadece kadınların yönlendirmesiyle gerçekleşmektedir.

Orta kuşak bireylerin hepsi fatura ödemeleri ve ulaşım gibi konularda üst kuşaklarına destek oldukları görülmektedir. Üst kuşak katılımcıların bir çoğu dışarı işlerini (fatura ödemesi, ulaşım vb.) çocukları aracılığıyla karşılamaktadır. Torunlarından pratik destek alan üst kuşak bulunmamaktadır. Esasen maddi destek kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer konu ise faturaların ve dış işlere yönelik diğer ödemelerde sağlanan destektir. A1 ve E1 çocukları ile aynı hanede yaşadıklarından dolayı fatura giderlerinin onlar tarafından karşılandığını dile getirmişlerdir. B1 ve G1 fatura ve tamirat işlerine yönelik ödemelerde çocuklarından destek almaktadır. Ancak bu durumun maddi desteğe ihtiyaçla ilgili değildir. Pratik, gündelik yaşam aktivitelerine yardım kapsamında değerlendirilmesi daha uygundur.

“Arabamın bakımına falana, faturalarıma yardımcı olurlar. Faturama, her şeyime yani telefonuma falan yardımcı olurlar. Hiç bana yani şey yapmazlar onu, duyurmazlar. Arabanın bakımı geldiği zaman hiç duymam yani onlar götürürler. Fiyatını bile söylemezler. Aynı fabrikadan ekmek yiyoruz kızım, maddi destek konusu birazcık muğlak oluyo bizde”. B1

“Kaza yaptığımda filanda torunumlan oğlum öder borçlarımı. Ama ben geri parasını veririm giya mibilirim kine.” G1

C1, D1, F1 ise fatura ödemelerinde yine çocuklarından destek almaktadır. Ancak maaşlarının yönetimi çocuklarında olduğundan dolayı kendi maaşlarından belirli miktarların kendilerine verildiğini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla bu aileler için de maddi yardımlar gündelik hayatı kolaylaştırmaktır.

“Ehtiyacım olursa isterim. Şimdi aylığım oğlumda. Anne der 3 milyar para verir. Bunu haşla der. Paran bende der. Başgasından da para filan almam.” C1

Orta bireylerin pratik desteklerinden birisi de yemek yapma, temizlik ve ev işleri konusunun halledilmesidir. A, F, D ailelerinde üst kuşağa yemek ve temizlik desteği verilmektedir. Diğer ailelerde bu durum gözlemlenmemiştir.

“Ben hiç bi iş yapmam, genler yaparlar. Benim işlerimi çocuklar yapar.İşde çamaşırımızı yıkey, sırtımıza giydiriy, yimemizi yapıy gelin.” A1

“Gelinim gelir temizlimi yapar işimi gücümü yememi yapar. Ellerine sağlık derim gelinime, Allah da senin gelinlerinden görmeyi nasip etsin gızım derim. Geldii kimi heç durmaz.” D1

“Annemin temizliğine yardımcı olmam. Günlük temizlikte yardımcısı var. Sadece yemek getiriyoruz, eksiği falan varsa alır geliriz. Yemeğini biz getiririz annemin kız kardeşimle ben. Allah razı olsun der. Ben annemin yanına gelip duasını aldığı zaman evime daha huzurlu geliyorum. O çok önemli benim için” F2

Orta kuşak bireylerin alt kuşak çocukları ile pratik destekler bağlamında benzer ilişkileri bulunmaktadır. Genel olarak alt kuşak kadınlar ev işlerini kendileri halletmektedir. A ve F ailelerindeki orta kuşak kadınlar alt kuşaklarına günlük ev işleri konusunda destek vermektedir. A ailesindeki bu durum yapısal dayanışmanın varlığı ve görünmez geniş aile yapısının varlığı ile ilgilidir.

“Daha önce hiç evimizde yemek yapmıyoduk, 4-5 senedir artık evde de yiyoruz. Daha önce işten geliyodum, yemeğim hazır oluyodu. Hep onlarda yiyoduk.” A3

F ailesinde ise kadının kariyerinde yükselmesinin ebeveyni tarafından desteklenmesi ile bağlantılı olarak günlük yaşam aktivitelerine orta kuşaktan alt kuşağa doğru bir destek görülmektedir. Yine yapısal fırsatların işlevsel dayanışmaya etkisi olduğu görülmektedir.

“Ben malzemelerimi alıyorum, sen bende otur yemek yap bende ye diyorum. Çocuklar da böyle rahat ediyö. Çünkü artık büyüdüler, ödevlerdi, bilgisayardı, çantalarıydı dökülüp saçılmasınlar diye böyle yapmaya karar verdik. Müdür yardımcısı olduktan sonra iş yüküm oldu, annem olmasaydı güvenip kabul edemezdim asla. Eğer bu şekilde teslim edip içim rahat etmeseydi yapamazdım. Annem olmasaydı çocuklarıma oturur bakardım belki o anlamda yani.” F3

Yapılan görüşmelerde işlevsel dayanışma türlerinden gündelik aktivitelere destek genellikle üst kuşak ve orta kuşak arasında gerçekleştiği görülmüştür. Üst kuşak ve alt kuşak arasında gündelik aktiviteler konusunda bir destek bulunmamaktadır. Cinsiyete dayalı işbölümünün geniş ailelerde de tıpkı çekirdek ailelerdeki gibi olduğu görülmüştür. Erkek çocukların genellikle ev dışındaki işleri

yürüttüğü, kız çocuklarının ya da gelinlerin de genel olarak ev içi işlerde sorumluluk aldıkları görülmektedir.

3.4.3. İşlevsel Dayanışma: Bakım Desteği

Örnekleme kapsamında 18 yaşından büyük bireyler arasında fiziksel olarak bakıma muhtaçlık durumu bulunmamaktadır. Dolayısıyla orta kuşağın üst kuşak ebeveynlerine bakıma muhtaçlık durumunda ne gibi yollar izleyecekleri sorulmuştur. A, B, D, E, G ailelerinde bakım desteğinin aile bireyleri tarafından verilmesi gerektiği savunulmuştur. Aile içinde bakılması gerektiğini düşünen orta kuşak katılımcılara göre bakım kadın sorumluluğudur. C ve F ailelerinde ise maddi yeterlilikler dolayısıyla bakımın koordinesi sağlama yükümlülüğünün orta kuşak bireyler tarafından üstlenileceği görülmektedir. Bu ailelerde bakımın koordinesinin erkekler tarafından sağlanacağı düşünülmektedir. Bakım desteği konusunda eşler arasında görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Kurum tercih edilmemektedir.

“Durumu kötüleşirse bakarız sırasıyla bakarız. Bu şekilde devam eder tabi, biz annemizi kalkıp da heralde şeye goyamazık Darülaceze’ye goyamazık. Sırasından billesirik bi kişi de yardıma gelir baharık. Allah kötüsünü vermesin. 2 oğlan 3 kız burdayık. En kötü ihtimallan 1’er hafta 1’er hafta baharık. Gız gardeşlerimden birine annem bizdeyken, gel onlan beraber sen de bizde gal beraber eşimle baksın derik. Bundan bi sorununuz inşallah olmaz. Gücünün yettiği ana kadar zaten eşim yapar. Ama gücünün yetmediği zamanda yardımlaşılır.” AE2

“Annem bakıma muhtaç olursa, bu konuda ben çok açığım. Ben kız çocuklarını çok severim. Kız çocukların vefakarlığı kadar, güzelliği kadar yani nası söyliyim erkek çocuğu gibi değil. Erkek çocuğun en kıymetlisi ne yapar, parasını verir birini dutar. Başka da bi şey yapamaz. Kız çocuğu öyle değil. Kız çocuğu evin ekme. Ev ekme kimi aynı. Anaya da bakar babaya da bakar kızım. Bi dene kız iki dene oğlan eder benim olaylara bakış açım beyle yani. Yani anama bi şey olmuş olsa kız kardeşim bakar bizden önce bence. Ben varım zaten, ondan sonra eşim de aynı şekilde.” BE2

“Bakıma muhtaç olması durumunda, buraya getirme imkanım yok denecek kadar az. Çünkü kayınvalidem uzun süre bi yerde oturamaz. Büyük bi ihtimalle bi

yardımcı tutarız yanlarına. Çünkü görümcelerim çolukla çocukla torunlarına bakıyorlar ben öylesine. Yani gidip de orda günlerce ilgilenecek kimse yoktur. Bi bakıcı bayan tutarlar. Öyle olur diye düşünüyorum, ha nasıl karar verirler bilemem onu. Bana kalırsa en mantıklısı bu. Herkes rahat eder.” C2

“Baharım yani. Tek yardımlaşmalarını da isterim yani. Ama bana galırsa da baharım. Yatalak da olursa bakmamız gerekirse mecbur bakacaz. Bence erkek çocuğu olduğu için bize daha çok gelir. Ben de isterim yani istememezlik yapmam. Ev birleştirme olur. Onu şey yapmam ben isterim yani. Kadın napacak sokakta mı galacak? Gücüm yeterse yani yapmaya çalışırım bak.” D2

“Annem kötüleşirse, artık bize düşmez teyzem. Yani öyle düşünüyorum. Ben eskiden çok baktım bak annem her seferinde söyler. Acık benim annem yeen hastalık atlattı. Bugünüme kadar ben onu kimseye bırakmadım hep ben destekledim. Yani çocuklarım evde küçüktü, onun işte ameliyatıydı şeyiydi hep ben gittim... Eşim rahatsızlanınca annem sen burda dığıldayıp¹³ duruyn dedi, acı gidiyim biraz da onlarda kaliym yeter artık benden çektiğin dedi. İçim rahat etmese de göndermek zorunda kaldım. Şimdi de gelin bakmicam derse getiririm evime” E2

“Durum kötüleşirse, profesyonel bakım isteriz heralde. Allah düşürmesin. Ama işte maddi kaynağımız var. Babamda öyle olmuştu benim. Altı bağlandı son zamanlarında. O zamanda yanına 2 tane kadın aldık. Anneme de öyle yaparız diye düşünüyorum Allah gerek etmesin de gene.” F2

“Kayınvalidem bakıma muhtaç olursa, güzel soru. Ona şimdi ben biraz sevgim kalmadıysa da yani bu ettiklerinden karşı. Ama saygım var. Her zaman benim büyüğüm. Yani yetişebilirsem bakabilirsem bakarım. Yok yetişemiyosam aylığı var aç değil, birini tutarsın baktırırsın. Zaten 2 kızı Almanya’da bi kızı burda ama o da bakamaz hasta. Muhtemelen bakımı bana kalır. Kötü olursa 1 ay ben yanıma alırım, 1 ay kızı gelir bakar öyle idare ederiz yani. Sonuçta o da eşimin annesi ben kendi annemle 15 sene oturduysam kayınvalidemle daha fazla oturdum.” G2

Özellikle orta kuşağa ebeveynlerine yönelik bakım tercihlerinin sorulmasının panini sandviç kuşak bakım sağlayıcılığı durumunun varlığına dair yanıtlar bulmaktır. Yaşlıya bakım tercihleri genel olarak paylaşılmasına yöneliktir.

¹³ uğraşıp didinmek

Dolayısıyla geleceğe ilişkin öngörü olarak örneklem grubunun üst kuşak bakımını doğrudan üstlenmeyeceklerinden dolayı panini sandviç kuşak olmayacakları görülmüştür. Bireylerin aile içinde birden fazla kişiye bakım verme zorunluluğunun bulunduğu durumlarda kullanılan panini sandviç kuşak olma durumu bulunmamaktadır. Üst kuşak bireylerde günlük yaşam aktiviteleri bağlamında bakıma muhtaçlık durumu söz konusu değildir. Bireylerin aile içinde yaşlısı bakıma muhtaç olursa ve birden fazla kişiye bakım vermeleri gerektiğinde ya da kendilerinin sağlıkları bozulduğunda yaşlı bakımının başkaları tarafından yüklenilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Orta kuşak bireyler tarafından alt kuşaklarına çocuk bakımı konusunda destek verilmesine ilişkin bulgulara bakıldığında ise kadınların çalışması ile ilintili olduğu görülmektedir. Örneklem grubundaki alt kuşak gelinler çalışmamaktadır. Dolayısıyla torun bakımının verilmesi bağlamında gelin ve kız çocuk arasında bir ayırmadan söz edilememektedir. Günümüzde A1 çalışmamaktadır. Geçmişte çocukları küçükken çalışmış, çocuklarının bakımını kayınvalidesi sağlamıştır.

“Torunlarıma ben baktım. Niye baktım, çocuklar hani onlar torunlarım. Hem sevdiğim için bakıyorum hem de annesi çalıştı başkasına güvenmediğimiz için ben bakarım dedim baktım yani” A2

Büyükanınelerin torun bakımını deneyimlerini ele alırken onları bakım işine yönlendiren etkenlerin sadece sevgi ilişkisi olduğu görülmüştür. Dışarıdan gelecek desteğin herhangi bir şekilde kendi bakımlarının yanına bile yaklaşamayacakları görülmüştür. Kız çocuklarından dolayı olan torunlara bakma nedenleri aşağıda sıralanmıştır:

“Torunlarıma şu an ben bakıyorum, böyle küçük çocuklara ya canın ciğerin oldukları için bakarsın ya da maddiyattan bakarsın. Başka türlü çocuğa asla bakılmaz. Ben de onlar için. Bakıcı tutma girişimi oldu kızımın ama ben kabul etmedim. Yabancı olduğundan değil de, ben müsaittim. Bakabilecek durumdaydım, kimseye emanet edemediğimden ben bakmak istedim. Aslında şu an bile diyolar en azından bi yardımcı alalım. Diyorum yok keyfim yerinde. Ha sağlığım bozulursa bakamıcaak konumda olursam yine bakıcı tutarlar fakat gözümün önünde olur. Elim onların üzerinde olcaak.” C2

“Ey torunu ben istedim. Kendi çocuklarım büyümişti, kızımın çocuğunu da görmek istedim yani. İşte kızım çalışıyordu, bakıcıya para vereceklerine çocuğumun ellerin elinde sürünmesindense benim canımdı kanımdı ben bakmak istedim. Zaten de damatla öyle anlaştıydık hahaha. Sen bakarsan sana torun yaparız anne dedi” E2

“Torunlarıma ben bakım veriyorum neden diyecek olursan, kadınlara güvenemiyorum ve benim terbiyemle büyümesini istiyorum. Benim yaptıklarımı görerek onların izlemelerini istiyorum. Hakikaten de öyle yani. Kurabiye yaparız, kek yapar, pasta yapar torunlarım benimle birlikte. Zaten kızım hep der, anne sen olmasaydın ben rezil olurdum diye. Yani benim bu çocuklara bakmam onun da kafasını rahat ettiriyor. Yoksa ben sanmıyorum işte bu kadar yükselemezdi.” F2

İşlevsel dayanışma kapsamında gerçekleşen çocuk bakımının üst kuşak bireyler tarafından üstlenilmesi genç kadınların istihdamının önündeki en büyük engeli ortadan kaldırmaktadır.

Genel olarak aile içinde yaşlıya ya da çocuğa verilen bakım desteğinin cinsiyete dayalı işbölümü bağlamında kadınlar tarafından üstlenildiği görülmektedir. Elde edilen bulgular analiz edildiğinde cinsiyetin bakım desteği sağlanması ve yardım türünün belirlenmesinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Erkekler bakımı finanse ya da koordine etmekle yükümlü olduklarını dile getirmişlerdir. Kadınlarınsa ev içinde kendilerine düşen bakıma dayalı görevleri yerine getirecekleri görülmektedir.

3.5. Normlara Dayalı Dayanışma

Normlara dayalı dayanışma, aile bireylerinin toplumsal değerler hakkında fikir birliğine ve uzlaşmaya varabilmeleri noktasında kullanılmaktadır. Normlara dayalı dayanışma diğer dayanışma türlerini de etkilemesi noktasında önemlidir. Fikir birliği sağlanan ailelerde beklentiler ve sorumlulukların karşılanması kolaylıkla gerçekleşmektedir. Bu bölümde maddi yardım, yaşlı, çocuk bakımı ve ev içi emek konularında fikir birliğinin varlığı sorgulanmıştır. Sorgulanan fikir birliği farklı kuşakların yanıtları birbirleri ile kıyaslanarak objektif bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Örneklem içindeki tüm kuşakların genel olarak birbirleri ile uyum içinde

oldukları gözlemlenmiştir. Görüşme yapılan bireylerin normatif dayanışmaya yönelik verdikleri yanıtlar yazının devamında sunulmuştur.

3.5.1. Normlara Dayalı Dayanışma: Maddi Destek

3.5.1.1. Yetişkin Çocuklardan Ebeveynlere

Görüşmeler sırasında tüm kuşaklara yetişkin çocukların ebeveynlerine yönelik olarak maddi sorumluluğunun olup olmadığı sorulmuştur. Tablo 4’de görüldüğü gibi çocuklardan ebeveynlere maddi destek sağlanması gerektiği konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Genel olarak maddi desteğin ihtiyaç duyan kişiye sağlanması gerektiği görüşü hakimdir. Yaş grubu fark etmeksizin katılımcıların bir çoğunluğunun benzer görüşlerde olduğu görülmektedir. Cinsiyete dayalı bir ayrım görülmemektedir. Bu soru özelinde belirlenen ana nedenler şu şekildedir: ana-baba görevi, çocuğun rahat bir hayat yaşaması.

“Ya tabiikide durumu olmasaydı atıyorum ihtiyacı var, gıda yönünden sıkıntı çekiyosa falan niye öyle bi şey yaşatsınlar aile içinde? Bu bi görev değil ama. Olması vicdanen bi artı. Atıyorum annem ekmek bulamazken ben burda pasta yiyemem. İçime sinmez.” B3

“Valla bi evlat ana babasını desteklemeli, anne baba yaşlı şimdi ben de yaşlanacam, anneme babama baktığım(maddi olarak) için çocuklarım da bana bakacak yani. Bu işler böyle. Sen bakarsan sana bakarlar. Ben de anneme babama bakmasam onların ihtiyaçlarını karşılamasam ben de yaşlandığım vakit kimse bana bakmayacak. Yani ettiği olan bu dünyada çekiyor.” CE2

Yalnızca BE2 ebeveynlerin çocuklarına maddi destek sağlama yükümlülüğü olmadığını belirtmiştir. Maddi destektense duygusal ve ilişkisel desteğin öneminden bahsetmektedir.

“Bi çocuk annesini babasını maddi olarak desteklemek zorunda değil bence. Ondan çok yanına gelsinler, ziyaret etsinler, selam versinler. Rahatım desinler. Yani biz büyüklere çocuklarımızın rahatım beyanatı vermeleri her şeyden daha güzeldir bence.” BE2

Maddi destekle ilgili normlar konusunda cinsiyete dayalı bir ayrım gözlemlenmemiştir. Genel olarak ihtiyaç dahilinde yetişkin çocukların ebeveynlerini desteklemekle yükümlü oldukları bulgulanmıştır.

3.5.1.2. Ebeveynlerden Yetişkin Çocuklara

Ebeveynlerin çocuklarına yönelik maddi yükümlülükleri sorusuna yine benzer bir şekilde ihtiyaç dahilinde sağlanması gerektiği fikri hakimdir. Maddi desteğin sağlanması konusunda anne-baba görevi olduğuna dikkat çeken katılımcılar bulunmaktadır.

“Şimdi ailelerin durumuna göre değişir. Bizde, baba sağsa oğlanın yaşı kaç olursa olsun çocuktur. Sıkıntı çektiği an sen rahat edemezsin. Biz babamızdan sıkıntı görmedik bu konuda, çocuklarımız da bizden görmez. Çünkü rahmetli babam derdi ki takka tukka derdi, ne edersen onu biçersin derdi. Biz de çok şükür yani babamıza karşı böyle düşünmediğimiz için bizim de olacağımızı sanmeyim. Bana göre görevdir bu.” AE2

“Maddi olarak destek olmalı ana baba, varsa olmalı yani. Zaten o pozisyonlarda işte çocukları anne babanın arasındaki durum, ne biliyim çocuk senin çocuğun yav. Senden bi parça yanı. Ona da vermelisin daha yanı maddiyatın daha çoksa yakın çevrene de vermelisin. Şu tama hani herkes evinin önünü süpürürse sokaklar tertemiz olur deriz ya. Yani veren el büyüktür yani ben öyle söyleyim. Ama özellikle çocuğuna bakacaksın. O çocuk bi annesini babasını seçme şansı yok ki.” BE2

Genel olarak yaş grubu ayırt edilmeksizin araştırmaya katılan tüm kuşaklar yetişkin çocukların yaşlı ebeveynlerini maddi olarak desteklemeleri gerektiği konusunda fikir birliğindedirler. Bu konuda negatif yanıt veren BE3, bireyselleşme kültürünün etkisi ile herkesin bir birey olduğunu ve kendi sorumluluklarını kendilerinin alması gerektiğini savunmaktadır.

“Yetişkin çocukları yaşlılar maddi olarak desteklememeli. Çünkü her insan kendini çok ekstra sebepler olmadığı sürece herkes kendine yetecek hayatı yaşamalı. Herkes kendi kazanmalı ve kazandığı kadarını yemeli. Kazandığı kadarına uymalı herkes. Ben çocuğuma karşı maddi sorumluluk hissetmiyorum. Ülkemizde eğitim

ücretsiz zaten. benim maddi durumum olduğu için tabii ki ekstra şeyler yapıcım ama benim babamın yaptığı şeyleri ben oğluma yapmak istemiyorum. Veya benim babamın bana yapmak istediği şeyleri ben yapmak istemiyorum. Herkes ne kazanırsa o.” BE3

Maddi destekle ilgili normlar konusunda cinsiyete dayalı bir ayrım gözlemlenmemiştir. Genel olarak ihtiyaç dahilinde ebeveynlerin, yetişkin çocuklarını desteklemekle yükümlü oldukları bulgulanmıştır.

3.5.2. Normlara Dayalı Dayanışma: Ev İşlerine Yönelik Destek

3.5.2.1. Yetişkin Çocuklardan Ebeveynlere

Ev içi işlerin alt kuşaklardan üst kuşaklara sağlanması konusunda yardımcı olmalıdır görüşü, katılımcıların hemen hepsi için geçerlidir. Ancak zorundadır, çocuğun görevi budur diye düşünen bir katılımcı bulunmamaktadır. İhtiyaç duydukları takdirde yardımların sağlanması gerektiği görüşü hakimdir.

“Yaşlılar yapamadıkları zaman çocuklar destekçi olmalı.” C2

“Bence yapmalıdır kadınlar amcam. Yani biz şimdi ev işlerinden pek anlameyk ama benim hanım gider yardım eder anneme. Kendi annesine de eder. Niye, ey gendi işlerini yapameylar. D2 teyzenin de içi rahat etmeye yapıy.” DE2

“Yaşlılara ihtiyacı varsa yardım edersin. Annem, şu halinde işini yapıyo mesela. Ama hasta olursa falan evinin işini yapamayacak durumda olur gider yaparım. Kayınvalidem için de geçerli bu. Parası vardır yaptırır o ayrı. Parası yoktur yapamicaktır gider yaparım. Parası var da yaptırmıyosa zoruma gider ama.” B2

Katılımcıların belirttiği şekli ile ev işlerinde çocuklardan ebeveynlere destek fikrine karşı çıkan tek katılımcı BE2’dir. Orta kuşak katılımcı ev işlerinin kız çocukları tarafından karşılanması haksızlık olduğunu dile getirerek bu fikre karşı çıkmıştır.

“Ebeveynlere karşı ev işi zorunluluğu yok yav, maddi durumu varsa parayı versin yaptırın. Yani o niye kardeşime yazık değil mi yani? Yani kız çocuğu diye

hayatını zindan etmesine gerek yok. Yani şimdi bu kız bakmalı derler bizde. Oğlan netsin derler. Öyle değil şeytanın bacağı. Oğlan da o zaman getirsin ailesinin yanına koysun yani. Mecbur olmaması lazım yani. Çünkü ben en çok kardeşime annemin yanına çok sık geliyn gidiyn diyen adamım ben. Senin de bi evin var diyen adamım ben. Zorlarına gitmesine rağmen. Ama hayatın doğrusu da budur.” BE2

Ev içi işlerle ilgili normlar konusunda cinsiyete dayalı bir ayrım gözlemlenmemiştir. Genel olarak alt kuşakların üst kuşaklara ev içi işler konusunda yardım etmesi gereken kişilerin kadınlar olduğu görüşü hakimdir. Bu noktada sadece CE3 farklı görüşlere sahiptir. Yine desteğin verilmesi gerektiğini savunmaktadır ancak cinsiyete dayalı bir ayrım gözetmeden yapılması gerektiğini dile getirmiştir.

“Ben de yardımcı olmalıyım, kadın erkek diye ayırt etmiyorum yapabilen herkes yapmalı yani.” CE3

Tüm katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde genel olarak ihtiyaç dahilinde ebeveynlerin, yetişkin çocuklarını desteklemekle yükümlü oldukları bulgulanmıştır.

3.5.2.2. Ebeveynlerden Yetişkin Çocuklara

Ev içi işlerin üst kuşaklardan alt kuşaklara doğru yardım sağlanması konusunda görüşü, katılımcıların hemen hepsi için geçerlidir. Ancak zorundalık değildir, yaşlıların yapabildikleri ölçüde yardım etmeleri ve fiziksel olarak faal kalmaları gerektiği görüşü hakimdir. Bununla birlikte yaşlıların, çocukların ev işlerine yardım etmemesi gerektiğini savunan katılımcılar da bulunmaktadır. Bunun nedeni ise büyüklere saygı normunun içselleştirilmesidir.

“Yaşlıların hali olursa yapabilir. Yosa da gençler yapıylar. Yaşlı oturmalı gençler ona hizmet etmeli deel amma. Gücü yetiyse yapmalı.” D1

“Ev işlerine yardımcı olmak isterim ama çocuklarım yaptırmaz. Hali varsa yaptırılmalı tabi.” F1

“Ev işlerinde tabiiki yardımcı olmalı anneler, ben gittiğim kimi bulaşığa el atarım başka düzenlerini bilmediğim için. Onu da yaptırmeylar. En küçük torunum heç o bana yaptırmaz. Babaanne otur der, onun yanında ben kıymetliyim. Kızıma

gittiğim zaman da bak derim kızım bana bu lazım, fiziksel sağlığım için acık ben ayakta duriym. Yani o şekil. Başka bi şey yaptırmazlar.” B1

Üst kuşak ebeveynlerin görüşlerine karşılık olarak B ailesinde yaşlıya saygıdan dolayı yaptırılmaması gerektiğini savunan alt kuşak kadınlar bulunmaktadır.

“Yaşlılar çocuklarına ev işlerinde yardımcı olmamalı. Yani zaten bize geldiğinde bi iş yaptırmam ona. Kalkar hani çok oturdum der bulaşığı ben yıkayım topla evini der. Yaptırmam yani, elim ayağım tuttukça yaptırmam ona. Kendi evimde özellikle. Onların evinde de mesela o yemeğini yapmıştır biz gittiğimizde, bulaşığını biz yıkarız. Hiç kendine yaptırmayız” B2

“Ev işleri konusunda bence büyüğe iş yaptırılmaz. Annemle ortak şeyler yaparız, atıyorum birimiz salatayı yapıyosak birimiz bulaşığı yıkarız mesela. Ama babaannemle rahat edemem. Babaannem de yapmak ister, bana hareket olsun der. Ben de şunu kaldırıym der. Dediğim gibi zorunluluk yok, keyfi olarak birlikte bir şeyler yapılabilir. Ama ben elimden geldikçe yaptırmam.” B3

B ailesi dışında ev işlerinin yaşlılarla yardımlaşarak yapılması gerektiği görüşü hakimdir. Katılımcı ailelerde norm görüş yapabilen insanın yapması gerektiğidir. Cinsiyete dayalı bir ayrım görülmemektedir.

3.5.3. Normlara Dayalı Dayanışma: Bakım

Bu başlık altında yaşlıya ya da çocuğa sağlanan bakım hizmetlerinin kim tarafından karşılanması gerektiği sorulmuştur.

3.5.3.1. Yetişkin Çocuklardan Ebeveynlere

Normlara dayalı dayanışma konusunda en çok fikir ayrılığının ve uyuşmazlığın bulunduğu kısım yaşlıya bakımın sorulduğu kısımdır. Genel olarak yetişkin çocuklardan yaşlı ebeveynlere bakım desteğinin sağlanması onaylanan bir durumdur. Ancak direkt olarak bakımın faal bir şekilde çocuklardan verilmemesi gerektiği savunulmaktadır. Üst ve orta kuşaklara bakıma muhtaç olmaları durumunda ailelerinden beklentileri sorulmuştur. Üst kuşak ebeveynler, bakımın çocuğun

koordine etmesi gereken bir konu olduğunu savunmaktadırlar. Katılımcıların yaşlı bakımına yönelik öznel görüşleri Tablo 4’de kategorize edilerek verilmiştir. Yazının devamında katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 4: Yaşlı Bakım İşlerinde Yetişkin Çocukların Rolüne Yönelik Öznel Görüşler

Yaşlıya bakım işleri çocukların	Görevidir	Görevi değildir
	A1, A2, AE2, AE3, B ailesi , C1, CE2, D ailesi , E1, F1, G1, G2, GE2	A3, C2, C3, CE3, F2, F3, FE3, E2, EE2, E3, EE3, G3, GE3

Tablo 4’te görüldüğü üzere bakım konusundaki normlar ve değerler konusunda fikir birliği olan aileler B ve D aileleridir. Yaşlı bakımının çocuklar tarafından sağlanmasında paylaşım teması öne çıkmaktadır. Bu durumu destekleyen katılımcıların görüşleri aşağıda belirtilmiştir.

“Bakıma muhtaç olunduğunda ailenindir bakım sorumluluğu. Bi de yani durumunda olunca hemin destek almalı vermeliler yanına almalılar. Maddi manevi mecburlar.” B1

“Bakıma muhtaç olduklarında çocukları bakmalı, kim bakar zaten?” D1

“Ne yapsın bakmasın, çöpe mi atsın? Başka alternatifi yok bakmak zorunda. Çünkü seni yetiştirmiş büyüttmüş ya. Vicdani sorumluluğu var yani.” CE2

“Bakmalı gızım kim bakıcı, huzurevine mi atılıcı bi ata? Evlatları bakmalı tabiy.” G1

“Tabii ki, yani bence bu çocukların işidir ya. Biz de bakarız düşerlerse. Paylaşırız en azından 4 erkek kardeşiz yani bi şekilde hallederiz.” DE3

Tüm bu görüşlerin aksine ebeveynlere bakmanın çocuğun görevi olmadığını savunan ve çocukların bakmayacağını dile getiren katılımcılar da bulunmaktadır.

“Şimdi nesil çalışıyo canım bakamaz.” F2

“Yok teyzem, çocuklar zaten çok çalışıyo. Yeni nesil bizim gibi değil bakamaz. İmkanları yok kine ellerinde.” E2

Yaşlı bakımının çocuklar tarafından sağlanmasını onaylamayan bazı katılımcılar, bu işlerin profesyonel kişiler tarafından sağlanması gerektiğini savunmaktadırlar.

“Bakım ailenin görevi değil, neden değil söyleyim. C3 bi anne, ben elimden geldiğince anneme de elimden geldiğince bakım verdim ama daha iyi şartlarda daha iyi bakabilecek işi bu olan merkezler var. Anlatabildim mi? yani onun kayıpları sonuçları daha kötü olabiliyo. Bilinçli olmak lazım. Yoksa ben kendi adıma sonuna kadar olurum ama bu işin eğitimi almış bu işin içindeki adamın destek vermesi daha mantıklı geliyo bana.” CE3

“Bence bakım bi kişiye kalmamalı. Durum olursa bi yardımcı istenir. En iyi şekilde, incitmeden bakılmalı. Durumum varsa niye imkanlardan faydalanmayım. Onun için iyi olacak bi fizik tedavisi varsa, tedavisi için faydası olacaksa bi yardımcı lazım” A3

Tablo 4’ten anlaşılabacağı üzere üst kuşaklar arasında yaşlı bakımının çocuklar tarafından sağlanması görüşü hakimdir. Orta kuşak katılımcılar da yaşlı bakımının günümüzdeki gençler tarafından sağlanmayacağına yönelik görüşlerden dolayı bakım çocuğun görevi değildir anlayışı hakimdir. Alt kuşaklar arasında yaşlı bakımının çocuklar tarafından sağlanmaması fikri öne çıkan bir bulgudur. Tüm katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde yaşlı bakımının aile içinde çocuklar tarafından karşılanması değişen bir norm olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5.3.2. Büyük Ebeveynlerden Torunlara

Normlara dayalı dayanışma başlığı altında incelenebilecek bir diğer konu büyük ebeveynlerden çalışan çocuklarına yönelik bakım desteğine yönelik öznel görüşlerdir. Katılımcıların görüşleri evet hayır şeklinde temalaştırılarak Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Çocuk Bakımında Büyük Ebeveynlerin Rolüne Yönelik Öznel Görüşler

Çalışan genç kadın çocukları için gündüz bakımına ihtiyaç duyduğunda ebeveynleri çocuklarına bakmalı mıdır?	Evet	Hayır
	A ailesi, B1, B3, BE3, C ailesi, E ailesi, F ailesi, D1, D2, DE3, G1, G2, GE2	B2, BE2, DE2, D3, G3, GE3

Tablo 5’te görüldüğü üzere çocuk bakımında ebeveyn desteği katılımcıların bir çoğu tarafından onaylanan bir durumdur. Çalışan ya da geçmişte çalışmış olan genç kadının olduğu ailelerde (A, C, E, F) doğal olarak bu durum desteklenmektedir.

“Ebeveynin baksın sağlamsa. Çünkü en güvendiğin kişiler onlar yani. Ev ortamı değişmiyo. Çocuğum evinden ayrılmasın diye anneme bile götürmedim.” A3

“Evet. Yapabiliyorsa sağlığı yerindeyse bakmalı. Çünkü hiçbir bakıcı kendi kanından canından biri gibi bakamaz. Ki torunlar çok seviliyo.” F3

“Valla bence evet ya, bu çok açık bi konu da. Maddi destekten dolayı değil ya şimdi hem anneannenin gözünden bakıyorum hem çocuğun gözünden bakıyorum. Ben şimdi bi anneanne olsam torunum 2-3 yaşında bi kreşte olmamalı bence. Anlatabildim mi? 1-2 yaşında yani şartlarım el veriyorsa ben bakmalıyım çünkü o benim torunum. Torun açısından bakıyorum torun açısından da öyle yani. Kan bağı var çünkü. O anlamda söylüyorum. Yoksa tabi bu %100 bi görev değil ama mantık çerçevesinde olaya manevi yaklaşırsan şart bi şey.” CE3

“Çalışırsa eşim, oğluma ya anneannesi ya da babaannesi bakar. Borçlu hissetmem. Biz onlar için bu şehirde yaşıyoruz. Sevdiklerimiz, beraber olalım diye. Yoksa biz de giderdik İzlanda’ya.” BE3

Torun bakımının ebeveynler tarafından sağlanmaması gerektiğini düşünen katılımcıların öznel görüşleri şu şekildedir:

“Yok, bakıcıya ya da kreşe verebilir. Benim hanımım bakıcı değil yani. Mecbur değil eşim yani. Ama istekleri dahilinde yani eşim istese bile gene ben doğuşürüm. Gaddarım biraz o konuda. İnsanlar eziyet çekmeye gelmedi yav. Bunu kendin için nasıl düşünüyorsan karşı taraf için de aynı düşünmelisin.” BE2

“Bence bi çocuğa bakmak annenin görevidir ya. Evet bu konuda böyle düşünüyorum. Çocuğun şeyi yani sorumluluğu bence bi annenindir. Anne de çalışmasın çocuğu varsa.” D3

“Açıkçası bence bu bi görev değil. Yani ben çocuk yaptım tamam ama kendime güvendiğim için yaptım yani. Ha şimdi zorlanıyo muyum evet bak çok zorlanıyorum. Ama bence bakmak görevleri değil. Yani ben de bırakmam açıkçası kayıvalideme ben güvenemem bebeklerim konusunda”. G3

Çocuk bakımının üst kuşak ebeveynler tarafından karşılanmaması gerektiğini savunan bireylerin nedenleri çeşitlenmektedir. BE2 orta kuşak kadının kendisine vakit ayırması gerektiği gerekçesiyle çocuk bakımının büyük ebeveynlerce sağlanmaması gerektiğini savunmaktadır. D3 ise çocuk bakımının annenin görevi olduğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla ona göre çocuk bakımı büyük ebeveynlere bırakılmamalıdır. G3 ise D3 ile benzer görüşe sahiptir. Ama G3’ü D3’ten ayıran şey bakımın niteliğidir.

3.5.3.3. Devlet Sorumlulukları

Bakıma yönelik devlet sorumluluklarına yönelik katılımcı görüşleri aynıdır ve devletlerin vatandaşlarına yönelik bakım desteğinin sağlanması gerektiği konusunda hemfikir olma durumu bulunmaktadır. Sadece A1 ve BE3 devletin vatandaşlarına yönelik bir sorumluluğunun bulunmadığını dile getirmişlerdir.

“Devletin bi şeyi yok. Ne biliym bilmeym vallah” A1

“Devletin vatandaşları için bi sorumluluğu yok.” BE3

A1 ve BE3 devlet tarafından karşılanması gereken bir sorumluluğu olmadığını dile getirmişlerdir. A1 bu konu özelinde bir beklentisi olmadığından bu yorumu yaparken BE3, herkesin kendi sorumluluğunu kendi üstlenmelidir inancından dolayı bu cevabı vermiştir.

Katılımcıların bir çoğunun görüşüne göre devlet bakım desteğini maddi durumu zayıf olanlara ya da ihtiyacı olanlara sağlamalıdır.

“Heç beklemedim, beklenmesi de gerekmez. Maddiyatı iyiye fakir fukaranın hakkını yememesi lazım. Devlet fakir insanlara yardım etmeli.” G1

“Devletin zorunluluğu var. Yaşlılar için, kimsesizler için, ailelerinden bakacak kimseleri olmazsa bunları üstlenmesi gerekir. Devlet sosyal bi devlettir zaten yapması gerekir.” AE2

“Devletin kimsesi olmayanlar için bakım zorunluluğu var kardeşim. Ama ailesi olanlar için yok. Paran yoksa da o işi devlete bırakacaksın. Ha nedersin, boş kaldığında gider gelirsın özel ziyaretini yaparsın. Ama devamlı bakamicak haldeysen bakamazsın fakirsın.” BE2

Devlet desteğini vatandaşlık hakkı olarak gören katılımcıları görüşleri de aşağıdaki gibidir:

“Devletten de var tabi yoksul olanlara daha çok. Sigortalı olursan, yeşil kartlı olursan yapıyorlar. Ama ben de yardım bekliyorum ben de sigortalıyım. Yapmıyo ki, yapmıyo. Yani devletin durumu da kötü. Sadece fakirlere değil de orta sınıflara mesela onlara da destek olmalı. Yaşlı ya, alamıyor. İlacında indirim yap bezinde indirim yap.” F2

“Devletin sorumluluğu tabiiki var. Bizim ödediğimiz vergilerden yola çıkıyorum verginin amacı budur zaten. Bi şekilde bu devletin bi sorumluluğu ya, devlet bireyine bence bakmalı yani. Herkes eşit bu dünyada fakirde olsa zengin de olsa destek olmalı.” CE3

“Ben devletin hiçbi şeyinden memnun değilim. İnsana saygı yok insana kıymet yok değer yok, o benzemeye çalıştığımız Avrupa ülkeleri bu konuda çok çok yol katetmiş durumdalar ama ben devletin hizmetlerine güvenmiyorum. Yapılması gereken hiçbi şey yapılmıyo. Bu konularda konuşmayalım... Ben yaşlılık dönemimde devletten her anlamda hayatımın artık son dönemini istediğim gibi keyifle geçirebilecek kadar devletin beni desteklemesini, sağlık sigortası anlamında her şeyin karşılanacağı yaşlılara saygının olduğu bi süreç isterdim. Şu anki yaşamımı devam ettirmek istiyorum. Çocuk parkı nasıl var, yaşlı parkı da olmalı.” F3

Katılımcıların devlet desteğine yönelik görüşlerinden anlaşılacağı üzere yaş grubu fark etmeksizin devlet desteğinin vatandaşlarına sağlanması gerekmektedir.

Üst kuşak katılımcılar tarafından yaşlı bakımında devlet desteği maddi kaynaklara sahip olmayan vatandaşlara sağlanması gerektiği savunulmaktadır. Orta kuşak katılımcılardan yalnızca F2 bakıma yönelik devlet desteğinin herkese sağlanması gerektiğini dile getirmiştir. Alt kuşak katılımcılarda ise devlet desteğinin vatandaşlık gereği yapılmasını savunan katılımcılar bulunmaktadır. Tüm katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde yaşlı bakımına yönelik devletlerin destek sağlaması bir norm olarak karşımıza çıkmakla birlikte, üst kuşaklardan alt kuşaklara doğru ilerledikçe taleplerin arttığı gözlemlenmiştir.

3.5.4. Normlara Dayalı Dayanışma: Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Bu bölümde toplumsal cinsiyet normlarının ne olduğunun belirlenmesi açısından sorulan sorulara yönelik öznel görüşler değerlendirilmektedir.

3.5.4.1. Bakım İşlerinde İşbölümü

Katılımcılara yaşlıya bakım işlerinde cinsiyete dayalı bir farklılık olup olmadığı sorulmuştur. Verilen yanıtlar farklı ve aynı olarak temalaştırılmıştır. Cinsiyete dayalı işbölümü kapsamında kuşak farklılıkları gözlemlenmemiştir. Yazının devamında katılımcıların bu konuya dair öznel görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 6: Yaşlı Bakım İşlerindeki İşbölümüne Yönelik Öznel Görüşler

Bakım verirken yapılan işler düşünüldüğünde erkek ve kadının yapacağı işler birbirinden farklı mıdır?	Farklı	Aynı
	A1, AE2, AE3, B1, B2, C1, C2, CE2, D Ailesi, E1, E2, FE3, G2, GE3	A2, A3, BE2, B3, BE3, C3, CE3, EE2, E3, EE3, F1, F2, F3, G1, GE2, G3
	18 Kişi	16 Kişi

Tablo 6'dan anlaşılabacağı üzere bakım işlerine yönelik işbölümüne yönelik görüşler örneklem grubunda farklılaşmaktadır. Farklıdır yanıtını veren katılımcılar cinsiyete dayalı geleneksel işbölümünü destekleyen katılımcılardır, yanıtları aşağıda verilmiştir.

“İşler mecburen farklılaşıyo. Mecburen fitratına uymuyo yani. Mesela kadınların çocuğun bakımına o duygusal zekalarından dolayı annenin verdiği nazikliği baba vermeyebilir. Çocuklarla frekansları annelerin daha çok uyuyo. Erkek her şeye elini atsa yeni bi eşitsizlik oluyo. Bayan o işleri üstlenecek yani o onun kodlanılmış şeyi. Bir evi dişi kuş yapar sözü doğru. Erkek burda kadına hizmet için çalışacak bir şey. Para getirecek, kadın evi çekip çevirecek.” AE3

“Bir bayanın bakımı, yemek yapması bi erkek kadar olamaz yani. Bayanın yaptığı temizliği bi erkek yapamaz yani. Tabii ki bayan olayı çok farklı. Yani bu tür şeylerde bayanlar olmalı yani. Bi kadının mutfağı yönetmesiyle erkeğinki bir olmaz yani, erkek çok da sorumluluk alamaz bu konularda. Kadının şeyidir yani. Erkekler maddi destekte bulunur ya, faturaları falan öder yani.” CE2

“Normal şartlarda yok, evet kadın da erkek de eli ayağı tuttuğu sürece. Biraz daha cinsiyetten ötürü kadın daha estetik bi varlık benim gözümde, erkek daha güçlü bi varlık. Ha kadın da çivi çakabilir. Veya erkek de yemek yapabilirim. Genel itibariyle mecbur bu şekilde. Biz bu şekilde büyüdüğümüz için.” CE3

“Hiç farkı yok bence, kız da hepsini yapar. Bazen gene oğlan çocuğu dışarı işinde ağırlık basar. Erkeğin yapacağı iş mesela doktoruna götürmeli, alacağını almalı satacağını satmalı. Nüfusuna kimliğine o erkeğin işi sayılır. Kadın da işte onun evine yemene, temizliğine falan da kız ilgilenir bence.” B1

Görüldüğü üzere toplumsal kabul görmüş cinsiyet rolleri kadınların ve erkeklerin doğal olarak sahip oldukları yetenekler şeklinde beyan edilmektedir. Bakım işlerinde cinsiyete dayalı işbölümünün olmadığını belirten katılımcıların öznel görüşleri aşağıda belirtilmiştir.

“Bakım verirken yapılan işler birbirinden farklı değil bence, yatağını açabilir mesela annesinin. Ama yapmıyor. Ev işlerini de yapması lazım ama alışmamışlar işte.” A2

“Beraber yapmalılar. Ayırt etmem, geleneksel işbölümüne karşıyım.” BE3

“İşini bildikten sonra heç farkı yok.” G1

“Evet, eğer anneyse kız çocuğu erkekse erkek çocuğuna düşer. Mahremiyeti bi kenara bırakırsam, kadın işi erkek işi diye ayırdığım bi şey yok.” F3

“Farklı değil ya, bi erkek nasıl yemek yapıp aşçılık yapıp restoran mutfağını çekip çevirebiliyorsa evde de bunu yapabilir yani evde yapmama olayı yok. Bence kadınla erkek aynı performansı gösterebilir. Daha başarılı olurlar belki.” G3

Katılımcıların yanıtlarına bakılarak cinsiyete dayalı işbölümünün bakım işlerinde ayırt edici bir özelliği olduğu söylenebilir. Bu başlık altında cinsiyete ya da kuşaklararası norm ve değer değişimine dayalı bir bulgu ile karşılaşılmamıştır.

3.5.4.2. Ücretli-Ücretsiz Yapılan İşlerin Değeri

Katılımcılara ev içinde ücretsiz yapılan işlerin değerini anlayabilmek adına sorular sorulmuştur. Verilen yanıtlar aynı ve farklı olacak şekilde temalaştırılmıştır. Hane içi emek ve ücret karşılığı yapılan işlerin değeri kapsamında kuşak ya da cinsiyet farklılıkları bulgulanmamıştır.

Tablo 7: Ücretli-Ücretsiz Yapılan İşlerin Değerine Yönelik Öznel Görüşler

Ev içi işler ve dışarıda ücret karşılığı yapılan işler aynı değerde midir?	Aynı	Farklı	
	A1, AE3, B1, B2, CE2, D1, D2, DE2, D3, F2, FE3, G1, GE2, G3	Kadın İş Değerli	Erkek İş Değerli
		A2, AE2, A3, BE2, C1, C2, C3, EE2, E3, F3	B3, BE3, CE3, DE3, E1, E2, EE3, F1, G2, GE3
	14 Kişi	10 Kişi	10 kişi

Tablo 7’ye bakıldığında anlaşılaacağı üzere katılımcıların iş değerine yönelik öznel görüşleri birbirinden farklıdır. Ev içi işler ve ücret karşılığı yapılan işlerin değerinin aynı olduğunu savunan katılımcıların yanıtları aşağıda verilmiştir.

“Tamamlayıcı olduğunu düşünüyorum erkek ve kadın işlerinin. Aynı değerdedir bence. Biri birinden üstün falan değil yani, o evde yoruluyorsa ben de dışarda yoruluyorum.” AE3

“Kesinlikle aynı değerdedir yani, birbirlerini de tamamlıyorlar. Her ne kadar erkeğin görevi ayrıysa da kadının görevi de o kadar kolay değil yani. Bulaşık için makina var da, makinanın olmadığını düşün. Ya o mutfağı yönetmeli ya kadın, kadın

bana göre toplumda herşeydir ya. Erkek bana göre çok basit. Her şey hayatta kadında biter yani. Aynı değerlerdir.” CE2

“Aynı bence ya, aynı olmadığını söylüyorlar sen ne iş yapıyorsun ki diyorlar ama yok, kadın işi çok zor bence. Yemeğini yap, çayını doldur, şeyini yap, bulaşını yıka. Bence bizim işimiz de hiç kolay değil yani ben öyle düşünüyorum.” D3

Ev içinde yapılan geleneksel olarak kadın işi diye tabir edilen işlerin daha değerli olduğunu savunan katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Kadının yaptığı iş daha zordur. Daha değerli yani. Torunlar geliy mesela yarım saat bakiym dayanameym, bunun altını değiştirmem ne et falan, daha bizimki seve seve yapıy. Meşakkat ayrı ona bi şey demeym ama zor. Ney bizim çalışmada ne var yanı, erkekliğin gözünü seviym ben. Vallahi zor kadınlık yav.” BE2

“Hayır, kadınlarınki daha kıymetli. Temizlik kadında, yemek kadında. Şimdi ben dışardan söylem amma sorumluluk gene bende.” C1

“Kadının yaptığı işin değeri daha fazladır. Mesaisizliğin haricinde erkeğin bi işi var. Atıyorum ben evden çıkıyorum bi tornavida sıkıyorum akşama kadar. Kadın tornavida da tutar, pense de tutar, anahtar da tutar ne biliym ben her türlü şeye kadın koşar. Şu evin temizliği bi iş doğru mu? Bulaşığı ayrı bi iş çamaşırı ayrı bi iş, ayıp olmasın misafirine yemek çıkaracak o ayrı bi iş. Teyzenle gelinler olmasa biz çay içmeye erinirik. Niye, şimdi bunun bulaşığını kim yıkayacak diye.” AE2

“Kadının yaptığı iş bence erkeğinkine göre daha değerli kızm. Çünkü niye? Erkek bi işi beğenmese değiştirebilir. Ama bi kadın ben bu aileyi beğenmedim gidin gendinize başka ana bulun diyemez. Yani onunki zorunlu hizmet.” EE2

Ev içinde yapılan geleneksel olarak kadın işi diye tabir edilen işlerin erkek işlerinden daha değersiz olduğunu savunan katılımcıların görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Bence aynı değil değerleri. Yükseklik olarak ikisi de zor. Bence gerçekten para kazanmak kolay değil yani insanlarla muhatap olmak, o süreci yaşamak erkekler için zor bi sorumluluk. Aile geçindirme psikolojisi. Evi geçindireceği için tahammül edemeyeceği insanlarla iş yapmak zorunda kalacak. O gelir için.” B3

“Hayır değil, tabii ki eşiminki daha değerli. Zaten ben ev hanımıyım eşim de çalışıyorsa tabii ki evimi de toparlıcam düzenlicem. Değerlidir yani o kazanıp getirmese ben önlerine nasıl yemek koycam ki? O olmasa ben yapamam. O getirmeli ki ben de yapayım.” G2

“Erkeen gazancı daha başga kızım. Onunki daha değerli, icabında evde yapılan evin içinde. O da zor ha goley demeym ama erkeenki niye daha zor biliymin? Bak gar demez, yağmur demez, yaş demez ne ederne eder gor o işe gider. İcabında kadın örtük yerde sıcak yerde yanı. Yoksa o da yoruliy, yorulmey deel.” E1

“Bence erkek işi değerli. Dışarda çalışmak zor yani. Bin türlü insanla uğraşıyorsun.” DE3

Normlara dayalı dayanışma kapsamında cinsiyet rollerinin belirlenmesi açısından sorulan sorular normların ne şekilde değiştiğine dair bir bulgu sunmamaktadır.

3.5.4.3. Ev İçi İşlerin Yürütülmesi

Katılımcılara cinsiyet rollerinin belirlenmesi açısından ev içi işlerin kim tarafından yürütüldüğü sorulmuştur. Aşağıdaki tabloda verilen yanıtlar temalaştırılarak sunulmuştur.

Tablo 8: Ev İçi İşlerde İşbölümü

Kendi hanenizde ev işlerini kim yapıyor?	Kuşak	Kadınlar aracılığıyla	İş Bölümü İle
	Üst	A1, B1, C1, D1, E1, F1, G1	
	Orta	A2, AE2, B2, BE2, C2, CE2, D2, DE2, E2, EE2, F2, G2, GE2	
	Alt	A3, AE3, B3, BE3, D3, DE3, G3, GE3	C3, CE3, E3, EE3, F3, FE3

Tablo 8’den anlaşılacağı üzere üst ve orta kuşaklarda ev içi işler tüm hanelerde kadınlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Alt kuşaklar arasında ise çalışan genç

kadının bulunduğu hanelerde işbölümü bulunmaktadır. İş bölümünün bulunduğu hanelerde yaşayan katılımcılara işbölümünün nasıl gerçekleştiğı sorulmuştur. Katılımcıların yanıtları aşağıda sunulmuştur.

“Ev işlerini bölüştük ya kendi aramızda. Yani ben hangi birine yetişiyim di mi ama? Yemeğı genellikle ben yapıyorum eşim hiç bilmiyo hani yemek yapmayı. Ama diğler işleri bölüşüyoruz. Ne biliym ortalık çok dağılıyo mesela bizde. Hani ben sürekli çocukların peşindeyim falan ortalığı toplama görevi eşimin. Benden de daha iyi topluyo hatta. Yerlerimizi de robot süpürge aldım çok rahat oluyo o temizliyo. Ama ben yap dedim en başta. Yani ne biliym ben şunu yap deyince yapar genelde.” C3

“İkimiz yapıyoruz ortaklaşa. Gene vakitsizlikten yapamıyorum şimdi. Şu anda genelde eşim yapıyo ben de yardımcı oluyorum. Yani sofrayı yemeğı yedik ya mesela örnek veriyorum. C3 kalkıyo çocuğı emzirmeye ben asla o sofrayı öyle bırakmam. Elim kolum var.” CE3

“Evlenirken karar vermiştik zaten ablam ortaklaşa yapıcaz diye. E ben de çalışıyorum zaten. Mümkün değil ki çiftte mesai yapmam değil mi ama? Ben çocuklarla ilgilenirken o yemek yapar, ben yemek yaparken eşim işte çocuklarla ilgilenir. Böyle yapıyoruz napalım?” E3

“Birlikte yaparız işleri. Zaten bi zaman sonra ev senin evin abim, sen de titizsen şunu yap bunu yap demeden yapıyosun yani o görev kadının değil bizim evde.” EE3

“İşbölümü var aramızda. Ben, eşim, çocuklar. Hepimiz yapıyoruz işleri sonuçta hepimizin evi. Ben organize ettim. Eğer çamaşırlar hepimizinse hepimizin katkısı olmalı. Buyrun herkes gelip bizim yatağın üstünden eşyasını alsın. Ütülenecekler ayrılır onun haricinde kalkacak olanlar herkes kendi eşyasını alır dolabına yerleştirir. Ben organize ettim yani. Eşim de artık öğrendi ben yap demeden yapıyo. E yemeklerimizi zaten annem yapıyor.” F3

“Birlikte yaparız işleri hepimiz, birinin bana yap demesine gerek yok uzun zamandır bizde işler böyle” FE3

Görüldüğü üzere kadının istihdam alanına dahil olduğu hanelerde erkekler ve kadınlar arasında işbölümü bulunmaktadır. Ancak ev işlerinin organizesi mutlak suretle kadınlardadır. Daha önce çalışan kadının bulunduğu hanedeye yönelik bulgularsa ilginçtir. A ailesinden alt kuşak katılımcıların yorumları yazının devamında sunulmuştur.

“Ev işlerinin hepsi bende. Ayda 1 kere kadın alıyorum. Ev işini planlama benim. Yeri geliyo kendim çok yıprandığım oldu, zamanla insan dinlenmek istiyo. Ben çalıştığım halde bunları yapıyodum. Erkekler geliyo mesela, ben de çalıştığım için biliyorum. Sen de çalışıp geliyosun, yemeği düşünüyosun, yemekten sonra bulaşığı düşünüyosun çayı düşünüyosun falan. Erkek çalışıp geldiği an, eşit haklara sahipsek o zaman o da bulaşık yıkasın. Benle beraber. Ama mesela çayını bile kendi doldurmaz. Bu sefer noluyo hani, kadın çalışsa da daha çok fazla çalışıyo, evde de çalışıyo işte de çalışıyo bütün sorumluluk da onun üstünde. Mesela diyelim çocuğu almaya sen gidiyon. Ben yemeği yapıyom sen git. Yok hem çocuğu al, hem yemeği yap hem işten çık. Hepsini sen düşün. Hem markete git mesela. Hiç market alışverişine de gitmezler.” A3

“Ev işlerini eşim yapıyo, çok erkeğe güce dayalı şeyler olduğu zaman halı kaldırma, koltuk ilerletme gibi. Elektrik ya da su işleri gibi. Çamaşır yıkamam ama çamaşır makinasını tamir ederim. Ev işini yapanın aşırı bize güven vermesinden dolayı çocuklarıma karşı herhangi bir ev işi sorumluluğu hissetmiyorum. Anne aşılması işte, eş de çok marifetli olursa bana ne gerek var diyorum yani.” AE3

Görüşme yapılan ailelerde ev işlerinin genel olarak kadınlar tarafından sürdürüldüğü görülmüştür. Alt kuşak erkekler üst kuşak erkeklere göre ev işlerinde destek noktasında daha esnek bir yapıdadır. Özellikle çalışan kadının olduğu hanelerde temizlik konusunda işbölümü bulunmaktadır. Fakat bu işbölümünü yöneten kişiler yine kadınlardır. Alt kuşak erkekler ev işleri konusunda yardımcı konumundadır.

3.5.4.4. Aile İçinde Kadının En Önemli Rolü

Katılımcılara kadınların kuşaklararası aktarımlardaki rolünü anlamak amacıyla “*aile içinde kadının en önemli rolü nedir*” sorusu sorulmuştur. Verilen yanıtlar temalara ayrılarak aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 9: Kadının Aile İçindeki En Önemli Rolüne Yönelik Öznel Görüşler

Kategoriler	Bir ailede kadının en önemli rolü nedir?
Yemek	A1, C3, D3
Çocuklarına yönelik sorumlulukları yerine getirmek	AE2, AE3, B1, C2, CE3, D2, DE3, E1, FE3, G3, GE3
Eşine yönelik sorumlulukları yerine getirmek	BE2, C1, F1, G1, GE2
Evi ve işlerini idare etmek	A2, B2, D1,
Aileyi bir arada tutmak	A3, B3, CE2, G2, EE3
Her şey	DE2, E2, EE2, E3, F2, F3,
Erkeğiyle aynı	BE3

Katılımcıların cevapları incelendiğinde kadının aile içinde en önemli rolünün çocuklarına yönelik sorumlulukları yerine getirmek kategorisinde yoğunlaşma görülmektedir. Bir sonraki nesli yetiştirmeye yönelik kadın rolü katılımcıların geneli tarafından en kilit rol olarak görülmektedir. Çocuk yetiştirmekle ilgili kadın sorumlulukları değer ve normların aktarımına yönelik işlerde kadınların rolüne dikkat çeker. Çoğu katılımcının verdiği yanıtı göre, en önemli kadın rolü bir sonraki nesli yetiştirerek norm ve değer aktarımını sağlamaktır.

Genel olarak normlara dayalı dayanışmanın yapısına bakıldığında, kuşaklararası gözlemlenen farklı norm ve değerlerin kuşaklararası dayanışmayı etkilemediği görülmektedir.

3.6. Yapısal Dayanışma

Yapısal dayanışma aile üyeleri arasındaki coğrafi yakınlık ya da sağlık gibi nedenlerle yaşlı ebeveynlerden çocuklarına ya da çocuklardan yaşlı ebeveynlerine olan destekle ilgilidir. İlişkisel ve işlevsel dayanışmayı etkilediği bilinmektedir.

3.6.1. Fiziksel Yakınlık

Araştırma kapsamında görüşülen aileler Gaziantep'te yaşamaktadır. Katılımcıların görüşlerine göre haneler arası mesafeden memnuniyet hakimdir. Genel olarak aynı şehirde ve ilçede yaşadıklarından daha yakın olmayı istemedikleri görülmüştür. Yakın hanelerde yaşamının ilişkileri zedeleyeceği fikri öne çıkan bir bulgudur.

“Aynı binada yaşamak istemem, aynı sitede yaşamak istemem, sevmeyim yeen öyle iç içe olmanın bir anlamı yok ki. Fazla samimi olmanın bir anlamı gereği yok.”
BE2

“Daha yakında yaşamak istemezdim, uzak daha iyi. Uzaktan uzağa görüşmek daha iyi. Yan yana yeen yakın iyi olmaz. Acı yakın yerden uzak durucun. Huzursuz olmamak için, garşıyı huzursuz etmemek için uzak durucun.” D1

Fiziksel yakınlığın A, C, E, F, G ailelerinde ilişkiyi ve dayanışmayı etkilediği görülmektedir. Yakın mesafede yaşamının ilişkileri olumsuz etkilediğine dair görüşler de bulunmaktadır. A ve G aileleri aynı binada yaşadıkları için bu durumdan hem fayda görmekte hem de zarar görmektedir. A ve G aileleri aynı binada/sokakta yaşamaktadır. Yakın yaşamaktan olumsuz olarak etkilenmektedirler. Alt kuşak kadın için, gelinlik vazifesini yerine getirirken kendi gündelik sorumluluklarının etkilenmesi ve çocuklarının üzerinde iktidar sağlayamamasından kaynaklı uzakta yaşama isteği görülmüştür. Ancak uzak mesafe isteği farklı bir şehirden ya da ilçeden ziyade aynı mahalle ya da sokakta olması sadece farklı binalarda yaşamaktır.

“Aynı binada olmanın, mesela onun misafiri geldiğinde beni etkiliyo yani. Gelin olarak gelin. Çocuğunun dersi var, sorumlulukların var. Hepsi aksıyo. Bu defa strese giriyorum. Kalabalık olduğun yerde çocuklar seni anne baba olarak göremiyo

bu bi gerçek. Beraber olduğun sürece. Çünkü benim oğlum yapmaz benim kızım yapmaz dediğinde senin etkin kalmıyo. Hiçbir zaman oğlum bizi anne baba olarak göremiyo mesela. Biz hala çocuklarız çünkü kayınbabamın yanında. Onun çocukları olduğumuz için. Şimdilik bunu böyle idare edin dediği an seni zaten annelik babalık şeyin çok şey oluyo. O yönden hani her zaman şey ben beraber olmanın iyi olmadığını düşünüyorum. İstedğim terbiyeyi veremiyorum beraber oturduğumuz için.” A3

Orta kuşak kadın için ise görünmez geniş ailenin varlığı kadının gündelik hayatını ve stres seviyesini etkilemektedir. A2'nin kendi kayınvalidesi ile aynı binada ya da aynı evde yaşamaya dair yakınlık kaynaklı olumsuz yargıları bulunmamaktadır.

“Evim düzenli kalırdı belki uzakta yaşasalardı. Düzenli olurdu, onların da düzeni olurdu. Belki kafa olarak daha stresim az olurdu. Çünkü kendime göre yemek düşünürüm icabında. E kalabalık olunca ona göre ataneti daha çok düşünüyün mesela. Napım nası yetiştiriyim falan diye. O yüzden.” A2

Yapısal dayanışma bağlamında yakın yaşamak, kadınların birbirleri ile ilişkilerini etkilememekle birlikte gündelik sorumluluklar bağlamında olumsuz olarak etkilenmektedir. Ancak aynı ailenin erkeklerine bu durum sorulduğunda olumlu ve olumsuz yönlerinin birlikteliği bildirilmiştir.

“Çekirdek ailedir ya mesela normalde, bizde o yok. Geniş aileyiz. Babamlar işte bi önceki kuşak Antep evlerinde oturmuşlar. Herkesin mesela ortak hayat buldukları hayat¹⁴ herkesin ortak noktada bulunduğu için adı hayattır. O kalabalığa alışmışız işte biz de... Ara ara aynı binada oturmaktan dolayı fırtınalarım oluyo en büyük sebep çocukların mesela sürekli mesela ben oğluma kızdığım zaman, babamın yanına gidip onu bi koruyucu liman gibi görmesi. Onu ister istemez burda etkinliğimin azalması beni şey yapıyo.Ama bazı zaman da bi yere gidiyorum mesela bi kaç ay yurt dışındayım. Babamlar burda olmasa ben nası gidicem diyorum. Yani gideriz sıkıntı yok ama çocuklar ve eşim burda olduğu için şu an koruyucu melek gibiler benim yanımda. O da benim için artı eksilerini içindeki bulduğum konum değiştiriy o bazen.” AE3

¹⁴ Hayat: eski Antep evlerinin bahçesi, tüm odalar o bahçeye bakar.

“Daha yakında ya da daha uzakta yaşamalarını istemezdim. İnsan netice itibariyle çoluğunun çocuğunun gözüünün önünde olmasını ister. Hemen hemen her gün AE3’ü görürürüm. Çocuklarımı her gün görmem lazım, kaygı duyuyorum. Ama birlikteyken sıkıntı çekiyk, niye sıkıntı çekiyk çocuklara durun deyk durmuylar. Aşşadan komşu bize şikayete geliy o kadar. Dur oğlum etme yavrum deysin çocuktur anlamıyor işte nedersin. Neşeli ve eğlenceli oluyo ama en çok sıkıntı aldığım aşşaya verdiğimiz sıkıntı.” AE2

Erkekler yaşadıkları yapısal dayanışmanın olumlu yanlarına daha çok dikkat çekmektedirler. Ve yakınlık durumu birbirleri ile ilişkilerini olumsuz olarak etkilememektedir. Yapısal dayanışmanın olumsuz etkilediği bir diğer aile ise G ailesidir. G1 ve G2 aynı binada yaşamaktadır. G2 bu durumdan olumsuz olarak etkilendiğini dile getirmiştir.

“Kayınvalidemle uzak yaşamayı çok isterdim. Başta ama hani herkes kayınvalideyle otururdu ya bizim zamanımızda, o lüksümüz yoktu hani ayrı yaşama lüksümüz yoktu. Küçük evde ben kaynanamlan beraber oturduk. Şimdiki aklım olsa ben kabul etmezdim. Kira olsun ayrı olsun derdim. Çünkü ne yaparsan yap eme¹⁵ yaramıyo bi arada oldumu. Mesela uzakta olsak, yemeğe çağırısam aa gelinim yemeğe çağırdı olurdu adı mesela. Ama bunda geldiği için eline sağlık bile demiyo. Uzakta olsak daha güzel olurdu. Şimdi hiç bi yaptığın şey olmuyo. Eme yaramıyo.” G2

Ancak G1 bu durumdan hoşnuttur. Yapısal dayanışmanın yarattığı fırsatlardan faydalandığını dile getirmektedir.

“Mesela tarpadak¹⁶ düştüm. Veyahut başıma bi iş geldi, evime hızlı geldi. Kim yetişir? Yakınlarındaki yetişir. Biz daha aklımız eskilere gedi. Şimdikiler nолursa olsun gaynana benden uzak olsun deylar. Gelin yanıma yakın olmasının deylar. Ben işte ona karşıyım oldu oluşu.” G1

A ailesinde yakında yaşamaya dayalı, kadınlar arasında karşılıklı olarak bir memnuniyetsizlik söz konusudur. Buradan anlaşılacağı üzere yapısal dayanışma ilişkisel dayanışmayı olumsuz olarak etkilememektedir. G ailesi için aynı durum söz

¹⁵ Emek

¹⁶ Pat diye

konusu değildir. G ailesindeki orta kuşak kadın bu yakınlıktan olumsuz etkilenmektedir. Verdiği emeğe bir karşılık bulamadığını beyan etmiştir.

Yakın mesafede yaşayan F ailesinin bu durumu olumlu değerlendirdiği görülmüştür. F2, eşini kaybettikten sonra kızı F3'ün aile sorumluluklarına destek olabilmek için yakınına (aynı siteye) taşınmıştır. Ve bu durum işlevsel dayanışmayı olumlu yönde etkilemektedir.

“Çocuklarımla yakın yaşıyoruz, annemle 2 durak var aramızda. Böylesi güzel, daha yakında olmak istemezdim heralde yani her şeye karışılmasını da istemem yani. Hür yaşamak istiyorum. Biz kızımın zaten çok yakınız, yemeğini yapayım diye. Bebekken de ben baktım çocuklara. Alır getirirdi arabayla. 4 senedir bu şekildeyiz. Yakınlaştık işte o uzaklık problemini çözmek için.” F2

“Aynı sitedeyiz annemle, çünkü hayattaki tek desteğinizin sürekli elinizin altında olmasını, yanınızda olmasını çok istiyosunuz. Hani onu her an görmek, onun sesini duymak, onun desteğini hissetmek mesela çocuklarla ilgili bi durum olduğunda okulda mesaiye kaldığımda annem gider çocukları alır. O konuda kafam çok rahat. Güvendeler, annem onların yanında yemeklerini yapar. Müdür yardımcısı olduktan sonra iş yüküm oldu, annem olmasaydı güvenip kabul edemezdim asla. Eğer bu şekilde teslim edip içim rahat etmeseydi yapamazdım. Annem olmasaydı çocuklarıma oturur bakardım belki o anlamda yani.” F3

F ailesi işlevsel dayanışmaya katkısı olması adına yapısal fırsatları kullanabilmek için yakın mesafeye taşınmıştır. F2'nin çalışan kızına çocuk bakımında destek olması F3'ün istihdamının önündeki engelleri kaldırmaktadır. Dolayısıyla kuşaklararası dayanışma orta kuşak kadınlara yük olarak karşımıza çıksa da, üst kuşaklardan alt kuşaklara verilen bakım desteği kadın istihdamına destek noktasında önemli bir durumdadır.

A, F ve G ailelerinde yakın yaşamanın yarattığı sorunlar ve fırsatlar değerlendirilmiştir. B ve D aileleri hanelerin konumundan hoşnuttur daha yakın ya da daha uzak yaşamak istememektedirler. C ve E ailelerindeki katılımcılar daha yakın mesafede yaşama isteklerini dile getirmişlerdir. C ailesinden orta kuşak erkek katılımcı ebeveynlerine yakın yaşamak konusunda isteklidir. Yakın mesafenin getireceği fırsatların işlevsel dayanışmaya katkısı olacağını düşünmektedir.

“Benim hayatımdaki en büyük pişmanlık, hayatta her şeyi düşündüm ama annemin babamın yaşlı olacağını düşünmedim. Keşke düşünseydim aklıma gelseydi. Ya karşımdan bi daire alırdım ya öbür bloktan daire alırdım. Şimdi doktora götürüp geliyosun 10 tane ilaç. Hangisini kullanıyolar, ne zaman kullanacaklar, akşama ne yicekler diye düşünüyorum. Gözümün önünde olurlardı işte, daha rahat olurum. Yani o annemin babamın yaşlanacağı hiç aklıma gelmedi, hiç düşünmedim. Üzülüyorum o konuda. Ha şimdi de çok da uzak değiliz de, gözümün önünde olsalardı daha iyi olurdu.” CE2

Aynı şekilde C2 ve C3 de birbirleri ile yakın mesafede yaşama isteğini ilişkisel dayanışmanın güçlendirilmesi kapsamında istemektedir.

“Kızım ile aramız 6 km. Bana yakın. Daha yakında yaşamasını isterdim, çocuklardan dolayı isterdim. Çünkü en basitinden şu kar olayında çok rezil oldular. Yakın olsa en azından hop yaptığım yemeği indirirdim. O yönlerden isterdim. Tabi olmadı, gerçi şimdi de geldiği zaman alıyo değişen pek bi şey yok. Neden yakın olmak isterim? Kendilerinin mutluluğu açısından aslında, benle alakalı değil. İşim daha da çoğalırdı.” C2

“Daha yakında yaşamak isterdim tabi, çocuk açısından düşünüyorum sabah kaldırıyorum giydirmek zorunda kalıyorum onları. Yani atıyorum bi bina ötede olması benim için daha iyi. Yol insanı oyalıyo. Ama annem yakınımda olsa hemen bi yemek yapıp verir falan. Hani zaman açısından çok ciddi bi şey olur. İşte aramızda bi 10-15 dk var çok ciddi bi şey değil ama. Ben isterdim öyle olmasını.” C3

Ancak daha yakın mesafede olmaları CE3 tarafından engellenmiştir.

“Yakında yaşamak istemezdim. Çocuk olmadan önce zaten böyle bi ihtimal oldu, C3’ün annesigilin tam karşı dairesi boşaldı ben asla dedim. Ya o şeyle ilgili değil, ne biliyim ya biraz sınır da şart yani. Ben öz kardeşimle de böyleyim. Özel yaşantı yani o. Şu anki durum iyi.” CE3

C ailesindeki hanelerin konumu erkekler tarafından belirlenmektedir.

E ailesi de daha yakında yaşamak istemektedir. Bu yakınlığın da yine ilişkisel ve işlevsel dayanışmayı etkilemesi beklenmektedir. E ailesinde hanelerin yakınlığı

ekonomik sebepler ve gelenekler bağlamındadır. E2 hem annesine hem de kızına daha yakın yaşama isteğini dile getirmiştir.

“Evleniyken ordan buldular evi. Biz karışamazdık zaten kız tarafıyız. Nerde oturlarsa o. Ama şimdi zorlanıyorlar yani ben bunu hissediyorum. Kızımın arabası yok, çocukları götür getir helak oluyo. Evlerinin konumu bi tek şeyden iyi, kızımın işine yakın ondan iyi... Anneme de yakın olmak isterdim, evel öyleydi zaten. Kendi evindeyken acı uzaktı bura, gidemeym gelemeym diye yakına taşıydık. Ama işte yaşlanınca oğluna yerleşmeye karar verdi. Gene onlarla da yakın olmak isterdim, annemi aha şimdi gidemeym göremeym teyzem. Yakın olsa elim üstünde olurdu.”E2

“Kayınvalideyle yakın yaşamak isterdim. Neden? Çünkü atardım çocukları anneme, hanımı alır çıkar gezerdik.” EE3

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere hanelerin konumu erkekler tarafından belirlenmektedir. Bu durum sadece F ailesi için geçerli değildir. Yine de konumu değişen hane içinde erkek yaşamayan hanedir. Genel olarak katılımcıların aynı ilde ve aynı ilçede yaşadıklarından dolayı memnun oldukları görülmektedir.

3.6.2. Sağlık Durumu

Araştırmanın soru kağıdında bireylerin sağlık durumlarına yönelik herhangi bir soru bulunmamaktadır. Dolayısıyla katılımcıların sağlık durumlarına yönelik bulgular bulunmamaktadır. Ancak dayanışmayı etkileyecek boyutlarda bir sağlık sorunu gözlemlenmemiştir. Mülakat akışı esnasında üst ve orta kuşak bireylerin hepsinin kronik bir rahatsızlığı olduğu görülmüştür. Ancak daha önce de söz edildiği gibi kuşaklararası dayanışma bu rahatsızlıklardan etkilenmemektedir. Bu durum yalnızca E ailesi için geçerli değildir. E2 ve EE2 çifti gündelik yaşamlarını etkileyen kronik rahatsızlıklara sahiptir. Geçmişte bakım sorumluluğunu taşıdıkları E1’in ihtiyaç duyduğu hizmetleri yatay kuşak akrabaları ile paylaşmaktadırlar.

“Annem oğlan kardeşimle yaşıyo şimdi, eskiden her gün ben giderdim yemek götürürdüm yakında oturuyken. Ey şimdi ben rahatsızım, EE2 amcan desen öylesine. KOAH. Sürekli gidemeyk artı. Ama 2 günün 1’ine ararım nediyn nasılsın diye. Daha elimi çekmedim üstünden” E2

Dolayısıyla bireylerin fiziksel sağlıklarının sekteye uğraması pratik destek bağlamında kuşaklararası dayanışmanın da sekteye uğramasına neden olmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma sürecinde ulaşılan bulgulardan elde edilen sonuçlar daha önce yapılmış olan araştırmalarla karşılaştırılarak tartışılacaktır. Var olan kuşaklararası dayanışma literatürüne bakıldığında kadın emeğinin araştırıldığı bir araştırma bulunmamaktadır. Araştırma konusunun ülkemiz literatüründe yeterince yer almamış olması kadın emeğinin görünmezliği bağlamında değerlendirilebilir. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü neticesinde aile bireyleri arasındaki işbirliği ve dayanışmanın kadınlar tarafından yürütülmesi olasıdır. Çünkü kapitalist toplumlarda ev dışı kamusal alanın erkekler aracılığıyla, ev içi özel alanın ise kadınlar aracılığıyla düzenlenmektedir (Donovan, 2016: 25). Özbay, 1980 sonrasında kadınların değişen ev içi aktivitelerini incelediği çalışmasında büyük ölçüde kadınlara bırakılan işlerin akrabalarla ilişkilerin düzenlenmesi olduğuna dikkat çekmektedir (Özbay, 2019: 136). Dolayısıyla kuşaklararası aile ilişkilerinde kadınların rolü dayanışmanın niteliğinin belirleyici faktörüdür. Bu bağlamda kuşaklararası aile dayanışmasında kadınlık rollerinin çocuk bakımı, norm ve değer aktarımı, yaşlı bakımı ve diğer aile bireyleri ile arayı sıcak tutma ile ilgili kavramlara yönelik algılar olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcıların kuşaklararası dayanışmadaki rolleri altı boyutta incelenmiştir. Bunlardan ilki farklı kuşaklar arasındaki iletişimin sıklığının ve niteliğinin belirlenmesine yarayan ilişkisel dayanışmadır. Katılımcıların verdikleri yanıtlara bakıldığında kuşaklararası ilişkisel dayanışmanın sık ve olumlu şekillerde seyrettiği bulgusu karşımıza çıkmaktadır. Özmete (2017)' de kuşaklararası dayanışmayı değerlendirdiği projesinde yetişkin çocuklar ve yaşlı ebeveynleri arasında ilişkisel dayanışmanın gerçekleşme oranını %83 olarak bulgulamıştır. Ancak kadınlarla erkekler arasında bir ayrım gözetmemiştir (Özmete, 2017: 196). Araştırma kapsamında bu dayanışma türündeki kadın rollerine bakıldığı zaman yüz yüze görüşme sıklığını belirleyen bireylerin kadınlar olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu dayanışma türünün alt boyutu olan birlikte geçirilen zamanlarda gerçekleştirilen etkinliklerde kadınların rolü öne çıkmaktadır. Ataerkil değerlerin etkisi ile ailelerin bir araya geldikleri vakitlerde yemek, hazırlık ve çocuk bakımı gibi işlerin kadınlar tarafından yürütüldüğü görülmüştür.

İlişkisel dayanışmanın diğer alt boyutu olan bayram vs özel günlerin aile üyeleri ile bir arada geçirilmesi de Türkiye'nin önemli değerlerinden biridir. Çalışma kapsamında görüşülen ailelerin çoğunluğunun erkek soyu üzerinden devam ettiği göz önüne alındığında, özel günlerin erkeğin büyüğünün evinde geçirildiği görülmüştür. Bu durumun ataerkil toplum yapısının getirisi olarak görülmesi mümkündür. Çünkü kadın evlilik yoluyla babasının mülkiyetinden başka bir erkeğin mülkiyetine geçer. Dolayısıyla kadın ataerkil ailede kocasının kendi üzerindeki otoritesini kabul etmek zorundadır ve özel günlerini erkeğin ailesi ile geçirmek durumundadır.

Tüm bunlara ek olarak, araştırmanın bulgularına göre iletişim sıklığını belirleyen bireylerin erkekler olması ancak birlikte geçirilen aktivitelerdeki emek gücünün kadınlar tarafından sürülmesi, erkeklerin karar verme mekanizması olarak görülmesine ve kadınların da görünmeyen emeklerinin bu tahakküm ilişkisi altında sömürülmesine neden olmaktadır.

Aile üyelerinin birbirlerine yönelik hislerinin anlaşılması anlamına gelen duygusal dayanışmanın bu çalışmada yüksek seyrettiği görülmektedir: katılımcıların bir çoğu sorun yaşasalar da aile üyelerine yönelik hislerini olumlu olarak beyan etmişlerdir. Zaman zaman da olsa farklı kuşaklar birbirleri arasında fikir ayrılıklarının olduğunu beyan etmişlerdir. Ancak bu durum dayanışmayı pek etkilememektedir. Duygusal dayanışmanın olumlu seyretmesi yaşlıların yaşam memnuniyetini etkilemektedir. Güven ve Şener (2010) tarafından yapılan araştırmada yaşlıların aile bireylerinden sevgi ve ilgi görmesinin yaşam kalitesini artıracığına yönelik sonuca ulaşılmıştır (Güven ve Şener, 2010: 47-50). Bu çalışma bağlamında da yaşlı kuşakların çocuklarına ve torunlarına yönelik hisleri “onlardan şifa buluyorum, çok seviyorum, bana sağlık oluyorlar” şeklindedir. Dolayısıyla üst kuşak bireylerin çocuklarına ve torunlarına yönelik hisleri olumlu ise, yaşamlarını daha anlamlı sürdürdükleri söylenebilir.

Duygusal dayanışmanın esasen doğallaştırılmış özellikleri nedeniyle kadın işi olduğu düşünülebilir. Duygusal-rasyonel dualitesinde kadınlar aile içi duygusal ilişkilerin yürütülmesinde önemli konumdadır (Yaşın Dökmen, 2011: 23). Nitekim D ailesindeki alt kuşak kadının üst kuşaklarına yönelik olumlu hisler beslememesi dayanışmayı sekteye uğratmıştır. Diğer ailelerdeki duygusal gerginlikler aile üyelerinin dayanışma biçimlerini ve sıklığını etkilememektedir. Kadınlar aile

ilişkilerini sıcak tutarak sosyal ve ekonomik risklere karşı başvurabilecekleri mekanizmayı da korumaktadır (Özbay, 2015: 136). Bu çalışmada da duygusal dayanışmanın kadınlar tarafından yürütüldüğünü belirtmek pek yanlış bir söylem olmayacaktır.

Katılımcılar arasında duygusal dayanışmanın çatışmaya dönüştüğü tek ilişki şekli gelin ve kayınvalideler arasında görülen şeklidir. Üst kuşaklarla sorun yaşayan orta kuşak gelinlerin bu sorunları kendi gelinlerine yansıtmadıkları, olabildiğince kayınvalidelik kurumunun vermiş olduğu ataerkil gücü asgari seviyelere düşürdükleri görülmüştür. Orta kuşak kayınvalidelerin tıpkı alt ve üst kuşaklarının bakım beklentileri arasında sıkışmışlığa dikkat çeken sandviç kuşak kadınlar gibi oldukları söylenebilir. Bu bağlamda Altunsu Sönmez (2019) orta kuşak kayınvalideler ile ilgili olarak ataerkil kültürün kırılma noktasının bu kuşakta yaşandığını dile getirmektedir. Geleneksel aileden çekirdek aileye dönüşen yapının bir etken olduğunu savunmaktadır. Geniş aile yapısında görülen çok kuşaklı hanelerde evin otorite figürü kayınvalidelerdir. Ancak çekirdek aileye geçilmesi ile hanelerin birbirinden ayrılması gelinlerin kayınvalidelere karşı güç kazanmaya başlamasına neden olmuştur. Dolayısıyla geçmiş yıllarda kayınvalideleriyle aynı hanelerde yaşayan gelinler yeni girdikleri ailede yer edinebilmek için evin iktidarı olan kayınvalidelerin otoritesini kabul etmek durumundadır. Ancak sonraki yıllarda kendi evini kuran genç gelinler bu otorite ile ilişkilerini kendileri belirlemektedir (Altunsu Sönmez, 2019: 1164-1193). Alt kuşakların doğum yılları dikkate alındığında Y kuşağı oldukları görülmektedir. Y kuşağı¹⁷ üst kuşaklarına göre daha özgürlükçü, otoriteye meydan okuyan ve bireyselci oldukları görülmektedir (Adıgüzel vd., 2014: 172). Çalışma kapsamında gelinler ve kayınvalideler arasında görülen çatışmaların temelinin gücün yön değiştirmesi ve bireyselleşme kültürü olduğu söylenebilir.

Kayınvalideler ve gelinler arasındaki gerilimler uzlaşmaya dayalı dayanışma ile ilgili yanıtlar vermektedir. Duygusal dayanışmada gelin kayınvalide arasında görülen çatışmaların uzlaşımsal sorunlardan kaynaklandığı görülmektedir. Genel olarak kuşaklararasıdaki uzlaşma derecesi olarak aktarılan bu dayanışma türü araştırma kapsamında anlamlı derecelerde bir soruna işaret etmemekle birlikte orta

¹⁷ Y kuşağı: 1980-1999 yılları arasında doğan nesil.

kuşak erkekler ve genç erkekler arasında bir takım sorunlara işaret etmektedir. Bu çatışmaların genel olarak işyeri kapsamında gerçekleştiği görülmüştür. Erkekler aile sorumlulukları noktasında birbirleri ile uzlaşmışlardır. Aile için kadınlar ve onların ilişkileri tarafından düzenlendiği göz önüne alındığında bu durum şaşırtıcı bir sonuç değildir. Babanın mülkiyeti dolayısıyla iş sahibi olan erkeklerin iş yerlerindeki karar vermeleri süreçleri babalarının iradeleri ile gerçekleşmektedir. Bireyselleşme kültürünün yoğunlaştığı günümüzde bu durum kuşaklararası çatışmaları doğurabilmektedir. Dikey kuşaklararası ilişkilere yönelik yapılan araştırmalar farklı kuşakların yetiştirilme tarzları ve maruz kaldıkları sosyal-ekonomik sorunlardan dolayı hem karakter hem de yaşayış tarzında farklılıklar getirdiğini savunmaktadır (Howe & Strauss, 2007: 41). Özellikle iş yaşamına ilişkin çalışmalarda incelenen kuşaksal farklılıklar bu çalışmada da görülmektedir.

Farklı kuşaklar arasındaki norm ve değerlerin değişiminin derecesini kast eden normlara dayalı dayanışmanın bu çalışmada maddi destek ve ev işleri bağlamında pek değişiklik göstermediği görülmektedir. Bu çalışmada aile bireylerinin birbirlerini maddi olarak desteklemeleri ve kadınların ev işlerini yürütmesi bir normdur. Eker (2018) tarafından gerçekleştirilen iş dışı zamanların kullanımının araştırıldığı çalışmada kadınların yemek pişirme ve temizlik yapma gibi işleri üstlendikleri bulgulanmıştır (Eker, 2018: 1218). Ev içi emek literatüründe de görülen durum da böyledir: kadınlar yeniden üretim sorumlulukları gereği ev içi işlerde erkeklere göre daha fazla yer almaktadır. Bu çalışmada çalışan kadınların bulundukları hanelerde ev işlerinin işbölümü ile yürütüldüğü görülmektedir. Ancak işbölümünü yöneten kişinin kadınlar olduğu bilinmelidir. Acar Savran'a göre kadınların istihdama dahil olması eşleri ile aralarındaki işbölümünü değiştirmemekte ve yardım başlığı altında gerçekleşmektedir (Acar Savran, 2019: 40).

Ayrıca bu başlık altında tartışılabilir bir başka bulgu eğitim seviyesi ile alakalıdır. Genel olarak en yüksek eğitim seviyesine sahip kadınlar alt kuşaktır. Ev işleri konusunda üst ve orta kuşak kadınların eşlerinden bir beklentisi bulunmamaktadır. Beşpınar'ın bulgularına göre, eşler arasında ev işleri ile ilgili sorunlar eğitim seviyesine göre değişkenlik göstermektedir. Eğitim seviyesi arttıkça ev işleri bağlamında tartışmalar da artmaktadır (Beşpınar, 2014: 167-168). Aynı şekilde araştırma bulgularında da eğitim seviyesinin düşük olması, erkeklerden ev içi işlerde sorumluluk alma beklentilerini düşürmektedir. Genel bir kabul şeklinde ev

işleri eğitim seviyesi düşük kadınlarca içselleştirilip yürütülmektedir. Bu tez çalışmasında literatürdeki görünüme benzer durumlar görülmektedir.

Çalışmadaki bir diğer normatif özellik bakıma yönelik görüşlerdir. Üst kuşağın bakım beklentileri genel olarak çocuklarındadır. Ancak çocuklarda bu beklentilere yönelik yanıtlar farklılaşmaktadır. Bunun nedeni hem bakımın profesyonel ellere bırakılması hem de orta kuşağın farklı aile bireylerine vermek durumunda kaldıkları bakımdır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında orta kuşak bireylerin panini sandviç kuşak olmaya gönüllü olmadıkları görülmektedir. Çünkü yaşlıya bakım işleri gün geçtikçe karmaşıklaşan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benzer şekilde ardıl kuşaklar arasındaki beklentileri ve değişen değerleri araştıran Alıçlı Mottram ve Hortaçsu 2005 yılında yapmış oldukları araştırma ile sosyal değişimlerin anneler ve kızları arasındaki ilişkiye yönelik etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre değişen toplumsal normların anneler ve kızları arasında farklı beklentilere yol açtığı görülmektedir. 1950’li yıllarda doğan kadınların ebeveynleri ile çocuklarının talepleri arasında sıkışmış oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Alıçlı Mottram ve Hortaçsu, 2005: 675-691). Bu çalışma sandviç kuşak kadınların varlığını görünür kılmaktadır.

Katılımcılar arasındaki kuşaklararası işlevsel destek mekanizmalarına yönelik bulgulara bakıldığında maddi desteğin sürekli ve aynı şekilde gerçekleşmediği görülmüştür. Gözübüyük Tamer (2014)’in yaşlı ve yaşlılık algısını değerlendirdiği çalışmasında üniversite öğrencilerine yaşlılardan destek bekledikleri alanlar sorulmuştur. Bu bağlamda yüksek oranda (%41) duygusal destek isteği olduğu görülürken %6.4’ü maddi destek beklemektedir (Gözübüyük Tamer, 2014: 22). Bu tez çalışmasında maddi desteğin farklı kuşaklar arasında gerçekleşmediği görülmüştür. Ancak genel olarak yaşlılar ihtiyaç hallerinde alt kuşaklarından yardım alabileceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca yaşlılara ihtiyaç halinde sağlanan maddi desteğin genel olarak erkekler tarafından yürütüldüğü bulgulanmıştır.

Hediyeleşme alt başlığı değerlendirildiğinde katılımcıların bir çoğunun sıklıkla birbirleri ile hediyeleştiği görülmektedir. Öztop vd. (2009) tarafından kuşaklararası dayanışmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada hediyeleşmenin yaşam memnuniyetini artırdığı

bulgulanmıştır (Öztop vd., 2009: 965). Bu bağlamda bu çalışmada da aile üyelerinin birbirleri ile hediyeleşmeleri mutluluk verici bir durum olarak değerlendirilmiştir. Gelini ile gerilimli ilişkiye sahip olan D2, ilişkilerinin olumlu yönde devam edebilmesi için gelininden ufak bir hediye beklentisindedir. Dolayısıyla hediyeleşmenin ilişkilerin niteliği bağlamında bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Maddi desteğin bir şekli olarak çalışma grubunda orta kuşak ebeveynlerin erkek çocuklarına işyeri sebebiyle sermaye sağladıkları görülmektedir. Nüfus ve geleceğe ilişkin öngörülere göre Coldwell (1982) doğurganlığın azalması ile birlikte kuşaklararası dayanışmanın yön değiştirdiğine vurgu yapmaktadır. Geleneksel toplumlarda refahın çocuklardan ebeveynlere doğru gerçekleştiğini, modern toplumlarda ise ebeveynlerden çocuklara doğru aktığını iddia etmektedir. Ancak kuşaklararası destek mekanizmalarının halen büyük ölçüde aile aracılığıyla sağlandığı ülkemiz gibi toplumlarda yetişkin çocuklardan yaşlılara doğru refah akışının ve desteğin sürdüğü görülmektedir (Coldwell, 1982'den aktaran Koç, 2020).

İşlevsel dayanışmanın alt boyutlarından olan ev içi işlerin desteğine yönelik bulgulara göre, yaşlılar ev içi işleri kadınlar aracılığıyla sağlamaktadır. Öztop (2000) tarafından yürütülen tez çalışmasında farklı kuşakların birbirlerinden beklentileri araştırılmıştır. Ebeveynlerin genel olarak ev işleri desteğinin (%64) kız çocuklarından beklenti içinde oldukları bulgulanmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada da erkek çocuklardan ev içi işler konusunda destek olan birisi bulunmamaktadır. A, C, D, E, F ailelerinde yaşlı bireyler ev içi işlerini kız çocukları ya da gelinleri aracılığıyla yürüttüğü görülmektedir. B ve G ailelerinde bu durum dışarıdan ücretli hizmetli ile sağlanmaktadır. Geleneksel cinsiyet rolleri dolayımında ev işlerinin kadınlar tarafından karşılanması alışıl gelmiş bir durumdur.

Çalışma dahilinde fiilen bakıma muhtaç bireyler bulunmadığından bakım desteği yaşlılara sağlanmamaktadır. Ancak ilerleyen yıllarda yaşlı ebeveynlerin bakıma muhtaç oldukları durumlarda bakım sorumluluklarını kimin alacağı sorulmuştur. Genel olarak çocuklar arasında paylaşılacağı görülmüştür. Literatürdeki görünüme bağlı olarak yaşlı bakımı kardeşler arasında eşit dağıtılmaya çalışılmaktadır. KAAD (2016) projesi istatistiklerine göre %75.5 oranında yaşlı bakımının çocuklar arasında paylaşılması gerektiği bulgulanmıştır (Koç, 2020). Aile

yapısına yönelik yapılan araştırmalar 45-64 yaş aralığındaki bireylerin akraba bakımından oldukça zengin olduğuna vurgu yapmaktadır. 2016 yılı TAYA verilerine göre en fazla kardeşe sahip olan yaş grubu 45-54'tür (%98.2) (şentürk, 2018: 275). Bu veriler bakıma muhtaç ebeveynlerin bakım sorumluluklarını paylaşacak çok fazla insan olduğunu göstermektedir. Çalışma kapsamında da kız çocuğunun ya da gelinin üzerine kalan bakım yükü şayet başkasına bakım sağlaması halinde ya da kendisinin sağlık sorunları nedeniyle başkasına devredebileceği görülmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmadaki katılımcılar bağlamında yaşlandıkça ya da gelecekte panini sandviç kuşak olma durumu bulunmamaktadır.

Kadının çalıştığı hanelerde ocuk bakımı büyükanneler tarafından karşılanmaktadır. Bu durum orta kuşak bireyler ve torunları arasındaki ilişkileri geliştirerek orta yaşlıların doyum içinde yaşamasına neden olmaktadır. Torunlar büyük ebeveynlerinin yaşamlarını anlamlı kılmaktadır. Altan ve Tarhan (2018) tarafından bykannelerden toruna değer aktarımının incelendiği çalışmada katılımcıların hepsinin torunları ile birlikte mutlu oldukları ve torun sevgisinin başka hiçbir sevgi ilişkisine benzemediği bulgulanmıştır (Altan ve Tarhan, 2018: 35). Ancak refah devletleri tarafından ailevileştirilen bakım işleri kadınların bir ömür bakım kariyeri yaptığını göstermektedir. Ev içi işlerin bir uzantısı olarak görülen ocuk bakımı erkeklerin bu işlerden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu alışma bağlamında da ocuk bakımı kadınlar tarafından yürütülmektedir.

Kuşaklararası dayanışmanın bir diğer alt boyutu olan yapısal dayanışma ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında yaşlı ebeveynlerle çocukların oturdukları yerler birbirine yaklaştıkça çocuklar tarafından ziyaret edilme sıklığının, ilişkisel ve işlevsel dayanışmanın arttığı görülmektedir (zmete, 2017: 94). Yapılan çalışmanın bulgularına bakıldığında görüşme yapılan ailelerin aynı şehirde yaşadıkları göz önüne alındığında anlamlı bir sonuç barındırmamaktadır. Zaten birbirine yakın yaşayan bireyler ilişkilerinin daha kötüye gitmemesi için aynı mesafeyi korumak istedikleri görülmüştür. Daha yakında yaşamak isteyen bireylerin temel motivasyonu ise pratik bakımdan aile bireyleriyle destek ilişkisi içinde olmaktır. Dolayısıyla yapısal dayanışmanın fırsatları işlevsel dayanışmayı güçlendirmektedir. Bazı aileler ise aynı binada yaşadıklarından dolayı duygusal dayanışmanın negatif etkilendiğini belirtmişlerdir. Özmete (2017) tarafından kuşaklararası dayanışmanın değerlendirildiği projede coğrafi yakınlığın normal şartlar altında işlevsel ve ilişkisel

dayanışmayı güçlendirdiği görülse de bazı zamanlarda duygusal dayanışmayı negatif etkilediği görülmüştür, uzakta yaşayan aile üyelerinin birbirlerini özlemesi üzerine ilişkilerinin daha anlamlı olacağını belirttikleri bulgulanmıştır (Özmete, 2017: 96). Dolayısıyla literatürde yapılan çalışmalarla benzerlik görülmüştür.

Kuşaklararası dayanışmanın geçmiş yıllara göre zayıfladığı yönünde görüşler olsa da yüksek bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Kuşaklararası etkileşimin literatürden hareketle toplumlara ve bireylere geniş katkılarından bahsetmek mümkündür. Bir toplumda fazla sayıda kuşağın bir arada bulunması kültürel bir zenginliktir. Özellikle yaşlanma alanında çalışan bilim insanları kuşaklararası ilişkilerin olumlu yönlerine vurgu yaparak, nesiller arasındaki dayanışma unsurlarıyla toplumsal faydanın sağlanacağını savunmaktadır. Ancak bu etkileşimi yalnızca aile yapısının genişlemesi ve bakımın çeşitlenmesi üzerine kurmak, etkileşimdeki en önemli ağ olan kadının rolü ve kadına yüklenen sorumlulukların nitelik ve niceliğinde oluşabilecek artışları göz ardı etmekte ve beraberinde hane içinde emek sömürsüne maruz kalmış kadınların yükünü arttırmaktadır. Bu çalışmadaki en önemli bulgu, kuşaklararasıdaki dayanışmanın en önemli aktörünün aile içindeki kadınlar olduğudur. Kadınlar birbirleri ile iyi anlaştıkları takdirde ailenin de mutlu ve dayanışma içinde olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Küresel ölçekte görülen nüfus yaşlanması, gelişmiş ülkeleri etkilediği gibi ülkemizi de etkilemektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisinde niceliksel olarak artması refah devletleri açısından sosyal ve ekonomik olarak sorunlara yol açılabilmesine neden olacaktır. Dolayısıyla ülkelerin yaşlanmaya ve bağlantılı olarak bakıma yönelik konulardaki ihtiyaçlarını yeniden gözden geçirmesi gerekmektedir. Özellikle uzun süreli bakıma yönelik ihtiyaçların artışı, yaşlılık döneminde nitelikli bakım elemanlarının bulunması ve finansmanının sağlanması devletler aileler ve bireyler bağlamında dikkate alınması gereken bir durum haline gelmektedir.

Demografik yapılarda görülen değişiklikler makro düzeyde refah devletlerini önemli oranda etkilerken mikro düzeyde de aileyi ve üyelerini etkilemektedir. Yaşlılık döneminin uzamasına bağlı olarak aile içinde birlikte geçirilen yılların uzaması da beklenen bir neticedir. Yaşlılık döneminde bireyler daha çok iş ve çalışma hayatından geri çekilmiş, kendi evlerinde ve aileleriyle vakit geçirmektedir. Aile üyeleri, yaşlılık döneminde ihtiyaçların karşılanması bakımından başvuru alan ilk mekanizmadır. Dolayısıyla aile üyeleri arasındaki ilişkiler de yaşlılık dönemine yönelik ihtiyaçların karşılanmasında kilit rol oynamaktadır. Kuşaklararası dayanışma aileye güven teması üzerine kurulmaktadır.

Bu çalışmada Gaziantep'te yaşayan ailelerde kuşaklararası dayanışma incelenerek, kuşaklararası aile dayanışmasının gerçekleşmesinde ve sürdürülmesinde kadınların göz ardı edilen, görünmeyen emeğini görünür kılmak amaçlanmıştır. Çalışmada kuşaklararası aile dayanışması; ilişkisel dayanışma, duygusal dayanışma, uzlaşımsal dayanışma, işlevsel dayanışma, normlara dayalı dayanışma ve yapısal dayanışma alt boyutlarında cinsiyete dayalı işbölümü incelenmiştir. Ülkemizde aile kurumu muhafazakar anne babalık ve evlatlık temalarıyla işlemektedir. Geleneksel cinsiyete dayalı işbölümü neticesinde kuşaklararası dayanışmada kadınların ve erkeklerin üstlendikleri belirli roller bulunmaktadır.

Erkekler genel anlamda dışarıya yönelik olan işleri üstlenirken aile içi ilişkileri kurgulamak ve yürütmek kadınların görevidir. Araştırma sonuçlarına göre, kadınlar ve erkekler kuşaklararası dayanışmadaki rollerini doğal olarak gelişen bir süreç olarak yorumlamaktadır.

Çalışmaya dahil edilen örneklem grubu içerisinde bireylerin görüşme sıklığı anlamına gelen ilişkisel dayanışma teması altında kadın ve erkeklere düşen roller incelendiğinde görüşme sıklığının belirleyicisi olan kişilerin kadınlar olduğu görülmüştür. Birlikte geçirilen vakitlerde yapılan aktiviteler irdelendiğinde cinsiyete dayalı bir işbölümüne rastlamak mümkündür. Araştırmaya katılan aileler bir araya geldiklerinde birlikte yemek yiyerek birlikte geçirmektedirler. Bu bağlamda birlikte geçirilen zamanlarda sarf edilen emek gücünün kadınlara ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlişkisel dayanışmanın yapısal dayanışmadan etkilendiği görülmüştür. Yapısal dayanışma alt boyutlarından fiziksel yakınlığın karar vericisi erkeklerdir. Ancak bu alt boyut dışında erkeklerin aile içi ilişkilere kadınlar kadar dahil olmadıkları görülmüştür.

Duygusal desteğe dayalı kuşaklararası dayanışmanın yapısına bakıldığında kadınlar özelinde uzlaşım sal dayanışma ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Uzlaşım sal dayanışma farklı kuşakların birbirleri ile çatıştığı konuların analiz edildiği dayanışma boyutudur. Çalışmaya dahil edilen erkek soyu üzerinden devam eden ailelerde baba-oğul arasındaki gerginliğe neden olabilecek ilişkilerin nedeni iş yeri bağlantılı meseleler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın aile üyelerinin uzlaşım sal sorunları ise aile içi meseleler bağlamındadır. Kadınların birbirleriyle olumlu ilişkiler yürütmesi dayanışmayı önemli oranda etkileyen bir durumdur. Duygusal ilişkilerin olumlu seyretmediği ilişki türü yalnızca gelin-kaynana ilişkilerinde bulunmaktadır. Bu durumu iki kadının birbirleri ile anlaşamamalarından ziyade klasik ataerkil sistemin kendisiyle açıklamak mümkündür. Kadınların hayatlarının farklı evrelerinde ataerkil sisteme uyumlandıkları ya da direnme stratejileri bulunmaktadır.

Ülkemizin de içinde bulunduğu coğrafyada geleneksel ailelerde yaygın olan toplumsal değerlere göre, kayınpederlerin hane reisi oldukları hanelere evlilik yoluyla giren gelinler hem erkek hem de daha yaşlı olan kadın aile üyelerinin denetimi altındadır. Kadının yeni girdiği hanede kabul edilebilirliği kayınvalidesi ile yürüttüğü ilişkilere dayalıdır. Anne oğul arasındaki ilişki baba ile olan ilişkiye göre daha derin anlamlar içerir. Erkek evlada sahip olmak kadının aile içindeki konumunu sağlamlaştırmaktadır. Aileye yeni gelen kadının varlığı kayınvalidenin konumunu

tehdit edebilmektedir. Bu sebeple geleneksel kayınvalideler gelinleri üzerinde baskı mekanizması kurarak konumunu tekrardan sağlamlaştırmaya çabalar. Yeni gelinin haneye gelmesi kayınvalidenin ev işi sorumluluğunu azaltabilirken anne oğul ilişkisine zarar verebileceği düşünülerek kadınlar arasındaki ilişkilerin gergin olmasına neden olabilmektedir.

Geniş ailelerin bulunduğu hanelerin çözülmesi ile birlikte çekirdek ailelerin bulunduğu hanelerin giderek artmıştır ve geleneksel aile değerlerini değiştirmiş, kayınvalideler ve gelinler arasındaki güç ilişkilerini de gelinlerin lehine olacak şekilde dönüştürmüştür. Ataerkilliğin sadece ideolojik değil maddi temellere dayandığı gerçeğini göz önüne alarak, yaşlı erkeklerin daha genç kuşak olan çocukları üzerindeki iktidarı ailenin ekonomik sermayesini denetleyebildikleri ölçüde mümkündür. Nitekim klasik ataerkilliğin günümüzdeki haline dönüşümü kentleşme, iç ve dış göç süreçlerine bağlı olarak gelişir. Bu süreçte babasının hanesinden ayrılan erkek artık onun iktidarına tabi olmaz ve tarımsal üretim ile geçimini sağlamakta zorlanan babasına maddi olarak destek olmaya başlar. Bunun sonucunda da kayınvalidesinin evinden kendi evine geçen kadın kendi çekirdek ailesinden sorumlu olmaya başlar. Bunun sonucunda aile içinde yaş ve cinsiyete dayalı ilişkilerde aile dinamiklerine yansıyan yeni pazarlıklardan söz etmek mümkündür (Kandiyoti, 2015: 186).

Geniş ailelerden çekirdek ailelere dönüşümle birlikte kayınvalidelerin baskı ve dayatmaları azalmıştır. Evliliklerin görücü usulünden anlaşılarak evlenmeye dönmesi, gelinler üzerinde kayınvalidelerinin ilk denetimidir. Ancak erkeğin kendi eşini kendisi seçmeye başlaması kadının çalışma hayatına girmesi ile birlikte gelinlerin kayınvalideleri karşısında güç kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır (Altunsu Sönmez, 2019: 1164-1165). Geçmişte gelinin doğurduğu çocuklar erkeğin ailesinin malı sayılırken günümüzde torununu görmek isteyen babaannenin annenin iznine tabi olarak görmesi de gelinlerin kayınvalideleri karşısında kazandıkları güçlerden bir diğeridir. Kayınvalideler torunları üzerinde artık sadece bakım emeğini sunarak söz hakkı kazanabilmektedir. Böylelikle kayınvalidelerin itaatkar gelinlerle çevrili yaşlılık beklentisi çökmüş olur.

Gelin kayınvalide ilişkilerinde görülen bu dönüşüm ve kırılma günümüzde bakım literatüründe sandviç kuşak adı verilen grupta gerçekleşmiştir. Sandviç kuşak

kadınlar kendi gençlik zamanlarında kayınvalidelerinin baskısına maruz kalmıştır ve kayınvalide olduktan sonra gelinlerine kendi kayınvalideleri gibi müdahaleci olamamaktadır. Zira Y kuşağı olan gelinler önceki kuşaklara göre daha talepkar, isyankar ve kural tanımazdır. Gelin kaynana ilişkilerindeki bu değişimi kuşaksal farklılıklarla açıklamak da mümkündür.

Kuşaksal farklılıkların görüldüğü bir başka dayanışma türü ise normlara dayalı dayanışmadır. Bu dayanışma türü kuşaklararası değişen toplumsal değerlerin ölçümüne olanak sağlar. Araştırma dahilinde maddi destek, ev içi işlere yönelik destek alt boyutlarında toplumsal değer değişimi görülmemiştir. Yaşlı bakımının aile tarafından karşılanması konusunda katılımcılar farklılaşan yanıtlar vermiştir. Bu durumu onaylayan kesim üst kuşak ebeveynlerdir, dolayısıyla yaşlı bakımı konusunda bir norm değişiminden söz etmek mümkündür. Ev içindeki toplumsal cinsiyet rollerindeki değer değişimlerine bakıldığında ise alt kuşakta bir kırılma olduğu söylenebilir. Ancak bu durum yalnızca kadınların çalıştıkları hanelerdedir. Yine de alt kuşak erkekler diğerlerine göre ev işlerine dahil olmak konusunda daha esnektir.

Tüm dayanışma alt boyutları doğrudan ya da dolaylı olarak işlevsel dayanışmayı etkilemektedir. Maddi destek katılımcılar arasında ihtiyaç duyulmadığı gerekçesiyle sağlanmamaktadır. Ancak görünmez geniş ailelerin varlığından söz edilebilecek Gaziantep şehri için maddi destek üst kuşaklardan alt kuşaklara yönelik olarak ev kurma, evlendirme, iş kurma gibi sebeplerle olabilmektedir. Pratik desteğe yönelik cinsiyet ayrımlarına bakıldığında ise kadınların ev içi işlerin, erkeklerin dışarıya yönelik işlerin sorumluluğunu üstlendikleri görülmüştür. Katılımcılar arasında bakım desteğine ihtiyaç duyan herhangi bir birey bulunmadığından panini sandviç kuşak bireylere geleceğe yönelik sorular sorulmuştur. Bunun sonucunda üst ve orta kuşak bireyler arasında bakım beklentileri ile bu beklentilerin karşılanması noktasında hemfikir olunmadığı görülmüştür.

Geleneksel normlarda görülen değişimler kırılğan grup olan yaşlıların bakım ve destek sistemini zayıflatmaktadır. Geleneksel bakım emeği kavramının sürdürülmesinin örneklem grubuna etkisinin ne olduğu, farklı kuşaklarda bakım emeğinin dönüşümü, yaşlıların bakım beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığı bu çalışma ile derinlemesine açıklanmaya çalışılmıştır. Bakım emeği olgusunun,

örneklem grubunun gündelik yaşamına etkisi incelenmiş, bakım alan ve veren olmak üzere ayrılan aile üyelerinin sorumlulukları ve bu durumun ilgili ailenin dayanışma biçimine yönelik avantaj ve dezavantajları değerlendirilmiştir.

Kuşaklararası dayanışmanın içerisinde bakıma dayalı bir destek sistemi öne çıkmaktadır. Değişen normlar ve değerler bağlamında üst kuşak katılımcıların bakım beklentilerinin orta kuşak katılımcılar tarafından karşılanması arasında uyumsuzluk bulunmaktadır. Ancak bakım ihtiyaçlarının karşılanması aile ve hane ekseninde gerçekleştirilmesi gereken bir durum olduğu konusunda uzlaşa sağlanmıştır. Aile içinde kız çocuklar ya da gelinler aracılığıyla, hane içinde ise dışarıdan profesyonel olmayan kadınlar tarafından bakım işlerinin sağlanması kadınlar üzerindeki bakım yükünün bir görünümüdür.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından kadının sosyal ve ekonomik olarak kaynak ve fırsatlara erişimde erkekle eşit hak ve imkanlara sahip olmaları gerekmektedir. Bu da ancak kadının istihdama katılımının önündeki engellerin kalkması ile gerçekleşebilir. Kadınların işgücü piyasalarına dahil olabilmeleri bakım emeğine ilişkin sorumluluklarını hafifletebildiği durumlarda mümkündür (Gönüllü Atakan, 2017: 133) Bu bağlamda bakıma ihtiyaç duyan aile bireylerine sahip kadınların nitelikli bakım hizmetlerine erişimine yönelik durumlar önemli politika önceliği taşımaktadır.

Aile içinde kadın üyeler tarafından karşılanması beklenen bakım ihtiyaçları hem kadınları hem de bakımın sağlandığı kişileri olumsuz etkileyebilmektedir. Yaşlıya bakımın kalitesi aile içindeki insanların geçmiş yıllarda kurdukları ilişkilerin dinamiklerine göre değişkenlik göstermektedir. Bakım sağlayıcının bakım verme işini bırakmaya karar vermesi hem bakım sağlanan kişinin hem de refah devletinin sırtını dayadığı sistemi ortadan kaldırmış olacaktır. Ancak bakım bir vatandaşlık hakkıdır. Aile üyelerinin insafına bırakılamayacak kadar önemli bir konudur. Bakım refah devletleri tarafından koordine edilmesi gereken bir hizmettir. Mutlaka aile ekseninden çıkarılmalı, sosyal devlet tarafından güvence altına alınmalıdır.

İlerleyen yıllarda yaşlıların yaş ortalamasının 75'i geçeceği tahmin edilmektedir. Yaşlıların özellikle yetişkin çocuklarından beklediği destekler artacaktır. Ancak bu beklentilerin aile içinde karşılanmasını beklemek anlamsız bir istektir. Devletler, özel sektörler gibi mekanizmaların kuşaklararası dayanışmanın

azalmasına yönelik politikaların geliştirilmesi ve bu politikaların özel ve kamusal destekler aracılığıyla uygulanması önemlidir. Ancak politikaların toplumsal cinsiyet düzenini yeniden üreten yapısı var olan eşitsizliklerin daha da şiddetlenerek süremesine neden olacaktır.

KAYNAKÇA

Abramson, T. A. (2015). Older Adults: The “Panini Sandwich” Generation. *Clinical Gerontologist*. (38): 251-267.

Acar Savran, G. (2019), *Beden Emek, Tarih, Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Dipnot Yayınları.

Acar Savran, G. (2020). *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap.

Adıgüzel, O., Batur, H.Z., Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü Ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakahılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(19): 165-182.

Akdemir, A. , Konakay, G. & Demirkaya, H. (2013). Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi Ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 11-42. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eyad/issue/57425/813938>

Akış, A.G. (2021). Yaşlı Bakıcıların Bakım Kariyeri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. 14(1). 8-18.

Aktaş, G. (2011). *Farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip ailelerde kız çocuklarına ilişkin aile içi kültürel tanımlamalar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aldemir, Ç. (2016). *Kadının Görünmeyen Emeğinin Görünür Kılınması: Ev İçi Emeğin Ücretlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alıçlı-Mottram, S. ve Hortaçsu, N. (2005). The effects of social change on relationships between older mothers and daughters in Turkey: A qualitative study. *Ageing & Society*. 25: 675-691.

Altunsu Sönmez, Ö. (2019). Gelin Kaynana Çatışması Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 13 (19): 1159-1201.

Arun, Ö. (2008). Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Türkiye'de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 313-330.

Arun, Ö. (2014). 'Que Vadis' Türkiye? 2050'ye Doğru Yaşlanan Türkiye'yi Bekleyen Riskler *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 32. 1-12.

Arun, Ö. (2018). *Yaşlanmayı Aşmak*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Arun, Ö., Holdsworth, J. K. (2018). Türkiye'de Kuşaklararası Bakım Ve Destek Mekanizmaları: Risk Altındaki Nüfusun Tanımlanması. *T.C. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile Ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi*. (ss. 335-357).

Arun, Ö., Holdsworth, J. K. (2020). Integrated social and health care services among societies in transition: Insights from Turkey. *Journal of Aging Studies*. 53. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2020.100850>.

Attar-Schwartz, S., Tan, J.P., Buchanan, A. (2009). Adolescents' perspectives on relationships with grandparents: The contribution of adolescent, grandparent, and parent-grandparent relationship variables. *Children and Youth Services Review*, 31(9), 1057-1066. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.05.007>.

Aydemir, A. (2021). Geçmişlerinin Gölgesinde Gelin Kayınvalidenin Bakım İlişkisi; Yaşlı İhmal ve İstismarı. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*. 5(1). 4-18.

Beğer, T. Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim Dergisi*. Cilt yok(25). 1-3.

Bengtson, V. L., & Roberts, R. E. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 856-870.

Bengtson, V. L., & Schrader, S. (1987). Parent-child relations. *Research instruments in social gerontology*. (pp. 115-186). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bengtson, V.L, Silverstein, M. (2018). Linked Religious Lives Across Generational Time in Family Lineages: Grandparents as Agents of Transmission. D. Alwin, D.

- Felmlee, D. Kreager içinde, *Social Networks and the Life Course: Integrating the Development of Human Lives and Social Relational Networks*). Springer. ss.415-429.
- Bhattacharya, K. (2017). *Fundamentals of Qualitative Research A Practical Guide*. New York and London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Bora A, (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*.(ss. 175-188) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bora, A. (2016), *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2020). “Feminizmin “Dalgaları”ı” içinde: Saygılıgil, F. ve Berber, N. (ed). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:10: Feminizm: 506-510*.
- Bütün, M. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Çocuk Bakım Hizmetleri: Farklı Ülke Uygulamaları*. (Yayınlanmış Uzmanlık Tezi). Ankara: TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Canatan, Ayşe (2008). Toplumsal Değerler Ve Yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. (1): 62-71.
- Comeron, B. (2006). Social Reproduction and Canadian Federalism. *Social Reproduction: Feminist Political Economy Challenges Neo-Liberalism* (pp. 45-74). Montreal: McGill-Queen’s University Press.
- Connel, R. W. (2003). *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press.
- Coontz, S., & Henderson, P. (2020). Sınıflı ve Devletli Toplumların Kökenindeki Mülkiyet Biçimleri, Politik İktidar ve Kadın Emegi. *Kadının Görünmeyen Emegi* (ss. 29-88). İstanbul: Yordam Kitap.
- Çınar Köysüren, A. (2013). *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Dannefer, D. ve Settersten, R. A. (2010). The Study of The Life Course: Implications for Social Gerontology. *The SAGE Handbook of Social Gerontology* (ss. 3-19). SAGE Publications

Dedeoğlu, S. (2019). Kadın Emeğinin Bütünlüğü: Ücretli ve Eviçi Ücretsiz Emek Tartışmaları. *Kadın Emeği Seçme Yazılar* (ss. 147-152).

Delphy, C. (1992). *Familiar Exploitation*. Oxford, Politiy Pres.

Delphy, C. (1993). "Rethinking Sex and Gender", *Gender*, Der. Stevi Jackson ve Simon Scott, Londra, Routledge.

Delphy, C. (2015). Patriyarka. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, (ss. 245-251). (Çev. Acar Savran, G.) İstanbul: Dipnot Yayınları.

Delphy, C. (2020). Baş Düşman. *Kadının Görünmeyen Emeği: Maddecî Bir Feminizm Üzerine*. (ss. 89-114). İstanbul: Yordam Kitap Yayınları.

Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (2005). "Introduction: Entering the field of qualitative research." *Handbook of Qualitative Research* (ss. 1-17). Thousand Oaks: Sage Publications.

Donovan, J. (2016). *Feminist Teori*. (Çev. Bora, A., Ağduk Gevrek, M., Sayılan, F.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Duben, A. (2018). *Yaşlanma ve Yaşlılık Disiplinlerarası Bakış Açıları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Düzkan, A. (1998). Aslında Mesele Çok Basit. *Pazartesi*, 41.

Ecevit, Y. (2010). İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılması Bağlamında Türkiye’de Erken çocukluk Bakımı ve Eğitimi. *İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları* (ss. 87-114). İstanbul: İTÜ BMT-KAUM ve KİH-YÇ.

Ecevit, Y. (2015). Türkiye’de Çocuk Bakımı ve Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* (ss. 185-221). Ankara: İmge Kitabevi.

Ehrhardt, A. A. (2007). John Money, Ph.D. *Journal of Sex Research*.44(3): 223-224.

Eisenstein, Z. (1981). *The Radical Future of Liberal Feminism*, Nex York: Longman.

- Eker, H. (2018). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İş Dışı Zaman Kullanımı: Kamuda Çalışanlar Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 8(15): 1218-1240.
- Engels, F. (2011), *Ailenein, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, (Çev. Kenan Somer), Ankara: Sol Yayınları.
- Erbil, P. (2015). *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erdoğan, N. (2008). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Görünmeyen Emeği: Mersin Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergil, D. (1984). Toplumsal Örgütlenmenin Yapısı. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 39(1): 15-31.
- Folbre, N. (1991). The Unproductive Housewife: Her Evolution in Nineteenth-Century Economic Thought. *Signs*. 16(3): 463-484.
- Fougeyrollas Schwebel, D. (2015). Ev Emeği. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (Çev. Gülnur Acar Savran). (ss. 144-149). Ankara: Dipnot Yayınları
- Goerres, A., Tepe, M. (2010). Age-based self-interest, intergenerational solidarity and the welfare state: A comparative analysis of older people's attitudes towards public childcare in 12 OECD countries. *European Journal of Political Research*. 49(6): 818-851.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gönüllü Atakan, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Bakım Emeği. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(3). 125-136.
- Görgün Baran, A. (2021). *Feminizmin Gelişim Serüveni: Dalga Yerine Kuşak Diyelim mi?* <https://kockam.ku.edu.tr/feminizmin-gelisim-seruveni-dalga-yerine-kusak-diyelim-mi-aylin-gorgun-baran/> (erişim tarihi: 02/02/2022).

Gözübüyük Tamer, M. (2014). Kuşaklararası Dayanışma ve İşbirliği Çerçevesinde Gençlerin Yaşlı ve Yaşlılık Algısının Değerlendirilmesi. *Toplum Bilimleri Dergisi*. 8(15). 7-28.

Grundy, E. Ve Henretta, J.C. (2006). Between Elderly Parents And Adult Children: A New Look At The İntergenerational Care Provided By The ‘Sandwich Generation’. *Ageing & Society*. (26). 707–722. doi:10.1017/S0144686X06004934.

Güneş, F. (2015). Toplumsal Yeniden Üretim ve Karşılığı Ödenmeyen Kadın Emegi. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. 15(57). 2-9.

Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 27(2). 245-256.

Gündüz Hoşgör, A., & Him, M. S. (2018). Karadeniz Kırsalında Yaşlı Kadın İstihdamı: Balık Üretim İşletmeleri Vaka Analizi. *Yaşlanmayı Aşmak* (ss. 55-72). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güven, S., Şener, A. (2010). Family Relations in Aging. *International Journal of Business and Social Science*. 1(3): 47-52.

Harding, S. (1986). The Insability of the Analytical Categories of Feminist Theory. *Signs*(11), 645-664.

Harding, S. (Dü.). (1987). *Feminism and Methodology*. Indiana: Indiana University.

Hartmann, H. (2020), Marksizm’le Feminizm’in Mutsuz Evliliği. *Kadının Görünmeyen Emegi*. (ss. 157-206). İstanbul: Yordam Kitap.

Hirata, H., Zarifian, P. (2015). Emek (kavramı). *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (ss. 119-124). Ankara: Dipnot Yayınları.

Hochschild, A. R. (1983). *The Managed Heart: The Commercialization of Human Feeling*. Berkeley and Los Angeles: University of California Pres.

Holdsworth, J.K. (2018). Daha iyi bir yarın? Yaşlı Bakımında Ailelerin Karşılaştıkları Zorluklar ve İhtiyaçları. *Yaşlanmayı Aşmak*. (ss. 73-89). Ankara: Phoenix Yayınev.

Howe, N., Strauss, W. (2007). *The Next 20 Years Customer And Workforce Attitudes Will*. 85(7-8):41-52, 191.

Işık, E., Serdaroğlu, U. (2015). Kadın Emeği: Feminist İktisadın Yol Haritası Üzerinden Bir Okuma. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG)*. 15(56): 6-14.

Kalfa, A. (2010). Refah Rejimi Bağlamında Çocuk Bakımı Hizmetleri. *Çalışma ve Toplum*, 3, 191-220.

Kalmijn, M. (2005), *Intergenerational solidarity: A review of three theories and their evidence*. Netspar Pension Day: Tilburg University.

Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Kergoat, D. (2015). Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (ss. 87-96). (Çev. Acar Savran, G.). Ankara: Dipnot Yayınları.

Kırışık, H. (2019). *İnformal Yaşlı Bakımında Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kocabıçak, E. (2010). Patriyarkanın Toprağında Kapitalizm Kök Salarken: Türkiye’de Son Dönem Sermaye Birikimi Stratejisi ve Kadınlar. *Tülay Arın’a Armağan*. 137-179.

Koç, İ. (2013). Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması İleri Analizleri*. 22-54.

Koç, İ. (2020). *Kuşaklararası Dayanışma Biçimleri: Türkiye Örneği*. Senex: IV. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi. 30-31 Ekim 2020.

Köse, S., Oral, L., Türesin, H. (2011). Duygusal Emek Davranışlarının İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ile İlişkisi Üzerine Sağlık Sektöründe Bir Araştırma, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 12(2). 165-185.

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Letherby, G. (2003). *Feminist Research in Theory and Practise*. Buckingham: Open Press University.

Lips, H. M. (2001). *Sex and Gender: An Introduction*. California: California Mayfield Pulishing Company.

Mathieu N.C., (2015). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*. (87-96). Ankara: Dipnot Yayınları.

McChesney, Kay Young; Bengtson, Vern L. Mangen, David J. (1988). Solidarity, integration, and cohesion in families: Concepts and theories. *Measurement of intergenerational relations*. (pp. 15-30). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.

Mies, M., Bennholdt Thomsen, V. Von Welhof, C.(2008). *Son Sömürge: Kadınlar*. (Çev. Y. Temurtürkan, İletişim Yayınları, İstanbul; 1988 s:101-150

Miller, D. (1981). The ‘sandwich’ generation: Adult children of the aging. *Social Work*, 26, 419-423.

Mitchell, J. (1974). *Psychoanalysis and Feminism*. London: Allentane.

Molyneux, M. (2020). Ev Emegi Tartışması ve Ötesi,. *Kadının Görünmeyen Emegi* (ss. 115-155). İstanbul: Yordam Kitap.

Moreno, M. M. (2015). Relational Adjectives at Interfaces. *Studia Linguistica A Journal Of General Linguistics*, 69(3), 304-332.

Müldür, Ö. (2020). *Kadın Emegi Ve Kadının Ev-İçi Emeginin Görünmezliği Sorunu: Gülnur Acar-Savran'ın Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'deki Yansımaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü.

Neuman, W. L. (2011). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Pearson Education.

Oakley, A. (1985). *Sex, Gender and Society*. England: Maurice Smith Press.

Oğlak, S. (2017). Yaşlı Bakımında Görünmeyen İşgücü: Aile Bakımı ve Ekonomik Değeri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(2). 73-87.

Orbey, E. (Yöneten). (1975). *Bizim Aile* [Sinema Filmi].

Özateş, Ö. S. (2015). *Malumun ilanı kadın emeğinin saklı yüzü: ev içi bakım emeği*. Ankara: NotaBene Yayınları.

Özateş Gelmez, Ö. S. (2015). Ailevileştirilen Bakımın Kürek Mahkumları: Evde Bakım Uygulaması Kapsamında Bakım Veren Kadınların Deneyimleri. *Fe Dergi*. 7(2). 59-71.

Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 0(33). 93-112.

Özbay, F. (2014). Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması İleri Analiz Raporu*. (ss. 1-47).

Özbay, F. (2015). Kadınların Ev içi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (ss. 115-139). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, M. (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.

Özer, M. M. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye’de Ücretli Evde Bakım Uygulamasının Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkurt, V. (2019). Bakım Verenlerin Bakım İhtiyacı Riski: Bakım Alan Kişinin Mıknatıs Etkisi. *Senex Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*. 3. 4-18.

Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İşi. *Çalışma ve Toplum*. 2(21). 15-24.

Özmete, E. (2017). *Türkiye’de Kuşaklararası Dayanışmanın Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Razavi, S. (2007). *The Political and Social Economy of Care in a Development Context Conceptual Issues, Research Questions and Policy Options*. Cenevre: United Nations Research Institute for Social Development.

Razavi, S., Staab, S. (2008). *The Social and Political Economy of Care: Contesting Gender and Class Inequalities*. New York: United Nations Office at Geneva.

Reither, R. (1975). (ed). *Toward an Anthropology of Women*, New York and London: Monthly Review Press.

Riley, L. D. Ve Bowen, C. (2005). The Sandwich Generation: Challenges and Coping Strategies of Multigenerational Families. *The Family Journal: Counseling And Therapy For Couples And Families*. 13(1): 52-58.

Rubin, G. (1978). The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex. *Toward an Antropology of Women*. (pp. 157-210). New York: Monthly Review Press.

Ruiz, S. A., & Silverstein, M. (2007). Relationships with grandparents and the emotional well-being of late adolescent and young adult grandchildren. *Journal of Social Issues*, 63(4), 793–808. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00537.x>

Sacks, K. (2014). Engels'i yeniden değerlendirmek: kadınlar, üretimin organizasyonu ve özel mülkiyet. *Kadın antropolojisi* (Çev. Bürge Abiral). (ss. 231-258). Ankara: Dipnot Yayınları.

Stanley, L., & Wise, S. (2000). Feminist Araştırma Sürecinde Metot, Metodoloji ve Epistemoloji. S. Çakır, & N. Akgökçe içinde, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* (s. 67-98). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Stone, A. (2016). *Feminist Felsefeye Giriş*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. Bursa: Dora Basım Yayın.

Şentürk, M. (2018). Sosyal Etkileşim Vedayanışma Açısından Akrabalık Ve Komşuluk İlişkileri. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması İleri Analizleri*. 267-311.

Şıvgın, N. (2015). *Cinsiyet Rollerini Eğitim Etkinliklerinin Anasınıfına Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarına Etkisinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

TAYA (2011). Türkiye Aile Yapısı Araştırması. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.

TAYA (2016). Türkiye Aile Yapısı Araştırması. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI. Bakıma Muhtaç Engellilerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik. Erişim Adresi:<https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/bakima-muhtac-engellilerin-tespiti-ve-bakim-hizmeti-esaslarinin-belirlenmesine-iliskin-yonetmelik/>. (Erişim tarihi: 4.4.2022).

Terrail, J. P. (2015). Kuşaklararası Aktarımlar. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü* (Çev. Gülnur Acar Savran). (ss. 226-230). Ankara: Dipnot Yayınları.

TÜİK, (2015). Zaman Kullanım İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627>.

TÜİK, (2018). İş ve Aile Yaşamının Uyumu İstatistikleri.

TÜİK, (2020). İstatistiklerle Yaşlılar, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>.

TÜİK, (2020). İstatistiklerle Kadın, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2020-37221>.

Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada kadın emeği*. İstanbul: Varlık Yayınları

Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum*, 2. 25-40.

Yaşın Dökmen, Z. (2021). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yağan Güder, S., & Güler Yıldız, T. (2016). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarında Ailenin Rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 424-446.

Yağan Güder vd. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İzledikleri Çizgi Filmlerin Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Açısından İncelenmesi: Niloya Örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 96-111.

Vlachantoni, A. Vd. (2019). Caught In The Middle In Mid-Life: Provision Of Care Across Multiple Generations. *Ageing & Society*. 1–21. doi:10.1017/S0144686X19000047.

Vogel, L. (1990). *Marksist Teoride Kadın*. (Çev. Mine Özgören). İstanbul: Pencere Yayınları.

Walby, S. (2016). *Patriyarka Kuramı*. (Çev. Hülya Osmanoğlu) Ankara: Dipnot Yayınları.

Werner, E. & Smith, R. (1982). *Vulnerable but invincible: A longitudinal study of resilient children and youth*. New York: Adams, Bannister and Cox.

Williams, S. (2005). The Sandwich Generation. *Canadian Social Trends*. (77). 5-12.

Willis, J.W. (2007). *Foundations of qualitative research: Interpretive and critical approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.

WHO. (2013). *World Report On Ageing And Health*. Luxembourg: World Health Organization.

İsimsiz internet belgesi. (tarih yok). Depositphotos/Vektörel Ağaç Resimleri. <https://tr.depositphotos.com/vector-images/a%C4%9Fa%C3%A7-resmi.html>, (22.03.2022).

EKLER

Ek 1: Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 06.12.2021-E.202096

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu

Sayı : E--050.01.04-202096
Konu : Mina FURAT-Etik Kurul Başvurunuz-
Hk-

06.12.2021

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mina FURAT

İlgi : 24.11.2021 tarihli ve 195474 sayılı yazı.

MCBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilimdalı Yüksek Lisans öğrencisi Mine ÇAPKUR'un "Kuşaklararası Aile Dayanışması Biçimleri ve Cinsiyete Dayalı İş Bölümü" adlı başvurunuz kurulumuzun 26.11.2021 tarih ve 2021/11 sayılı toplantısında görüşülmüş olup, tez çalışmasının etik yönden uygunluğuna karar verilmiştir. Kurulumuzda alınan karar ekte gönderilmektedir. Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR
Kurul Başkanı

Ek: 25-No.lu Karar (1 sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Değerlendirme Kodu: 005F791DCAJ Pin Kodu: 20262 Belge Takip Adresi: https://turkiye.gov.tr/belge/takip/005F791DCAJ-00468a4d-005F791DCAJ-00468a4d-202096
Adres: Şefit Prof. Dr. İlhan Varank Yerleşkesi 45140 - Yatağan/Manisa Bilgi için: Bilimsel Etik Kurul
Telefon (0 236) 2011000 Faks (0 236) 2372442 Uzman: Şef
Elektronik Ağı: http://www.cbu.edu.tr
Kep Adresi: celalbeyaruniiversitesi@hsb1.kep.tr Telefon No: 2362011065

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
MANİSA ÇELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK
KURULU KARARLARI

Toplantı Tarihi	: 26.11.2021
Toplantı Sayısı	: 2021/ 11
Toplantıda Ahnan	
Karar Sayısı	: 25
Oturum Sayısı	: I

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 26.11.2021 tarih ve saat 15:00'da toplanmıştır.

OTURUM: I

KARAR:

- 25- MCBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Dr.Öğr.Üyesi Mina FURAT'ın 24.11.2021 tarih ve E.195474 sayıda kayıtlı MCBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilimdalı Yüksek Lisans öğrencisi Mine ÇAPKUR'un "Kuşaklararası Aile Dayanışması Biçimleri ve Cinsiyete Dayalı İş Bölümü" adlı tez çalışmasının etik yönden uygunluğuna, toplantıya katılan üyelerin oy birliği ile karar verildi.

(İmza) Prof.Dr.Ramazan GÖKBUNAR Başkan		
(İmza) Prof.Dr.Fatma ŞAŞMAZ ÖREN Öye	(İmza) Prof.Dr.Nurettin GÜLMEZ Öye	(İmza) Prof.Dr.Osman Murat KOÇTÜRK Öye
(İmza) Prof.Dr.Selhan ÖZBEY Öye	(İmza) Prof.Dr.Özge AYAN Öye	(İmza) Prof.Dr. Talip KABADAYI Öye

Ek 2: Aydınlatılmış Onam Formu

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bölümü bitirme projesi kapsamında planlanmış Dr. Öğretim Üyesi Mina FURAT koordinatörlüğünde “Kuşaklararası Aile Dayanışması Biçimleri ve Cinsiyete Dayalı İşbölümü: Gaziantep Örneği” adıyla yürütülmektedir. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir.

Araştırmanın amacı, Gaziantep sınırları içerisinde yaşayan bireylerin kuşaklararası aile dayanışma biçimlerini ve aile dayanışması içerisindeki cinsiyete dayalı işbölümünü anlamak ve yorumlamaktır. Bu kapsamda sizlerle aileniz içerisindeki dayanışma ve size düşen roller hakkında görüşülecektir. Vereceğiniz bilgiler bilimsel çalışmalar kapsamında değerlendirilecek ve gelecekte yapılabilecek olası düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için kullanılacaktır. Yapılacak görüşmelerde isimleriniz hiçbir şekilde kullanılmayacak ve açıklanmayacaktır. Bununla birlikte görüşme süresince ses kayıt cihazı kullanılacaktır. Edinilen bu kayıtlar sadece bilimsel çalışma amacıyla kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Yöneltilen soruların doğru veya yanlış cevabı bulunmamaktadır. İçinde bulunduğunuz mevcut koşulları en iyi yansıtan cevapları vermeniz araştırma için yeterli olacaktır. Yanıtlamak istemediğiniz soruları yanıtlamadan geçebilir, dilediğiniz anda görüşmeye son verebilirsiniz. Vereceğiniz içten ve samimi yanıtlar için şimdiden teşekkür ederiz.

Saygılarımla,

Mine ÇAPKUR

Gönüllü olarak katılmamıza izin verdiğinizizi belirtmek amacı ile aşağıdaki kutucuğa imza, isim, harf, noktalama işareti gibi karakterler kullanabilirsiniz.

Araştırmaya katılmayı onaylıyorum	
Ses kayıt cihazının kullanılmasını onaylıyorum	

Ek 3: Soru Kağıdı

Yaş:	Hane Halkı:
Cinsiyet:	Çocuk Sayısı:
Medeni Durum:	Torun Sayısı:
Eğitim Düzeyi:	Sosyal Güvence:
Gelir:	Sağlık Sigortası:

Kendi ekonomik durumunuza 1 ile 10 arasında puan verseniz, sizin durumunuzu en iyi yansıtan puan kaç olurdu? Bana 1 en kötü, 10 en iyi olacak şekilde, 1 ile 10 arasında bir sayı söyleyebilir misiniz?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

GYA(Günlük Yaşam Aktiviteleri)

- Ebeveynlerinize (veya çocuklarınıza, torunlarınıza, büyükannenize) günlük konularda (yemek yapma, temizlik, alışveriş, faturaları ödeme, ulaşım) yardım ediyor musunuz? Yardım ediyorsa, hangi sıklıkla ve neden? *(Yetişkin çocuk için ebeveyn ve çocuk sorulacak; torun için büyük ebeveyn ve ebeveyn sorulacak)*
- Bu yardımlar ebeveyninizle (veya çocuklarınızla) ilişkinizi nasıl etkiliyor?

Maddi Destek:

- Ebeveynlerinize (veya çocuklarınıza, torunlarınıza, büyükannenize) maddi yardımda bulunuyor musunuz? Bulunuyorsa, neden? Ne kadar? Ne sıklıkla? *(Yetişkin çocuk için ebeveyn ve çocuk sorulacak; torun için büyük ebeveyn ve ebeveyn sorulacak)*
- Ebeveynlerinize (veya çocuklarınıza, torunlarınıza, büyükannenize) eşya, yiyecek, içecek, giysi gibi şeyler alıyor musunuz? Alıyorsa, neden? Ne kadar? Ne sıklıkla? *(Yetişkin çocuk için ebeveyn ve çocuk sorulacak; torun için büyük ebeveyn ve ebeveyn sorulacak)*

- Ebeveynlerinize (veya çocuklarınıza, torunlarınıza, büyükannenize) hediye alıyor musunuz? Alıyorsa, neden? Ne kadar? Ne sıklıkla? *(Yetişkin çocuk için ebeveyn ve çocuk sorulacak; torun için büyük ebeveyn ve ebeveyn sorulacak)*
- Onlara maddi ya da ayni yardımda bulunmanız birbirinizle olan ilişkinizi nasıl etkiliyor?
- Ebeveynleriniz (veya çocuklarınız, torunlarınız, büyükanneniz) size maddi yardımda bulunuyor mu? Bulunuyorsa, neden? Ne kadar? Ne sıklıkla? *(Yetişkin çocuk için ebeveyn ve çocuk sorulacak; torun için büyük ebeveyn ve ebeveyn sorulacak)*
- Ebeveynleriniz (veya çocuklarınız, torunlarınız, büyükanneniz) size eşya, yiyecek, içecek, giysi gibi şeyler alıyor mu? Alıyorsa, neden? Ne kadar? Ne sıklıkla? *(Yetişkin çocuk için ebeveyn ve çocuk sorulacak; torun için büyük ebeveyn ve ebeveyn sorulacak)*
- Ebeveynleriniz (veya çocuklarınız, torunlarınız, büyükanneniz) size hediye alıyor mu? Alıyorsa, neden? Ne kadar? Ne sıklıkla? *(Yetişkin çocuk için ebeveyn ve çocuk sorulacak; torun için büyük ebeveyn ve ebeveyn sorulacak)*
- Onların size maddi ya da ayni yardımda bulunması birbirinizle olan ilişkinizi nasıl etkiliyor?

Bakım:

- Torunlarınıza (veya annenize, büyükannenize) bakıyor musunuz ya da hiç baktınız mı? Neden?
- Bakım veriyorsa, bu durum sizin hayatınızı, gündelik yaşamınızı nasıl etkiliyor?
- Bakım veriyorsa, bakım verirken keyif alıyor musunuz?
- Bakım veriyorsa, mecbur kaldığınız için mi bakım veriyorsunuz? Sizi buna kim mecbur etti?
- Size kim bakıyor? *(Sadece büyük ebeveyne sorulacak, bakıma muhtaç değilse, kimin bakmasını isterdiniz diye sorulacak)*
- Sizce size kim bakmalı? Kimin bakmasını isterdiniz? Şu an aldığınız bakımdan memnun musunuz? Bakım veren kişiden memnun musunuz? Bu

konudaki beklentileriniz karşılanıyor mu? Size kızınız mı baksın isterdiniz, gelininiz mi? Neden o kişiyi seçtiniz? Siz hiç bir ebeveyninize bakım sağladınız mı? *(Sadece büyük ebeveyne sorulacak)*

- Sizin bakıma muhtaç olma durumunuzda ailenizden beklentileriniz ne olurdu?
- Verdiğiniz bakım sizi nasıl etkiliyor? *(Sadece bakım sağlayıcıya sorulacak, buradan sonraki sorular da sadece bakım sağlayıcıya sorulacak)*
- Bakımdan önce ve bakım vermeye başladıktan sonraki yaşamınız arasında farklar var mı? *(Hayatını nasıl etkiliyor? Kendini ne kadar özgür hissediyor? Bakım vermeye başladıktan sonra sosyal hayatında neler değişti?)*

Diğer Dayanışma Çesitleri:

- Çocuklarınız nerede yaşıyor? Daha yakınınızda yaşamalarını ister miydiniz?
- Çocukların uzaklığı/yakınlığı ilişkilerinizi nasıl etkiliyor? Daha yakında yaşasalardı hangi problemlerin çözümü kolaylaşırdı?
- Çocuklarınızla hangi sıklıkla yüzyüze görüşüyorsunuz? Daha çok kim kimi ziyaret ediyor? Sizi en çok ziyaret eden çocuğunuz hangisi(kız-erkek-gelin-damat)?
- Çocuklarınızla ne sıklıkta telefon, internet gibi yollarla konuşuyorsunuz?
- Bir araya geldiğinizde birlikte ne gibi aktiviteler yapıyorsunuz? Bayramları, yeni yıl gibi özel günleri birlikte geçiriyor musunuz?
- Çocuklarınızla (veya ebeveynlerinizle, büyük ebeveynlerinizle, torunlarınızla) iyi geçinir misiniz? Neden? Sizin görüşlerinize saygı duyarlar mı?
- Bu kişilerle sorun yaşar mısınız? Evet ise ne gibi sorunlar? Neden?
- Çocuklarınıza (veya ebeveynlerinizle, büyük ebeveynlerinizle, torunlarınızla) karşı ne hissediyorsunuz? Sizi ihmal ettiğini düşünüyor musunuz? İlişkinizde neyin değişmesini isterdiniz?

Dayanışmaya Dair Öznel Görüşler:

- Sizce yaşlı ebeveynler yetişkin çocuklarını maddi olarak desteklemeli midir? Neden?
- Siz çocuklarınıza karşı maddi sorumluluk hissediyor musunuz? Neden?
- Sizce yetişkin çocuklar yaşlı ebeveynlerini maddi olarak desteklemeli midir? Neden?
- Sizce yaşlı ebeveynler yetişkin çocuklarına günlük ev işlerinde yardımcı olmalı mıdır? Neden?
- Siz çocuklarınıza karşı günlük ev işleri konusunda yardım etme sorumluluğu hissediyor musunuz?
- Sizce yetişkin çocuklar yaşlı ebeveynlerine günlük ev işlerinde yardımcı olmalı mıdır? Neden?
- Sizce yaşlı ebeveynler uzun süreli bakıma ihtiyaç duyduklarında yetişkin çocukları onlara bakmalı mıdır ? Neden?
- Sizce, çalışan genç kadın çocukları için gündüz bakımına ihtiyaç duyduklarında ebeveynler onlara bakmalı mıdır? Neden?
- Sizce devletin vatandaşları için bakım zorunluluğu var mıdır? Devletten bakım konusunda beklentileriniz nelerdir?
- Sizce aile sorumlulukları konusunda çocuklarınız (veya ebeveynleriniz, büyük ebeveynleriniz, torunlarınız) sizinle aynı görüşte mi?
- Çocuğunuza baktığı için annenize borçlu hissediyor musunuz? Ya da minnet duyuyor musunuz? Ya da çocuğunuza baktığı için daha mı çok sözünü dinlersiniz? Annenizin çocuğunuza bakım vermesi sizin üzerinizde anneniz tarafından bir güç oluşturuyor mu? Hayatınıza karışıyor mu?

Ev içi emek ve Eril Tahakküme Yönelik Sorular:

- Kendi evinizde ev işlerinizi kim yapıyor? Lütfen ayrıntılı olarak (bulaşık, çamaşır, ütü, temizlik, yemek yapma) cevaplayınız. Aile bireylerinden kim hangi işi yapıyor?
- Ev işini yapan kişiye bu görev kimler tarafından verildi?
- Ev işi yapan kişiye yardımcı olan kişiler var mı? Ne tür destekler veriliyor?
- Evinizin gündelik işleri ile ilgili ne hissediyorsunuz?

- Ev kadınlarına ya da kadınlara devlet tarafından ne tür destekler verilmeli?
- Verdiğiniz emeğe ne tür karşılık alıyorsunuz? Karşılık veriyorlar mı?
- Eşiniz ve anneniz anlaşabiliyor mu? 2 kadın arasındaki ilişkiyi nasıl dengeliyorsunuz? Bir sorun durumunda kimin tarafını tutarsınız? (*Sadece erkeklere sorulacak*)
- Gelininizle/kızınızla/kayınvalidenizle/annenizle ilişkiniz nasıl?
- Kayınvalide/annenize karşı sorumluluklarınız neler?
- Kayınvalideniz nasıl birisi? Karakterinden bahsedebilir misiniz?
- Bakım verirken yapılan işler düşünüldüğünde sizce kadın erkek arasında bir işbölümünden söz edilebilir mi? Kadının yapacağı işler nelerdir, erkeğin yapacağı işler nelerdir? Neden?
- Erkekler ev dışındaki işlerde ücret karşılığı ve sigortalı çalışıyorlar. Ancak birçok kadın ev içinde ücret almadan çalışıyor. Sizce erkeğin yaptığı iş ve kadının yaptığı iş aynı değerde midir? Neden?
- Son olarak, bir ailede kadının görevleri dediğimde aklınıza ilk gelen şey nedir?

Ek 4: Araştırmacının Özgeçmişi

Öğrenim Bilgisi:

Derece	Alan	Kurum	Yıl
Lise	Sayısal	Ayten Kemal Akınal Anadolu Lisesi	2008-2012
Lisans	Gerontoloji	Akdeniz Üniversitesi	2012-2017
Yüksek Lisans	Kadın Çalışmaları	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	2017- 2022

Proje Deneyimleri:

Proje Adı	Destekleyen Kurum	Süre
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Ana Bilgi Projesi	Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği	Nitel Veri Toplama- 2 hafta
Antalya Yaşlılık Araştırması (AYA)	Akdeniz Üniversitesi	Nicel Veri Toplama- 2 ay
Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)	Hacettepe Üniversitesi ve Sağlık Bakanlığı	Nicel Veri Toplama- 2 ay
Yaş Dostu Kentlere Doğru: Hızla Yaşlanan Toplumlarda Yaş Dostu Çevreler ve Hizmetler Yaratmak Projesi	Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law	Nicel Veri Toplama- 2 hafta
Monitoring Human Rights Situation and Advocating for Complicane with International Human Rights Framework	Etkiniz EU Programme	Nicel ve Nitel Veri Toplama- 2 hafta
Türkiye’de Kaliteli Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yoluyla Suriyeli ve Ev Sahibi Toplulukların	UDA Danışmanlık	Raportör- 2 ay

İstihdama Erişimlerinin Kolaylaştırılması Programı		
---	--	--

Bildiriler:

Çapkur, M. (2018).Yaşlanma Sürecinde Aile İçi Eril İktidar Rollerinin Dönüşümü: Gaziantep Örneği. (ss. 17), Düzenleyen Senex Yaşlılık Çalışmaları Derneği Antalya. 1-2 Kasım 2018.

